





IZDAVAČ

Fondacija Publika

ZA IZDAVAČA

Azra Pita Parente

NASLOV IZVORNIKA

Lingam. Zwölf asiatische Novellen, Max Dauthendey.

@München, 1909.

@za bh. izdanje Fondacija Publika, 2021.

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku bez prethodnog dopuštenja izdavača.

PIREDILA

Ivana Nevesinjac

PRIJEVOD S NJEMAČKOG

Mira Đorđević, Haris Čavčić, Lejla Đelilović, Sulejman Emić, Mirza Fatić, Meliha Hadžimehmedagić, Sanida Hasanović-Čar, Selma Idrizbegović, Ivana Nevesinjac, Šeila Šanlak, Irfan Teskeredžić, Olivera Živković

REDAKTURA PRIJEVODA

Ivana Nevesinjac

LEKTURA I KOREKTURA

Sandra Zlotrg

GRAFIČKO OBLIKOVANJE I DTP

Haris Čavčić, Almir Zoletić

ILUSTRACIJA

Edin Zoletić

ŠTAMPA

Dobra knjiga, 2022.





Max Dauthendey

Lingam

Dvanaest azijskih novela

FONDACIJA
sarajevo **PUBLIKA**

Sarajevo, 2022.





Predgovor

Svijet kao panpsihička svečanost

Književno djelovanje Maxa Dauthendeya odvija se u epohi u kojoj evropski umjetnici počinju iskazivati sumnje u moć književno-umjetničkog pripovijedanja. Umjetnost pripovijedanja kakva se njegovala od Flauberta do prvih Proustovih djela našla se na estetsko-ideološkom udaru nove generacije. Domalo će „prozni epovi“ i minuciozno izvedene psihološke ispovijesti biti nazivani „svjedočanstvima književne sporosti“ i „spomenicima dosade“ nemoćnim da odraze moderni „ritam vremena“. Prozna montaža, reportaža i film furiozno su dolazili sa estetskog horizonta Evrope. Naravno, književno-umjetničko pripovijedanje nije moglo nestati, jer je, kako bi rekao Mihail Mihailovič Bahtin, „protejske naravi“. Neki bi rekli da je vrlo lako preživjelo sumnju i prezir zastupnika ekstremnog modernizma.

Dauthendey, ipak, nije pravi savremenik djece sinkretizma i estetskih inovacija. On će se ukazati kao njihov prethodnik, bliži onoj struji umjetnika druge polovine 19. stoljeća koji su težili krajnjoj sublimaciji umjetnosti. Tako će se kod tumača historije književnosti pojaviti kao autor koji se „šarolikom slikom“ u ranim djelima izdvojio od naturalizma, a „dinamičnim jezikom i ponekom radikalnom apstrakcijom“ u poznoj fazi nadišao oblike impresionističkog stvaralaštva i postao preteča ekspresionistima. Sve to će, ipak, ostati u harmoniji, bez želje da se spajanjem različitih vrsta razori „čistoća“ i ekskluzivnost izraza te da se šokovima neobičnih montažnih postupaka i intermedijalnih pokusa kod čitalaca probudi svijest o mogućnostima novih recepcijskih stanja. Rainer Maria Rilke reći će za Dauthendeya da je „jedan od najsenzualnijih pjesnika, u gotovo istočnjačkom smislu“ i ta senzualnost mogla bi se smatrati centralnim estetskim obilježjem njegova književnog stvaralaštva. Bar kada je riječ o zbirkama pripovijetki *Osam prizora na jezeru Biva* i *Lingam*, koje se smatraju vrhuncem u Dauthendeyevu opusu.

Opća odrednica jeste da su njegove pripovijesti „lirsko-impresionističke slike raspoloženja sa ličnim doživljajima putovanja koje čitaocu daju da osjeti svježinu i pripovjedački užitak“. Dauthendey je mnogo putovao. Dva puta oko svijeta. Na drugom putovanju, na koje se otisnuo iz Bremena 1914, zateći će se na Javi kada u Evropi izbije Veliki rat. Holandske kolonijalne vlasti hapse ga kao njemačkog državljanina. Neće mu pomoći ni zalaganja Romaina Rollanda i Georga Bernharda Shawa da bude oslobođen. Četiri godine ratnog zarobljeništva okončat će se smrću od posljedica malarije i opće psihofizičke iscrpljenosti.



Zbirka pripovijedaka *Lingam* objavljena je 1909, nakon prvog Dauthendeyevog putovanja oko svijeta, u njegovom autorski najplodnijem periodu. Zbirku otvara crtica *Lingam*, koja u poetološkom smislu definira cjelokupan rukopis; to je minijatura u koju je stao mit o požudi boga Rame, ljubavi, erotskoj, sa nepoznatom ženom i ljubomornoj Raminoj supruzi koja će mačem razdvojiti tjelesno sjedinjene ljubavnike. Ali je sjekla tako da je Ramin ljubavni ud ostao u utrobi njegove nepoznate ljubavnice, te su otuda nastala nova božanstva, novi ljudski rod, novo biljno i životinjsko carstvo. „Sva stvorenja potomci božanstva i žene sada se vječno vole, i vječno se moraju podmlađivati pod simbolom lingama.“ *Lingam* je crno mramorno jaje, manje od golubinjeg, indijski simbol spolnog sjedinjenja, presveti simbol ljubavi i vječnog života.

Ideja o erotskoj čulnosti kao osnovnom životnom impulsu suptilno će se provlačiti kroz Dauthendeyeve pripovijesti, ostajući u mitološkoj sferi koja je upisana u temelje svijeta, prividno u oštrom kontrapunktu sa prozaičnom svakodnevnicom u kojoj žive protagonisti njegovih priča. Mit je uvijek sa druge strane Dauthendeyevog teksta. Mitovi su podloga na kojoj se mogu razumijevati ove priče. Mit je reflektor koji može rasvijetliti motivacijski sistem u Dauthendeyevom pripovijedanju, u kojem, za razliku od realizma i naturalizma, postupci likova više nisu motivirani društvenim odnosima i psihološkim stanjima. U pripovijetci „Dalarova osveta“, Elida, Dalarova supruga, svakog jutra na uličnoj pumpi šestogodišnjem sinu pere kosu. Nakon što je zagladi „tako da se sjaji kao cipela nekog Evropejca“ pod mlaz stavi svoju glavu. Potom pošalje dječaka do Olimana, radnika u Dalarovoj šivaonici, da dječaku pomiluje glavu i nad njim izgovori molitvu. Dalar je danima krišom posmatrao suprugu, sina i Olimana, i razmišljao. Onda je jednog dana otišao u hram boginje Kali da odabere smrt za svoju ženu. Dalarova ljubomora se može objasniti mitom sadržanim u lingamu. Rama, nepoznata djevojka i Ramina supruga imaju inkarnacije u prozaičnoj stvarnosti. Erotika, ljubomora, sujeta, požuda, blagost, blaženstvo i smrt na isti se način mogu razumijevati i u pričama „Čarobnjak Walai“, „Pod kulama tišine“, „Vrt bez godišnjih doba“, „Likse i Panulla“, kao i u svim ostalim u zbirci.

Dauthendey je svijet doživljavao kao „festival, panpsihičku svjetsku svečanost“, a zbog literarnog slavljenja senzualnosti i erotike naći će se na listi zabranjenih autora u Trećem Reichu. Adolf Bartels, jedan od vodećih književnih historičara u nacionalsocijalističkoj Njemačkoj, reći će da se Dauthendeya sada mora smatrati „egzotičarem, s obzirom na dalekoistočne lokacije u njegovim novelama i pričama“. Konačno će August Diehl, 1937. u zvaničnom ljetopisu NSDAP-a, iznijeti službenu partijsku presudu o



Dauthendeyu kao “pjesniku sa gotovo isključivo temama negermanske glorifikacije seksualne ljubavi kao kosmičke požude”. Budući da su njegova djela bila u apsolutnoj suprotnosti sa svakim nacionalnim osjećajem zajedništva, Dauthendey je odbačen, čime je postao antipod nacionalsocijalističkom pogledu na svijet.

Dauthendey je nazivan i „pjesnikom boja“. Njegov odmak od mehaničkog shvatanja mimeze utoliko je izraženiji. Ustuknuvši od raščlanjivanja psiholoških radnji likova, modeliranih u kategorijama sjećanja, trenutnog reagiranja ili snatrenja, Dauthendey će se okrenuti ka bilježenju konkretnih ponašanja i njihovih modaliteta. Njegove likove više ne vode motivirani kontinuiteti, oni su prikazani kao sjecišta silnica koje tvore fizičku i duhovnu sredinu određenog vremena i prostora. Dauthendey, međutim, ne teži ka (simuliranoj) dokumentarnosti, koja će postati jedno od temeljnih obilježja književno-umjetničkog pripovijedanja u prvoj polovini 20. vijeka. On će ostati u domenu klasičnog transcendentnog pripovjedača, neposrednog posmatrača, ali je njegovo znanje sada reducirano, svedeno na pojavnost koju opaža oko slikara i daje joj određenu boju. Bojenje svijeta jedina je Dauthendeyeva intervencija u zbilju koju posmatra, on neće poput ekspresionista ukloniti granicu između realnosti i fantazmagorije. Književna metafizika kod njega ostaje sa druge strane teksta, ne izbija na referentni plan, ali ako zaronimo ispod površine radnje shvatit ćemo da definira ontološki status prikazanog svijeta.

Kroz dvanaest novela u zbirci *Lingam* defiliraju ulični zabavljači, kočijaši, oholi bogati mladići, obrazovane samoljubive djevojke, osvjetnici, utvare, baštovani, portiri, bogate nasljednice, mlade sanjarke, naučnici, siromasi, kurtizane, prostitutke, prodavačice vode, najsretniji bračni parovi, engleski činovnici, trgovci i sve ostale moguće inkarnacije mitoloških likova. Napetost koja je u taj svijet ušla sa evropskim kolonizatorima narisana je blago, kao prijatna, kao slutnja, kao neosjetna mogućnost da se sve raspadne. Za Dauthendeya i takva napetost ostaje u sferi senzualnosti, ono što se treba osjetiti.

Putovanja i književnost bili su život Maxa Dauthendeya, ontološki i duhovni entiteti u kojim se iskazala njegova filozofija života i svijeta kao festivala. Njegovo djelo danas se smatra jednim od klasika njemačke književnosti, u kojoj je dobilo trajno mjesto.

Edin Salčinović







Lingam

Vrtim u ruci malenu bakrenu zdjelicu širokog oboda, što na svjetlu sva blješti u crvenkastoj boji. Malena zdjelica je sitnija od čašice za jaje, a u njoj jeste, umetnuto do polovine, crno mramorno jaje. Manje je od golubinjeg. Crno jaje u bakrenoj čašici, to dvoje zajedno predstavlja lingam, indijski simbol spolnog sjedinjenja, presveti simbol ljubavi i vječnog života.

Dok posmatram lingam, pred sobom jasno vidim jedan od najtješnjih bogomoljskih sokaka u Benaresu, gdje sam u jednom dućančiću lingama kupio ovo maleno, crno, kameno jaje u bakrenoj zdjelici. Pločnici tamnog, uskog sokaka klizavi su i masni od stopala hiljada hodočasnika koji tuda prolaze svakog jutra ranom zorom, i dan-danas kao prije hiljadu godina, u dugim kolonama uz bubnjeve i svirala, od Hrama svetog crnog bika, pokraj Hrama bijelih svetih krava, pa dolje, sve do svete rijeke Ganges. U zidovima kuća s obje strane uličice nalik na špilju nalaze se otvori. Tu, na drvenim stolovima, na prodaju stoje na stotine lingama svih veličina. I stolovi su naoko crne boje od svih tih crnih mramornih jaja, ubačenih u crvenkaste bakrene ili bijele mermerne zdjelice.

Kažu da je vrhovno božanstvo Rama jedne večeri otišlo do Gangesa i tamo srelo lijepu, nepoznatu ženu kako sipa vodu. Srce mu je zažudjelo za tom lijepom ženom, pa joj je prišao i počeo je milovati. Žena je, uzbuđena silovitošću vrhovnog božanstva, zaleгла u pijesak i privukla božanstvo sebi u naručje, te su se tako sjedinili u slatkom ljubavnom zagrljaju.

Ramina supruga, međutim, sva je u nemiru pratila trag stopa svoga supruga u pijesku Gangesa, a kada je ugledala bludnog muža kako opći s nepoznatom ženom, krišom podiže mač koji je Rama odložio pored sebe, svom snagom zamahnu njime i rastavi ih tako da je božanski ud ostao u utrobi žene.

No, odsječeni Ramin ud ipak je oplodio ženu, iz čije su utrobe nastala nova božanstva, novi ljudski rod, novo životinjsko i biljno carstvo. Sva stvorenja potomci božanstva i žene sada se vječno vole, i vječno se moraju podmlađivati pod simbolom lingama.

Kako muškarac i žena ne bi zaboravili da su došli na svijet da se srcem i čulima sjedine, u svim hramovima i u svim kućama im se uvijek nanovo, i to



odmalena, predočava simbol lingama u hiljadu oblika, slikom i riječju.

Jer ljudi su skloni zaboravu i neznanju, i svemu ih se mora uvijek nanovo podučavati, pa tako i ljubavi – toga se sjeti, o čovječe.

Preveo Mirza Fatić





Dalarova osveta

Dalarova supruga je stajala kraj ulične pumpe u jednoj od domorodačkih ulica Bombayja. Odvrgnula je slavinu, stavila pod nju glavu svog šestogodišnjeg dječaka i oprala ga rukama.

Sedam je sati ujutro, ulice vrve Indijcima koji užurbano, kao golo krdo crvene divljači, jure jedni pored drugih. Stada koza i jata ćurana trče pločnicima pored visokih tovarnih dvotočkaša. Indijci sjede na rubu pločnika, gdje ih briju, čiste im uši i masiraju tijelo. Ulični frizeri s toaletnim priborom u opasaču, pokriveni tek turbanom i pojasom, čuče pored svojih mušterija na rubu trotoara.

Dalarova žena je svom dječaku tako zagladila crnu kosu da mu se glava sjajila kao lakirana cipela nekog Europejca. Zatim je raspustila i svoju kosu i stavila glavu pod uličnu pumpu; pustila je da mlaz vode poput staklenog vrča prasne po njoj i voda je u širokom krugu pljusnula na sve strane.

Prišli su joj mladunče zebua, pas lotalica i nekoliko ćurana koji su se vrzmali oko pumpe i posrkali kapljice vode. Dva indijska radnika u Dalarovoj otvorenoj šivaonici, koji su porubljavali turbane i vela na engleskim šivaćim mašinama, smijali su se prskanju vode, a Oliman, jedan od pomoćnika, doviknuo je Dalarovoj supruzi brahmansku izreku: – Elida, pripazi glavu da ti se pod izvorom ne pretvori u vodu.

Elida, Dalarova žena, nije mu odgovorila.

Međutim, nakon što je iscijedila svoju crnu kosu i uspravila se, namignuvši je poslala dječaka onom koji joj se obratio. Oliman je na tren stavio svoju ruku na tek opranu dječakovu crnu kosu, promrmljao nad njim molitvu i pustio ga da ide. Zatim se pokorno i stidljivo nagnuo nad svojom šivaćom mašinom, stavio malo ulja iz kantice u zupčanike i nastavio šiti.

Svaki put kada bi žena na pumpi ispred radnje svoga muža prala kosu, poslala bi dijete Olimanu, a ovaj bi nad dječakom izrekao molitvu; to se dešavalo svako jutro otkad je dječak prohodao.



Niko u ulici nije razmišljao o tome zašto Oliman svako jutro blagosilja dječaka. Ali Dalar, vlasnik šivaćih mašina, sada je već danima sjedio tamo u uglu kod srebrnarnice i razmišljao. Često je puštao da mu se nargila ugasi, zatim bi je ponovo pripalio i nastavio razmišljati. Dalar je kroz vrevu zaprega koje vuku zebui i užurbanost ljudi na bazaru, preko ramena svoga prijatelja, srebrnara, mogao krišom posmatrati svoju radnju, svoje šivaće mašine, svoju ženu na pumpi, dječaka i Olimana.

Tog jutra, kada je žena s djetetom ušla u kuću, Dalar je dlanom obrisao znoj sa čela, ustao, obuio papuče i sumornih misli izišao na ulični metež. U radnoj vrevi u srebrnarnici niko nije primijetio da je Dalar nestao. Hodao je sve dok nije došao u uličicu pred jedan šator.

Ispred paravana šatora sjedila je Kali, mnogoruka božica osvete, izrezbarena od drveta. U unutrašnjosti šatora postavljeni su osvetoljubivi bogovi smrti Indijaca koji se na svečanim procesijama nose kroz ulice. Pred ulazom u šator pored božice stoji velika limena kutija kao žrtvenik. Dalar je ubacio srebrni novčić i poželio osvetu. Pritom je mračno zurio u drveni, crni lik božice Kali koja sjedi na limunastožutom tigru kojem je umjesto ljudske krvi crvenom bojom premazan predio oko gubice. Mnogobrojne crne ruke božice vitlaju otrovnim bodežima, otrovnim sabljama i otrovnim kopljima; u zraku drži čitav arsenal blještavog oružja. Sav svijet s ulice prolazi pored nje pozdravljajući je, i na tren, prilikom pozdrava, oči svakog Indijca bljesnu kao rakete u noći. Dalar se tri puta nakloni i pljesnu dlanovima kako bi privukao pažnju crne božice. – Sada je znao da ga je njegova žena Elida prevarila s Olimanom, jer je to jasno vidio na djetetu koje je svakim danom sve više ličilo na Olimana. Danas je konačno odlučio da se osveti Elidi.

Dalar je ušao u prašnjavi hram kako bi izabrao smrt za svoju ženu.

Dugi redovi drvenih, crveno, žuto i zeleno obojenih lutaka nalazili su se na dugim stolovima pod sivim šatorom. Bili su tu ljudi vezani na stubove za mučenje, izbodeni gorećim strjelicama; engleski vojnici koje je zgazio bijesni slonoliki bog; božica Kali u bezbroj tigrastih obličja, na crvenim i crnim tigrovima, predstavljajući vatru i kugu; plavi majmunoliki bog koji svojim grimasama i izvrtanjima ljudske oči tjera u ludilo. Božica osvete je do smrti bičevala ljude, tigar je očajnike držao u svojim kandžama i kidao im utrobu. Žuti tigroliki bog je umjesto očiju imao zelene kugle od stakla i prave, svete, krvoločne kandže tigra. Svaka moguća tortura i svaka najstrašnija smrt imala je ovdje svoje oličenje. Da bi se prikazala prolivena krv, na plastičnim lutkama se nije štedjelo na grimiznim bojama, purpuru i crvenoj kredi.





Dalar je razmišljao. Njegove su oči milovale crveno naslikane mučeničke patnje kao da je stajao pred cvjetnim lijevama u rajskim vrtovima. Međutim, nakon što je dva puta prošao gore i dolje dugim redovima i nakon što je na svome tijelu osjetio sve smrtno bolove, među svim strašnim vrstama smrti nije našao niti jednu smrt dovoljno okrutnu za svoju ženu. Ni crvenu smrt, vatru, koja je mogla proždrijeti čovjeka; ni crnu smrt, kugu, s njenim crnim bubonima; ni plavu smrt, ludilo, s njegovim uvrnutim grimasama; ni žutu smrt, tigrovu glad, s vlastitim crijevima u gubici; smrt koju je Dalar tražio za Elidu nije našao među tristo šezdeset vrsta smrti.

Kao ozlojeđen božicom, Dalar je već htio napustiti sivi hram. Tu – na izlazu iz šatorskog hrama, turban mu se zakači za zahrđali klin, rascijepa se, te se sva Dalarova ušteđevina, koju je kao i svi siromašniji orijentalci uvijek čuvao zamotan u turban, rasu u stotine srebrnjaka preko njegovih ramena, leđa i prsa i pade na zemlju, pred noge mnogoruke božice Kali.

Dalar pogleda i oslušnu iznenađeno zveket kovanica kao da je čuo kako govori svaki pojedinačni srebrnjak.

Prosvijetljen iznenadnom mišlju, tri puta se duboko i sa strahopoštovanjem nakloni pred slikom božanstva, a zatim napusti šator i ostavi sav svoj novac božici osvete.

– Božica Kali je progovorila!
– Sivu smrt, siromaštvo, želi ti božica Kali, Elida! – Dalar je ozbiljno i odobravajući klimnuo glavom, a zatim je nestao u uličnoj vrevi.

Duboko u noć, kada su se blještave slike tropskih zvjezdanih noći ocrtavale nad kućama kao bodljikave žice, Dalar se prišuljao do vrata svoje kuće i s malo indigo boje nacrtao plavi krug na dovratku, kao znak da je u kući neko umro. Zatim je nastavio hodati kroz noć. Njegova žena će sljedećeg jutra misliti da je pao na kućnome pragu i da ga je engleska noćna patrola odnijela u barake pod sumnjom da je obolio od kuge. Oficir patrole bi tada, kao i obično, lakonski na vratima nacrtao plavi znak.

Dalar je tamarao kroz noć pod okovima teških zvijezda. Sutradan je bio početak mjeseca u kojem su se obje šivaće mašine morale platiti neumoljivom engleskom fabrikantu; sutradan je bio početak mjeseca u kojem se mora platiti najamnina za kuću. Bijedni, bojažljivi pomoćnici u radnji Elidi neće biti ni od kakve koristi. Sutra će Oliman morati naći drugi posao, sutra će Elida sa svojim dječakom morati da prosi.



Dalar je koračao kroz noć pod zvijezdama teškim kao kamen i bilo mu je kao da na sebi ima ruke božice Kali, tako se osjećao sretnim. Svetio se duboko sa svim božanskim rukama osvete.

Dalar je te noći, bogat kao pomrčina, otišao kao hodočasnik prema planini Abu kako bi postao džain. Džaini tamo na planini žive goli, i ženi osporavaju postojanje duše.

Prevela Sanida Hasanović-Čar



Čarobnjak Walai

Walai je bio ulični čarobnjak u Bombayju. Svakog poslijepodneva sjedio je pred hotelom Taj Mahal na pločniku keja sa svojim korpama, devetogodišnjim sinom, crvenim rupcem, mačem i ručnim bubnjem. Iza njegovih leđa prostirao se Indijski okean, beskrajna i vrela vodena pustinja, a indijsko Sunce je poput otvorenog plamena u visokoj peći sjalo nad Walaijevim žutim turbanom. Ispred njega je bio hotel od bijelog granita na osam spratova, s otvorenim granitnim lođama, čiji su saloni i galerije vrvjeli stotinama engleskih putnika iz Europe i Indijskog carstva.

Začuo se Walaijev gromoglasni bubanj. Tada je njegov dječak morao da legne u korpu. Walai je preko njega prebacio crveni rubac, zatvorio poklopac korpe i glasno odbrojao na engleskom: *One – two – three!* Zatim je čarobnjak u korpu zabio mač sve do drške, i cereći se, prelazio pogledom svojih požutjelih bjeloočnica na kafenosmeđem licu sve do osmog sprata hotela i potom nazad prema dolje. Širio je nosnice uz poklič: Heee!, podigao poklopac korpe, zamahnuo tkaninom uvis i tako pokazao cijelome hotelu da je korpa prazna. Svoju tačku krunisao je skokom u korpu, koju je onda iznutra šutao bosim stopalima i usklikivao: Hee, hee! mašući po zraku, s mačem u jednoj i crvenim rupcem u drugoj ruci. Crvena tkanina bila je boje krvavog mesa i dok se vijorila po pregrijanom, srebrenkastosivom tropskom nebu, djelovalo je kao da s nje kapa krv.

Dame i gospoda u bijelome, koji su poslije ručka ležali u stolicama za ljuljanje i ispijali svoju kafu ili viski-sodu na altanima od sjajnog kamena, naginjali su se iz sjene kamenih svodova preko svijetlih ograda i Walaiju otkrivali svoja blijeda lica, izmorena tropskom klimom i omlitavljena kao iscijeđen limun. Hiljadama puta u godini čarobnjak Walai bi izvodio isti umjetnički trik, i njegov bi sin nestajao desetak puta u toku jednog popodneva pod gromoglasnom grmljavinom bubnja i ponovno se ukazivao; tada bi po bijelim pločnicima na morskome keju zazveckale krupne bakarne kovanice i sitni srebrenjaci, a nagi dječak bi ih sakupljao.

Sam Walai se nije saginjao. Niko ne bi zamjećivao kako bi, ispod smeđe puti, njegovo lice uvijek iznova probljedio već po stotinu hiljaditi put zabadajući mač u korpu. Pri svakom novom ubodu mača, blago bljedilo širilo bi se preko njegovih oštih jagodičnih kostiju; veoma je volio svoga sina i plašio





se da će ga jednom povrijediti. Jer, naravno da dječakovo uzano, gipko tijelo nije nestajalo iz korpe, već je ležalo unutra, tanko poput lista palme i pribijeno uz izbočene zidove korpe, naviklo da vješto izmiče bodežu tako što bi munjevitom brzinom mijenjalo položaj. Često bi se znalo desiti da oštrica poput strijele prođe između dva dječakova prsta ili između raširenih nožnih prstiju ili kroz kovrdžavu mu kosu. Izmicao je bodežu kao zmiji koja je ukručena stremila ka njemu. Kroz zidove rijetkog pletiva korpe vidio je svijetli ulični pločnik, veliki hotel i lelujave obrise svoga oca. Kada bi vani zazveckao novac, on bi zadovoljan i nepovrijeđen iskočio iz korpe.

Danas, u nedjelju, kada je na hotelskim altanima bilo više Europljana nego inače, čarobnjak je čarao do večeri. Prvi put je sina ogrebao po usnama, a crveni rubac odavao je nekoliko tamnih mrlja. Tada ga je donio kući u praznu kolibu od blata; zapalio je malu vatru na ugljenom ognjištu, položio dječaka na slamnatu prostirku i pričekao dok po njegovom disanju nije zaključio da je dijete zaspalo. Potom je ponovno izašao, da dječaku kupi novi rubac za turban i utješi sam sebe zbog današnjih strahova.

U večernjoj gunguli domorodačkih ulica, Walai umorno sjede na jedan stepenik i baci pogled na milione svjetala grada, na rasplamsane vatre u otvorenim dvorištima. Svijeće i lampioni na drvenim galerijama plesali su u noćnom zraku, velike ljudske sjenke izlijetale su iz kapija, prolijećući jezivo, u tankim snopovima svjetlosti, daleko preko ograda altana. Često bi sjene pet prstiju postajale veće od kuće, veliki nosevi sezali su preko zidova dvorišta, a ljudi kao da su se jednim udisajem napuhivali u divove i već sljedećim izdisajem smanjivali u patuljke. U prohladnoj martovskoj noći, iznad crvenih i plavih staklenih svjetiljki na kućama i smeđih ognjeva u dvorištima, ukazivale su se i nestajale bijele rakete zvijezda padalica, povlačeći za sobom kroz mrak duge fosforne linije.

Čarobnjak Walai noć je vidio kao kolegu koji mu je želio otkriti svoje superiorne majstorije. I Walai utonu u zbilju i nezbilju avetnih svjetala i sjena; pred tom noćnom čarolijom osjećao se kao stranac i hotelski gost.

Sav u svojim mislima, čarobnjak zađe u sljedeće dvorište, gdje ispruži ruke nad otvorenom vatrom i gdje niko od okupljenih oko plamena nije na njega obraćao pažnju. Dok se još grijao, začuo je muziku gongova, bubnjeva i frula, i tek sada Walai je primijetio da se nalazi u predvorju pozorišta za kulije. Njegov odsutan pogled svuda mu je obezbjeđivao slobodan ulaz. Prošao je pokraj bijednih vratara i ušao u napola raspalu pozorišnu salu. Niko se nije odvažio obratiti se tom dugom, mršavom Indijcu, koji se obreo tu poput hodajućeg koplja. Pozorište je bilo puno ljudi, kulija koji su sjedili jedan iza drugog kao svežnjevi dronjaka, s izbljedjelim turbanima u oblacima duhanskog dima. Činilo se kao da je pozorište ispunjeno dronjcima i kostima. Gol, ispijen i siv narod kulija sjedio je na parteru na jednom jedinom nivou.





Mala zadimljena kuća bila je uređena po uzoru na francusko pozorište. Četiri muzikanta svirala su stojeći na bini i čekala plesačicu koja se trebala pojaviti. U tamnom svijetu scene nekoliko kulisa stajalo je izvrnuto naglavačke, i nije bilo jasno predstavljaju li one sobu, vrt ili ulicu. Walai uđe u salu preko gomile ljudi koji su čučali, sjede, spusti lice na balkonsku ogradu i, kao i mnogi drugi koji su bili umorni od hamaljenja, od ulice i rada u luci, utonu u san.

Četiri muzikanta svirala su unisono, a Walai se iz sna prenu tek kada je neka žena ispustila krik. Polako je otvorio oči i na prašnjavoj daščanoj bini pod svjetlošću jedine električne lučne lampe ugledao kulijsku plesačicu, okruženu s njena četiri svirača. Mora da je plesala već dugih sat vremena. Ples je upravo stigao do scene skidanja vela. Već je plesala golih grudi i nosila je samo još zadnji plavo-sivi, prljavi dronjak od vela oko tankih bedara. Potpuno gola do bokova, izvijala se u vrtlogu plesa, kao grana na oluji. Više puta je odskočila s poda poput lopte, a iz njenog grla slijedio je krik za krikom. Na koncu se srušila na tlo i ostala ležati u sklupčanom položaju, kao da joj je duša odbacila tijelo i u plesu se otrgla od srca.

Progledavši iz dubokog sna, čarobnjak Walai vidje posljednje plesne taktove divlje bajadere. Zatim zatrepta, poput tigra koji nemirne krvi žmirka kroz trepavice, i sikćući izbaci dah kroz stisnute zube. Pokraj njega nekoliko kulija je pljeskalo, dok su se ostali, uspavani, okrenuli na drugu stranu.

Walai više nije spavao. Htio je zatvoriti oči, ali njegove očne jabučice stalno su mu iznova otvarale kapke, kao da imaju ruke. Pogledom je upijao vitku djevojku, a ona je plesala kroz njegovu krv. Čarobnjak zamijeti kako je jedan svjetloputi Englez – jedini stranac koji je zalutao u pozorište – podigao ruku s bijelom manžetom i tokom pauze plesačici koja je prosila bacio velike srebrenjake u veo koji mu je pružala.

Walai naglo pljunu na tlo među svojim koljenima. Glava mu je kao odrubljena ležala na gelenderu, poduprta bradom, razrogačenim očima grabio je za sebe djevojku na bini, kao da su njegovi pogledi uzde, kao da je lasom zarobio taj lebdeći lik na pozorišnim daskama i zavezao ga za svoje srce. Satima nije pomjerao glavu, a njegove oči zurile su, crvene i razrogačene, poput dvaju prašumskih orhideja mesožderki čiji se kalež noću rastvara uz iznenadni prasak.

Djevojka na pozornici je plesala nesvjesna toga, oslobodila je svoje gole grudi da, kao dva mala svilena jastuka, svjetlucaju pod lučnom lampom. Iz trena u tren je čarobnjakovo dahtavo siktanje postajalo sve glasnije i, kad je plesačica ponovno zakoračila prema strancu i hvatala novac, Walai otkliza niz zid, kao da je htio postati nevidljiv, i dođe do vrata. Nečujno otvori daščana vrata. Tada sjena plesačice, golema i dugačka, pade preko bijelog dvorišnog zida, preklapajući se s Walaijevom sjenom, a ruke njene sjenke na



jedan trenutak obuhvatiše Walajev vrat. –

Par minuta kasnije Walai je stajao pred svojom kolibom od blata, kraj svog uspavanog dječaka. Unutrašnjost kolibe bila je crvena poput krvi pod svjetlošću iščekavajućeg plamena. Kao nošen očima divlje plesačice, Walai je laganim, dugačkim skokovima odskakutao kroz sokake do kuće. Mogao se zakleti da za sobom u pijesku nije ostavio tragove stopala. Baš kao veliki dim i sjene što iz otvorene vatre srljaju u noć, čarobnjak se, zbog iznenadne strasti koja mu je obuzela srce, osjećao kao neki tamni div posađen u ovaj svijet. Kad bi zatvorio oči, u njemu je plesala bajadera. Sva krv u njemu je presahnula, a djevočin bijesni ples bio je jedini život u njegovim venama.

Poput ludaka on iz ugla sobe uze mač.

– Slatkice! – prošaputa – Slatkice! – Zatvorio je oči, kao da djevojka pred njim pleše na podu kolibe od crvenog blata, pa ponovno duboko zastenja kroz stisnute zube: – Stranac ti daje novac, šta da ti da Walai? – Iznenada zamahnu rumeno osvijetljenom oštricom mača kao barjakom u ruci i zabode čelični vrh svome sinu u srce.

Istrča iz kolibe, crvenih bjeloočnica, smijući se, u ekstazi poput plesača, i s visoko uzdignutom oštricom mača, vrha crnog od krvi, proleti pokraj kuća kao utvara. Ljudi su se pod uličnom rasvjetom izmicali pred njim, misleći da je kakav poludjeli svetac izletio iz nekog hrama u vanjski svijet. Jednim jedinim skokom Walai je skočio u sred teatarskog dvorišta. Kako mu je put preko vatre bio kraći, ne obazirući se preskoči hrpu drva. Kroz širom otvorena vrata sobe za publiku u tri skoka obreo se gore na bini.

Muzikanti se baciše između njega i plesačice. – Hoćeš da je ubiješ?! – povikao je jedan i braneći se od njegovog mača podigao uvis brončani gong kao štit. A čarobnjak se samo nasmija i preko sviračevih glava baci mač kulijskoj plesačici pred noge.

– Pustite me – kriknu on – stranac joj je dao svoj novac, ja joj dajem svoju najdražu krv.

Plesačica pobježe pred okrvavljenim bačenim mačem iza kulisa. Mnoštvo ljudi ščepalo je Walaija i, čvrsto ga držeći, pozvali su s ulice engleske konstable. Oni dođoše na binu u svojim žutim kaki uniformama i, čvrsto ga vezavši, otrijeziše ga i odvukoše vani.

– Ovom je došla crvena minuta – komentarisali su međusobno pospani kuliji, a jedan od njih dobaci Walaiju preko dvorišta krvavi mač. Ljudi se tada ponovno vratiše na svoja mjesta, muzikanti zasviraše, a kulijska bajadera je, kao i uvijek, plesala do osvita zore, ni ne shvaćajući da je te noći ona začarala





čarobnjaka. Plesala je, zato što je to bio njen posao, a danas je plesala življe,
zato što je stranac na parteru imao još cijelo bogatstvo srebrenjaka.

Prevela Meliha Hadžimehmedagić







Pod kulama tišine

Po bombajskom korzu navečer su kružile službene kočije velikih točkova. Kočijaši su lupali srebrenim zvonima. Na jastucima u kolima sjedile su Indijke, često u grupama od po šest do osam njih, vitkih poput gazela, i istezale svoje dugačke, tamnolute vratove. Lokalni vozovi tutnjali su uz korzo duž mora, kao i automobili i engleski taksiji. Parsi su imali najraskošnije ekipaže, jer su u Bombaju oni predstavljali svijet finansija.

U ogromnoj, ulaštenoj, crnoj kočiji, u pratnji četiri sluge što su u zelenim livrejama i sa crvenim turbanima na potiljku mahali lepezama i dva kočijaša zagasite puti na kozliču, na korzo je stizao neopisivo bogati Pars Rama sa svojim sinom Elifarom. Oba gospodina nosila su tamnoplave kaftane, kapute koji su im sezali do bedara, bijela košulja sa velom na prevjes pod tamnoplavim prslukom dodirivala im je koljena, listovi su im bili goli, a na nogama su im bile pozlaćene papuče. Na glavama oba Parsa prijestolovale su crne, polirane, lakirane tijare, zbog kojih su dva bankara ličila na visoko sveštenstvo. Konji u engleskoj zaprezi koračali su brzim kasom. Mnogobrojnim pješacima nudio se prizor večernjeg sunca pod konjskim kopitima i točkovima ekipaža, kao da su bogati naredili da se sunce pregazi. Poput plavenkastosivih čigri, dugačke sjenke korza plesale su po večernjim bakrenocrvenim travnjacima engleskih klupskih lokala. Teniseri u bijelom su, kao svijetle gipsane figure, stajali pod palmama u bojama papiga. Pored kolone kočija, more je mirovalo kao kakva divovska srebrena sinija, a sunčeva kugla kao da se, poput oguljene crvene narandže, otkotrljala iz zelenkastog večernjeg etera na bijelu morsk ploču. Na stotine Indijaca šetalo je plažom. Indijke, u grupama od po sedam do deset njih, držale su se za ruke i hodale po izbljedjelim, vapnenastim livadama od školjki duž obalnog morskog pličaka. Lijepa, gola tijela djevojaka i žena ovijena su smaragdnozelenim, karmoizinskocrvenim i azurnoplavim velovima. Večernji zrak razlijeva tanku tkaninu, kao da je voda, po obrisima svakog golog tijela. Grupe žena u svjetlećim velovima stoje uz more, kao salivene od plavog, zelenog i crvenog stakla. Mladići sa ogromnim turbanima na glavama, bijelim i žutim gomilama platna, hodaju obalom mora, držeći se pod ruku i oni. Neke grupe igraju lopte, druge pored svoje plave sjene leže na bijelom tlu od školjki.

Glasni vrisци šire se vazduhom, zatim golemi crni lešinari prolijeću iznad glava na korzu. Niko se na njih ne obazire. Jezive, zastrašujuće ptice, poput



crnih platana, kovitlaju se u zraku, vrišteći ka kopnu i ka moru. Mrke ptice nestaju u daljini, lete kao da oko sebe zamahuju velikim crnim kosama.

Lešinari dolaze i odlaze, prevrćući zrak svojim nemirom nad krošnjama palmi u raskošnim vrtovima na Malabarskom brdu. Ovaj brežuljak proteže se van grada, duž uvale na ulazu u Bombaj, spuštajući se u more. Gore su, skriveni u plavetnom zelenilu iza vila i vrtova, parske kule tišine. Tu se lešinarima polažu preminuli na plosnate krovove bijelih, okruglih tornjeva; jedno truplo te divlje ptice požderu za sat vremena. Mrtvac kod Parsa ne smije onečistiti ni zrak, ni vodu, ni vatru, kao ni zemlju, pa se stoga ne može sahraniti drugačije no u želucu lešinara.

Gore, u velebnim vrtovima oko kula mrtvih, u zraku sada, u večernjem svjetlu, stoje stabla palmi kao da su crveni, zahrđali, željezni vijci, a vrisci lešinara naviru poput psovki u divljem napadu bijesa, kao jezik vječno zavađene gladi. Ljudi koji slave na večernjem moru poznaju ružne zvuke lešinara kao što poznaju svoje brige i nedaće. Muškarci i žene spokojno i neometano gledaju zalazak sunca i naslađuju se njime, a dio toga su svake večeri i crni lešinari, kao što je i mnoštvo sjenki ljudi, konja i ekipaža dio prizora na korzu.

Kraj puta stoji nekoliko ekipaža i čeka šetače. Tako je i Rama naredio da se zaustave konji da bi izašao njegov sin Elifar. Čim sunčev kolut dotakne površinu mora i morski zrak počne strujati, hladnoća s mora i toplota s kopna počnu kružiti, a krajevi velova dama i djevojaka u šetnji počnu vijoriti na povjetarcu, grupe izletnika užurbano kreću ka svojim kolima; i kola i šetači vraćaju se u grad.

Otac Rama gledao je za svojim sinom koji je prišao vratima najbliže prazne ekipaže i tamo čekao grupu djevojaka što je dolazila iz pravca mora. Prije nego što će se Elifar i djevojke pozdraviti, skriven duboko u pozadini kola, stari gospodin čuo je kako, u četi ljudi koji su prolazili, neko u blizini njegove kočije kaže: – Nikada Ramin sin s Aloji neće naći sreću. Ona je najučenija od svih parskih djevojaka u Bombaju, i voli samo knjige, a ne ljude.

Stari Rama je uzdahnuo i počeo se zabavljati svojim debelim lancem na satu, koji je bio sastavljen od zlatnih skarabeja; u svaku glavu kukca bio je umetnut po jedan pravi crni biser. Kroz otvorena vrata kočije sunce se preko pedeset puta zaredom ogledalo u skupocjenom lancu, i tako se preko pedeset sunašaca, crvenih poput krvi, kotrljalo niz Ramine prste. Zatim se ugasiše svi biseri, i lanac u Raminoj ruci postade taman. Istog trena kad je čuo glas iz naroda i kad je sunce potonulo u moru, vidio je kako Aloji, pored svoje kočije, pruža samo vrhove prstiju da ih dotakne njegov sin Elifar, da bi se odmah zatim sa svim svojim prijateljicama smjestila na jastuke u kolima. Starac je pomislio: Aloji nije došla da se pozdravi sa starim Parsom Ramom. Aloji nikog ne voli; njeno srce je ozbiljno i bezbojno kao ovi crni





biseri, koji gledaju u sunce kao da su stakla naočala, a i bezbojni su poput crnih naočala. Glas iz gomile koji je maločas čuo bio je u pravu, Aloj voli samo svoje knjige; čak ni večer prije svog vjenčanja s Elifarom nije bila u stanju da pokaže ni trun srdačnosti.

Rama je čuo kako se zatvaraju vrata Aloine kočije, kočijaši počеше lupati svojim srebrenim signalnim zvonima, koja su imali kod sebe na kozliču umjesto biča, a njena otvorena ekipaža prođe pored zaustavljenih Raminih kola, u njoj sedam mladih parskih djevojaka, od kojih su gotovo sve nosile naočale. Djevojke su u prolazu klimnule glavom u pozdrav starom, otmjenom Parsu Rami, no to su uradile uzgred i hitro, kao da je riječ o sedam mudrih, marljivih mrava što stalno negdje žure.

Elifar se vratio u kočiju svog oca; a ovaj je primijetio da njegov sin podiže krajeve usana u sujetan osmijeh i crnim očima punim oholosti i samoljublja gleda za Aloj.

Rama pomisli: Moj sin Elifar nije razborit čovjek, sva mudrost mu je u pustoj sujeti. Stasao je u lijepog mladića, bogat je, ljubazan, uhranjen, i stoga bi se trebao dopadati Aloj. Ali Aloj je sva od znanja i učenosti. Ohola je kao malo ko, i zaista se u čudu pitam zašto je pristala na udaju za mog sina kada smo je od oca zaprosili. –

Starac i Elifar su se neko vrijeme šutke vozili, dok su prozori klupskih lokala sjali kao da su nanizane bijele ceduljice koje je neko polijepio u sumrak, i s kojih su oba gospodina čitala neispisane misli.

More je sada u polumraku ležalo sivo i mrtvo pod mrežom jednoličnih talasa, nalik na bijelo, ogromno tijelo, zatočeno pod žičanom rešetkom.

– Sada, sa zalaskom sunca, započeo je dan tvoje svadbe – reče otac dok su kola na prigradskom pružnom prelazu čekala da projuri voz. Kroz buku željeznice Rama nije razumio šta mu je sin Elifar odgovorio, ali mu je misli mogao iščitati s lica.

Elifarova sujeta prožimala je sve njegove misli. Bio je toliko ponosan na to što će upravo on, bogati, naočiti mladi čovjek, sutra, na dan svoje svadbe, igrom sudbine dobiti, kao kakav neprocjenjiv nakit, ili pak kakvu častohlepnu titulu, ženu koja je bila najobrazovanija od svih djevojaka sa naočalama. Nakon što je neko vrijeme razmišljala, Aloj je pristala da se uda za njega, a on je bio zadovoljan time što je ona pristala da bude voljena, iako mu nije mogla uzvratiti ljubav.

Iz malene, žute maramice od svile Elifar je odmotao prsten. Na njemu su bila dva zlatna sićušna konja, koji su se, ispruženi jedan pored drugog,



naoko utrkivali. Kada se prsten stavi na ruku, izgledalo je kao da konji trče oko prstenjaka. Elifar pokaza prsten i odgovori svome ocu u trenutku kada je protutnjao voz i rasuo njegove riječi. Rama je razumio da je njegov sin želio da Aloj pokloni ovaj prsten na dan svadbe, i shvatio je da dva konja predstavljaju duše ovo dvoje ljudi. Elifarova sujeta se, poput konja, utrkivala sa Aloinom pameti.

Elifarove oči su s uživanjem posmatrale prsten i nijemo govorile ocu: Sutra će mi mnogi zavidjeti na Aloji.

– Čovjek se ne ženi kako bi mu drugi zavidjeli, Elifare; pusti neka sutra sunce zađe kao što je i danas zašlo, sine moj, i odustani od ženidbe; nemoj dati svoj prsten djevojci s naočalama, ja ću ti naći drugu.

Elifar stavi prsten u džep na prsluku i odgovori starom Rami. Ali je i ovaj put riječi povukao zrak prije nego što ih je otac mogao čuti.

Jedan od najvećih lešinara sletio je s vrtova oko mrtvačkih kula i, grakćući dugo i glasno, preletio iznad dva gospodina, vriskom zaglušivši Elifarove riječi. No, Elifarovo slijeganje ramenima govorilo je nijemo Rami: Žene bez naočala meni su dosadne, oče, jer su podjednako tašte kao ja.

Kola se zaustaviše pred Raminom vilom među visokim zidovima vrtova na Malabarskom brdu. Oba gospodina upravo su htjela da izađu kada se, u istom trenutku, onaj isti veliki lešinar okrenu u letu i prohuja tik ispred starog gospodina i iznad konjskih leđa. Mahao je krilima tako jako da se Rama sagnuo od zraka koji ga je zapuhnuo.

Nemirni konji povukoše kočiju nekoliko koraka naprijed, Ramin se prekrasni lanac na satu zakači za šteklu i raskinu se.

Stari Pars se uplašio strvinara i svog pokidanog lanca sa skarabejima. Ovu manju nedaću noć prije svadbe smatrao je pretečom veće. Htio je ponovo zamoliti svog sina da odgodi svadbu, ali ga Elifarove oči pune sujete odvratiliše od toga te, ušavši u kuću, samo reče:

– Ljudi kojima uzajamna ljubav ne teče u krvi nikad se ne upoznaju, čak ni smrt ne može sjediniti njihove hladne misli.

Sljedeće večeri u isto vrijeme, iza širom otvorene kapije na ulazu u vrt kuće Rama, sjedili su svatovi, sve najbogatiji bombajski Parsi, svi odjeveni u toge bijele kao snijeg, i pokazivali se prolaznicima na ulici. Malo dalje u vrtu bile su smještene majke i starije žene, također umotane u bijele, uredne toge.

Na sumračnom plavom travnjaku mnoštvo sluga prekrivalo je dugački sto za večernju gozbu bijelim svilenim stolnjacima. Svadba se bližila kraju.





Aloi, okružena sa pedeset mladih prijateljica, sjedila je u otvorenoj bijeloj kolonadi u vrtu. I mlada i gotovo sve djeveruše nosile su naočale, a sve su bile umotane u bijele toge izvezene srebrom. Ružičaste orhideje u crnoj, razdijeljenoj kosi stavljene su pažljivo poput naočala na glave mladih djevojaka. Mlade dame su sjedile u velikom krugu na stolicama, igrajući igre na zalog, i bile su vesele kao djeca, uprkos svojoj učenosti.

Kolona sluga sada stupi među okupljene djevojke. Stavili su veliku pozlaćenu tortu na stolić u sredinu, a na srebrenim tablama posluženi su mali, mirisni buketi cvijeća.

Elifar se pojavi na stepeništu kolonade, s njim četa mladića, svi prekriveni bijelim togama, kao pokretni mramorni kipovi. Mladoženja je naredio da zamole mladu da izađe i pridruži mu se u vrtu, ali se ona nije odazvala. Sada je zato i sam kročio u krug djevojaka i nasmijao se, jer Aloi nije ustala i prišla mu.

Mladenci su se sada trebali oprostiti i krenuti sa svatovima ka Elifarovom stanu. No, Aloi se komotno naslonila na stolicu, pogledala Elifara preko naočala, namrgodila se i nadurila svoje lijepe djetinjaste usne. Blijedo lice svijetlilo joj je na vratu kao cvijeće kale nad ogledalima vrtnih jezeraca:

– Pusti me da još sat budem mlado djevojče – dobaci mu ona u šali – ne znam zašto te se odjednom plašim, Elifare. Ah, drage prijateljice, pogledajte me, mislim da se bojim rađanja djece. Potpuno sam zaboravila da se vjenčanjem ne sklapa samo prijateljstvo, nego da se moraju i djeca rađati. A ja nisam žena koja bi mogla roditi tek tako, ni tebi ni sebi, to mi kaže zdrav razum; mislim da ćete me, drage dame i gospodo, tad morati odnijeti na kule tišine. Ako dobijem dijete, ja to neću preživjeti.

Aloi je to rekla glasno i bez trunke stida, ozbiljna joj je bila svaka riječ, iako se smijala. Stakla na naočalama su joj se zamaglila, plavkasta i zamišljena kao veliko mjesečevo kamenje na njenom licu, kao da njene oči nisu pripadale njoj, pa su joj pogledi nestajali u sivom oblaku iza naočala.

Elifar je stajao iza njene stolice i smješкао se; uzeo joj je ruku i na prst joj stavio prsten sa zlatnim konjima.

Aloi malo protrese ruku i prsten joj spade u krilo. – Mojim rukama ne pristaje ni nakit ni prsten. Mojim prstima, koji samo vole listati po knjigama, prstenje je preteško.

Elifar se osmijehnu, a njegov sujetni osmijeh značio je: Navići ćeš se na prsten, Aloi. Kao što ćeš se navići na ljubav i na rađanje djece, tako ćeš se navići i na moj prsten.



Aloi je mahala glavom, a to mahanje nijemo je govorilo: Ne, ne i ne! Naglas reče: – Elifare Rama, ja se neću navići na ljubav, ni na rađanje djece, niti ću se navići na tvoje zlato i na tvoj zlatni prsten. Uzimamo se jer smo ljudski rod koji ne zna šta život od njega traži. Udajem se za tebe jer želim udovoljiti roditeljima, jer tebi laska naš brak i jer ne tražiš od mene da glumim ljubav.

Sve parske djevojke na to s odobravanjem glasno zapljeskaše.

Elifar klimnu glavom, stavi prsten u džep i reče u sebi: Jednog dana ćeš se navići na sve, Aloi. Krišom ću ti staviti svoj prsten, a ti nećeš ni primijetiti da ga nosiš.

Aloi je snažno odmahivala glavom: Nikad, nikad.

Tačno devet mjeseci kasnije, Aloi je umrla na porodu mrtvorodenčeta. Njeno mrtvo tijelo umotali su u bijelu svilu i odnijeli u vrt sa kulama spokoja, u najšareniji i najjeziviji vrt na svijetu. U njemu osamdeset bijelih stepenica vode do vrha brežuljka. Gore, na terasama, parski svećenici odjeveni u bijelo dočekuju pogrebnu povorku i preminule nose kroz vrt stazama od grimiznog pijeska. Duž staza nalaze se stolovi sa cvijećem plave, zlatnožute i žarke skretne boje. Sivi kaktusi i stabla palmi na pola skrivaju bijele kamene kule nalik na kotlove. Poput šćućurenih ljudi u crnim kaputima, u krugu sjede lešinari na obodu kule, rame uz rame, golih vratova i golih lobanja. Guraju se uglatim plećima, guču jedan na drugog kukastim kljunovima i bacaju se vrišteći u zrak, a u letu izgledaju kao da sa mrtvačkih nosila vjetar odnosi velike, crne pokrove.

Te večeri, nakon što su Aloi odnijeli lešinarima na kule šutnje, Elifar je stajao u svojoj praznoj kući u vrtnoj kolonadi. Njegov posjed nalazio se, pored mnogih drugih vrtova na Malabarskom brdu, ispod kula tišine. Sluge su pred njim na travnjaku gomilali knjige i rukopise iz Aloine zaostavštine, a zatim ih bacali u vatru od suhog granja.

Elifar uđe u vrt, večernje nebo ležalo je nad njim sivo kao olovo i nalik na oklopnu ploču. – Zašto me ne mori tuga? – reče si tašti čovjek. – Ne osjećam više tuge zbog Aloine smrti nego što je osjećam zbog zalaska sunca bilo kojeg dana. Nije se navikla na moju ljubav, a nije mi ni rodila dijete, i umrla je kako bi mi pokazala da se neće navići na ljubav. No, mrtva, ona mi sada potpuno pripada i napokon nosi moj prsten. Ne osjećam zbog nje žalost u srcu, jer mi je u smrti bliža nego za života.

Park već u sumraku osvijetli posljednji crveni tračak sunca, i crvene pruge se, poput crvenih zlatnih ribica, rasuše po plavim travnjacima nalik na vodene površine. Nekoliko ogromnih sjenki lešinara preleti preko Elifarova lica i na čas ukloni crvene pruge od svjetla.





Nakon nekog vremena došao je jedan od indijskih vrtlara. Pognuvši se ponizno pred Elifarom, predao mu je na listu krušne žitarice otkinuti ljudski prst na kojem je bio zlatni prsten. Mladi Pars se prestrašeno trznu i probljedi.

Vrtlar mu reče da je jedan od lešinara prst mrtvacu ispustio u gredicu cvijeća.

Elifar s mrtvog prsta skinu prsten, koji je prikazivao dva zlatna konjića. Zatim naredi da se prst uvije u svilu i odnese nazad na kule šutnje. Prsten, pak, stavi u džep. Danima je rukom vrtio prsten u džepu, dok mu je sujeta plakala.

Preveo Mirza Fatić







Dječak na glavi slona

Maharadža od Jaipura, još i danas najneovisniji knez Indije, jednom prilikom je u čast posjete princa od Walesa ružičastim vapnencem dao ofarbati sve kuće, sve ulice, sve zidove, stepenice i tornjeve svoga malog glavnoga grada Jaipura, a sve okvire vrata čistom indigoplavom bojom, tako da je grad po cijeli dan svjetlucao u vječnoj jutarnjoj rumeni, i prozvaše ga ružičastocrvenim gradom. Niko ne prođe ovim gradom a da ga ova beskrajno ružičastocrvena boja ne ispuni oduševljenjem. Ta šecernoslatica nijansa ružičaste boje od jutra do večeri te prati kroz sve redove kuća. Ona ti pokriva brige i jade i raznježi ti misli. Taj svijetli grad kao da je sagrađen od ružičastog šecernog preljeva i ružičastoga šlaga. Pri duši ti je slatko i sladunjavo od te ružičaste pjene kuća.

U ulici gdje je jahalište nalazi se zlatna munara, jedina žuta mrlja među ružičastim zidinama. Ta ulica je veoma široka i vodi do tržnice i do kneževih staja za slonove. U sredini iznad uličnog oltara strši drvo katalpe sa svojim bijelim granama. S obje strane ulice u prizemlju ružičastih kuća nalaze se otvorene prodajne niše poput malih mračnih spilja; u njima čuče Indijci na uzdignutim podestima i rade. Tvrdokorno plavo nebo neprestano je nad ružičastim gradom, a sada već ima dvije godine kako nije padala kiša.

Bijeli zebu bikovi i zebu telad motaju se ispred dućana, majmuni u sivim čoporima prevrćući se skaču s krovova preko ružičastih ulica. Svako jutro u određeni čas knežev omiljeni slon vraća se iz jutarnje šetnje u grad, kroz ružičastu kapiju u ulicu gdje je trkaća staza, opušteno se tetura poput krave i gega niz široku ulicu u pravcu staje za slonove. Ispred njega ide čuvar s bijelim turbanom i vitla ogromnim zvonom da bi se stoka i ljudi sklonili pred kneževskom životinjom. Na širokoj glavi slona, koja se lagano njiše, čuči indijski dječak s bodljikavim štapom u ruci. Slon miče velikim, crveno i plavo tetoviranim ušima tako da se one sa svojim šarenim arabeskama vijore u zraku poput velikih komada tapeta.

Dječak na glavi slona ima trinaest godina i veoma je krhak, sjedi na slonovoj lubanji kao na pokretnoj ljuljački. Glava kolosa bez muke se klima s laganim dječakom gore-dolje, kao da životinja ne nosi čovjeka, nego samo neki bestežinski nakit od nojevog perja. Nedavno je dječakovog oca u kneževoj štali zgazio jedan pomahnitali slon, a dva dana ranije dječak je izgubio i



majku. Iz dana u dan sjedila bi u dućanu brašna u ulici gdje je trkaća staza, pognuta nad žrvnjem koji je morala okretati rukom. Pored nje je još šest žena okretalo svojih šest žrvnjeva.

Usijano jutarnje sunce danas kao i do sada obasjava ružičaste ulice, žeže zlatnu munaru i bijela stabla katalpe čiji su veliki listovi mlitavo okomice visili poput nanizanih zelenih tanjira.

Slon bi kao i svakoga jutra kada bi gazio kroz gradsku kapiju podigao surlu u vazduh, a pri tome bi blještale pozlaćene kuglice njegovih kljova. Budući da se približavao staji ispustio je zvuk fanfare.

Yawlor, dječak na glavi slona, nije se micao. On danas ozbiljan poput kneza ulazi u ružičasti grad. Svojim mračnim pogledom motrio je dućan u kojem je inače nad žrvnjem čučala njegova majka. Tamo bi ona s drugim ženama unjkavo pjevala pjesmu o brašnu tako da bi i sin to jutarnje pjevušenje već izdaleka čuo. U blizini dućana bi nosač zvona, koračajući ispred slona, uvijek u ruci utihnulo zvonjavu iz poštovanja prema pjevanju jer je ta pjesma o brašnu prastara sveta pjesma.

Danas je međutim polovina mlinova bila prazna, samo su tri žene jednoličnim tonom poluglasno pjevale na uzdignutom trijemu brašnjavobijelog dućana. Kada su začule slonovo zvono i znale da prolazi mladi Yawlor na glavi slona, prekinule su pjevanje u znak žalosti za njegovom majkom. Umjesto šest žrvnjeva samo su tri brujala pod istrošenim tamnim rukama žena; ostala tri ručna mlina bila su van pogona i napuštena. Zbog dugotrajne suše i poskupljenja nedavno je trgovac brašna morao otpustiti polovinu žena. Yawlorova majka je nakon toga u svojoj kolibi od blata pored seoske ceste od brige kako se prehraniti i tuge zbog smrti supruga, koga je ubio pomahnitali slon, izgladnjela i skapavajući od žeđi jednoga jutra pala mrtva. Vrativši se kući navečer, sin je pronašao njeno krhko tijelo kako leži zgrčeno na pragu vrata kolibe poput istrošenog užeta od konoplje. Yawlor je zajedno s nekoliko kulija iz staje složio malu hrpu drva, na to položio mrtvo tijelo i spalio ga. Njegove ruke su mrtvu majku pretvorile u pepeo, ali njegovo srce to nije učinilo. Njegove misli su mrtvu majku još uvijek grlile kao živo stvorenje. Kada bi jutrom jašući iz staje izvodio i vraćao kneževog slona, u mislima bi posjeo svoju mrtvu majku pored sebe na veliku slonovu glavu i njegovo bi srce razgovaralo s njom.

Veliki slon teturao je sa Yawlorom pokraj dućana brašna, gdje su čegrtala samo tri mlina, ali se pjesma nije oglasila. Napolju na tržnici ispod potpornih šipki svojih šatora sjedili su bojadžije purpustom i trgovci platnom sa svojom robom crvenih i cvjetnih boja. Danas su svi u znak saosjećanja stavili ruku na čelo i pozdravili dječaka na glavi slona kao gospodina.





– Oni pozdravljaju pokojnicu koja na slonu sjedi pored mene – reče dječak sam sebi. Kada je prošao pored zaustavljenog mlina u dućanu na kojem je inače uvijek radila njegova majka, izgovorio je u prazno: – Majko, želim se osvetiti zbog žeđi i gladi koji su te usmrtili. Hoću da protjeram žeđ i glad iz ovoga grada. – Dječakove oči divlje su preletjele uz i niz ulicu kao da su njegove usne htjele ispustiti neki vrisak, žešći od slonovog krika. Niko nije čuo dječaka kako na cesti glasno priča sam sa sobom jer je zvonar koji je išao ispred slona nadjačao sve zvukove. Slon je sada opušteno teturao preko tržnice. Ljudi su samo vidjeli da je Yawlor neprestano micao usnama.

– Zaurlat ću – rekao je Yawlor duhu svoje majke – tako da nebo iznad tržnice zadrhti, majko. A knez i svi ljudi u gradu morat će upitati, ko to urla?, a odgovor će morati glasiti, to je Yawlor, onaj koji može kišu dozvati s neba. Glad i žeđ pred Yawlorom moraju mrijeti. Objema rukama ću nebo poput punog vodenog crijeva stisnuti uz sebe tako da se to tvrdokorno nebo rasprsne i kišnim bujicama poplavi polja od grada Jaipura pa sve tamo do dvorca Ambera. – Rijeka se opet mora vratiti u isušeno šljunkovito korito, i njezin vodostaj mora se ponovo pojaviti, rijeka koja se sada tu pruža okamenjenog i isušenog lica poput Yawlorove mrtve majke na lomači. Pod oživjelom kišom bi se i pepeo majke ponovo uzdigao i pretvorio u živo tijelo. Majka bi opet pognuto sjedila nad svojim žrvnjem, i kao uvijek bi svako jutro pjevala dok bi Yawlor njišući se na glavi slona Talima jahao pored dućana brašna. – Yawlor je s glave slona jasno vidio dolje preko tržnice kako se bliži čas njegove moći. – Knez bi se na konju sa svim ženama u nosilkama i zebu kočijama i sa svim tetoviranim i purpurno okićenim slonovima na tržnici povukao prema Palači četiri vjetra; svi prozori bi tada bili ispunjeni licima žena ravno razdijeljene kose. Rubini u svim ušima i bijelo prstenje u nosnicama morali bi svjetlucati i blistati, a sve zlatne kopče na zglobovima ruku zveckati kada bi se žene saginjale preko ograda i s velikim uzbuđenjem osluškivale Yawlorov glas. Yawlor bi tada stajao nasred kamenom popločene tržnice među tisućama svetih sivih golubova koji tamo ključaju, i koje ljudska ruka nikad ne bi smjela rastjerati, a Yawlor bi urlao prema nebu pred nizovima prozora, kolonama slonova, kočija i nestrpljivih konja. Kao gomile buba i šumskih mrava izgledali bi krovovi i tornjevi ispunjeni turbanima i licima koja bi posmatrala Yawloru dok bi on iz oblaka dozivao kišu, dok bi sušu trgao s neba i dok bi sunce udarao u lice. I tada bi u mrtvoj tišini prve kapi, okrugle i nabubrene i teške poput tegova, morale udarati o glave, a na hiljade ruku bi se protezale prema kapima, i na hiljade ljudi bi klicajući aplaudiralo mokrim rukama. Svi sivi golubovi na tržnici u zanosu bi letjeli u susret kiši, konji bi rzali kroz nozdrve, slonovi bi trubili, a knez i njegove žene bi posredstvom eunuha s tržnice pozvale Yawloru u ružičastu Palaču vjetrova.

Dječak Yawlor se sada morao sagnuti pod hladnim i mračnim vratima staja za slonove. Široki slon je nezgrapno toptajući gazio s dječakom na glavi ka



toru za slonove. Kokoši, crni jarci, purani, kuliji, majmuni, vodonoše i čuvari slonova motali su se oko otvorenih glinenih staja i oko otvorenih kneževih ostava za kočije. Oblaci prašine i izmaglica iz isušenog slonovskog izmeta, koji se na rubovima dvorišnog zida u gomilama sušio kao gnojivo, ispunjavali su vazduh. A uzbudljive ružičastocrvene ulice Jaipura iščezle su nakon što je Yawlor prošao.

Među vonjem stoke, nadničarima i izmetom zategnuta koža dječakovog lica se preobrazila i njegov izraz je postao umoran, uveo i svagdašnji. Njegov duh koji je zasjao zbog svečanog izražavanja sućuti trgovaca na ružičastocrvenoj tržnici je klonuo. Kada je s glave uzvišenog slona skliznuo na zemlju i stajao u prašini među prašnjavima, njegov se junački pogled u daljinu izgubio. Odložio je bodljikavi štap uz kraj zida, protrljao ostatke misli kao trunke prašine iz očiju i tada je na svojim suhonjavim nogama opet bio sin nekog običnog kulija, a ne gospodar žeđi i gladi kao na glavi slona.

Jedan crni ovan u dvorištu koji se htio igrati dojurio je s leđa, podigao dječaka svojim vijugavim rogovima i gurnuo ga u stranu poput neke suviše stvari tako da je pao uz kraj zida kraj hrpe isušenog izmeta i ostao tamo ležati. Cijelo dvorište puno kulija bezglasno se smijalo i svi su mu se kesili redovima žutih zuba. I zajedno sa sirotim dječakom ležao je i san o protjerivanju gladi i žeđi, smežuran poput hrpe izmeta uz kraj zida.

Preveo Sulejman Emić



Zatočene životinje

Esthe, kćerka engleskog botaničara Horseshoea, rođena je u Indiji, u Kalkuti i sada se u svojoj šesnaestoj godini života trebala s ocem zauvijek vratiti u Englesku. Esthe je srasla s Indijom, kao koral s morskim dnom. Na sve moguće načine je pokušavala pronaći razlog da ostane u Indiji. I kao što to mlade, uporne djevojke lako čine, zakačila se za ono što je bilo najodvažnije i u njenim očima najlakše: Dat će da je otme neki mladi Indijac.

Sve sobe u kući već su bile ispražnjene, svi kovčezi zakovani, svi koferi zakopčani i Esthe je sa svojim ocem tokom posljednjih noći živjela u kalkutskom Grand hotelu. Bila je nedjelja, a već u ponedjeljak su otac i kćer namjeravali uzeti brzi voz za Bombay, kako bi tamo uhvatili parobrod linije P&O i ukrkali se do Southamptonu.

Nedjelja je poslije podne. Proljetni pljusak je stao i travnjak golemog parka Maidan ispred hotela brzo je progutao sve lokvice i vodu, na nebu sija sunce kao novo novčato, a dame u hotelu se počinju pojavljivati s prvim proljetnim slamnatim šeširima londonske modne sezone.

Botaničar Horseshoe je u hotelskoj čitaonici na pisačkoj mašini pisao svoj zadnji botanički izvještaj za Kalkuta Times, a Esthe je ocu preko ramena rekla da će se malo provozati biciklom oko Maidana.

Nekoliko minuta kasnije vozila je blistavi niklovani bicikl oko otvorene tratine, velike preko nekoliko kilometara, bušeći zrak pognutom glavom kao kakav razdraženi bumbar. Kod jedne velike aleje oštro i energično je skrenula, pa poletjela ispod drveća prema zoološkom vrtu. Tamo se upravo bio završio nedjeljni poslijepodnevni koncert i visoke elegantne ekipaže su u dugim kolonama dolazile Esthe u susret. Mlada djevojka je izbjegavala dići pogled da ne bi morala pozdravljati poznanike. Pustila je kosu kao furija da vijori na vjetru i projurila poput sablasti pored kolone vozila.

Pukovnijski muzičari obučeni u bijelo upravo su sa svojim blještavim mesinganim instrumentima napuštali vrt, kada Esthe pred velikom rešetkastom kapijom skoči s bicikla. Portir zoološkog vrta poznavao je Esthe; svaki dan je bila ovdje u ogromnom parku, gdje su crveni krovovi životinjskih prebivališta kao crveni šatori svjetlucali pod plavkastim zelenilom kraljevskih



palmi i drveća kazaurine.

Indijski portir se svakodnevno smješkao maloj užurbanoj Miss koja je često u duga poslijepodneva šetala kroz drvorede pokraj kaveza u pratnji jednog od mladih baštovanskih pomoćnika. Todor, mladi baštovan, tada bi, kao neka smeđa buba, uvijek šutljivo hodao dva koraka udaljen od mlade čavrljave dame. Svako u vrtu, svi čuvari životinja i baštovani znali su da se mladić pod pogledom mlade gospođice od strahopoštovanja, odanosti i zanosa savijao poput cvijeta mimoze.

– Todor ovdje? – pitala bi svakog dana mala Engleskinja i ulazeći kroz kapiju zatresla svojom voštanoplavom puštenom kosom pred uniformiranim indijskim portirom. Pri tome je vitlala kratkim jahaćim bičem, kojeg je vozeći bicikl držala u ruci za odbranu od pasa. Portir bi, smješkajući se uz duboki naklon, šutke stavljao desnu ruku na čelo, a lijevom pokazivao na visoko izraslu lijehu sljeza, iza koje je poput miša crnog lica čučao šesnaestogodišnji dječak obučen u bijelo, vezujući za bambusovu trsku cvjetno žezlo strukova sljeza vatrene boje. Njegove su oči bile kao crni papirni pepeo i naizgled duboko udubljene u posao oko cvijeća; ali već satima su čekale mladu damu blijeđe kože.

Sat prije zalaska sunca portir je zatvorio vrt za danas, a pošto je bicikl bio nestao sa kapije, bio je ubijeđen da se mala Engleskinja već odvezla kući. Esthe je, međutim, ostala sakrivena iza posljednjih staništa vrta uz akvarij.

– Sutra treba da otputujem, Todore – rekla je – a ti znaš da je moja najveća želja oduvijek bila da jednom ostanem preko noći ovdje u vrtu među divljim životinjama. I vi, baštovani i čuvari, noću ste tu. Zašto ne bih mogla i ja ostati? Želim da u mraku prolazim pored rešetaka kaveza i gledam u oči tigra kada se žute i zelene ustreme na mene; velike leteće lisice, koje danju spavaju i naglavačke vise na drveću, htjela bih vidjeti kako se noću bude i željela bih vidjeti kako se zmiye noću trljaju o staklo akvarija stvarajući elektricitet. A najviše od svega žudim za zlokobnim zavijanjem majmuna drekavaca, koji navodno na mjesечеvoj svjetlosti jauču, kao da se međusobno dave, onda moram još upoznati i pozivni pisak velikih slavuja trubača. A kada ugodno provedem noć ovdje i rano ujutro se vratim u hotel, za moga oca će već biti kasno da otputuje brzim vozom. Onda ćemo propustiti i brod u Bombayju, opet sam dobila još jednu sedmicu i odlazak će biti pomjeren do sljedećeg broda.

Todor, baštovanski šegrt, razumio je sve svojim očima, koje su sijale kao smeđi med, iako njegovo uho nije moglo shvatiti svaku englesku riječ. Klimao je ustrajno glavom, kao što se klimne vlastitom odrazu u vodi, upravo tako je klimao bistro plavim očima male gospođice. Esthe se željela sakriti do zatvaranja vrtno kapije i Todor ju je bio odveo u sjenicu od tuberoza iza





akvarija. Tamo su sjedili ispod prostrano olistale puzavice kao u nekom šupljem zelenom tijelu od krljušti. Esthe je ležala na klupi, Todor je čučao pred njom na vlažnom tropskom tlu, prekrivenom zelenom plijesni.

Vani su odjednom nestale vrtne staze od crvenog pijeska u iznenadnom tropskom sumraku. Esthe je pričala o kolekciji biljaka svoga oca, a Todor je pomjerao usne zbog ranije navike žvakanja betel oraha. Baštovanski šegrt se morao odvići od žvakanja betel oraha jer Esthe nije podnosila crveni sok koji je pri tome pljuckao. Iz iznenađa sivog večernjeg svjetla u sjenicu je sada prodrlo dugo otegnuto zavijanje divljih životinja slično zovu iz ogromnog roga od školjke.

– Kako bi bilo – reče Esthe – da sada nabavimo ključeve od kaveza za tigrove i zmije?

– Još pričekati – kaza Todor i na prstima ode do izlaza iz sjenice.

Zrak u bašti počeo je sve ljuće mirisati na kožu i znoj životinja. Esthe se ugodno ježila od divljeg mirisa. Todor je zašao iza ugla sjenice. Esthe je zurila vani. Sve drveće sada nestade, kao da je otišlo iz vrta i naleći mirisa kretali su se kroz tamu poput nepoznatih živih bića. I sve boje se pokrenuše. Skretno crvenilo cvjetova kaktusa postalo je crno kao katran, plavi cvjetovi mandarine svijetlili su bjelinom, juka palme su bljeskale kao riblja kost i riblji skelet, a stabljike palmire poput velikih bijelih slonovih kosti. Tama je drveću davala kvrgave noge, a žbunju nadute trbuhe da su ličili na daždevnjake; noćna boja je pretvarala svijet biljaka u svijet životinja. Zemlja pred Esthinim stopalima je isparavala neki gorki znoj, čiji je okus djevojka mogla osjetiti na jeziku poput otrova. Raznoliki odjek iz životinjskih nastambi u vrtu se ustostroučio, kao da su gomile zarobljenih životinjskih srca izvršavale samoubojstvo naričući za svojim životima na izmaku.

Esthe ustade s klupe i krenu pipati kroz mrak sjenice. Dohvati bjeličaste tuberoze, koje su pod njenim prstima bile kao pokretne glatke i sluzave očne jabučice. Opipa puzavice koje su, mlake i mekane, djelovale kao utrobe i crijeva nekog tek zaklanog životinjskog tijela.

– Todore! – pozva mlada djevojka. Ali, činilo se da je Todor nestao.

Esthe grčevito savi svoj jahaći bič oko koljena. Sada je u sjenici bilo posve mračno, a vani je bučalo urlanje i lavež iz kaveza, kao udaranje valova u šupljinu. Esthe je dobro poznavala indijske noći pune cvrčanja cvrčaka i vriske majmuna; također je čula i krike šakala i grohot mnogih noćnih ptica, ali ove duge, bolne uzdahe zatočenih životinja, koji su pokretali valove zraka, tako da je i lišće u tami šaputalo, ove strastvene krike čežnje, razvučene i oštre, kao da moraju prepiliti rešetke kaveza, ovu krvavu riku proljetne





životinjske sladostrasti a među njom zveket željeznih šipki, koje su se tresle kao lanci pokrenuti porivom za slobodom poludjelih zvjeri, to Eshte još nikad nije čula.

Esthino srce se zgrozi i poče se buditi kao samostalno biće; osjećala ga je kako stupajućim koracima okomito korača kroz njeno mlado tijelo. Njeno srce je pravilo skokove poput pantera dugih kandži, istezalo se i uvrtalo kao valjanje divovske zmije, ali ipak je ostajalo na istoj tački poput neke čvrsto srasle morske biljke, koja se ustalasala grabeći oko sebe zamršenim nitima u potrazi za hranom. I svi krikovi iz mračnog vrta koji su se prolamali iz životinjskih grla, nanoseći bol i zraku, postajali su u Esthe kao hiljadu njenih vlastitih glasova. Sve što je u vrtu bujalo od divljine, vatrenosti i strasti, postajalo je Esthino srce. Njena krv prolazila je sve životinjske preobražaje, kao da želi pobjeći iz njenog tijela i u raznim oblicima juriti u noć, kao grabljivice koje taru svoje krzno o rešetke i guraju svoje šape kroz željezo, tako je krv mlade djevojke navalila za dosad nepoznatom slobodom.

Gdje je Todor? dozivalo je u Esthe. On ima pogled tigra krupnih očnih jabučica; on je poput gipkih zmija bez kostiju. Danas popodne na baštenskom puteljku njegova je sjena visila na njemu teško i crno, kao što velike leteće lisice vise na drveću s glavama prema dole. Todor uvijek šuti, ali njegove oči pričaju više od dana i noći. Vani pred sjenicom je mračno, kao da je Todor svojim očima progutao čitav vrt. – Todor je sada sve – on je ova velika tama vani, on je postao krv u Esthe, koja, kao krdo slonova, gazi njeno srce.

Mlada djevojka ispusti jahaći bič. Pritisnu ruke na svoj goli vrat i odjednom kriknu glasno poput vrane. Esthe je vrištala visoko dignutih ruku, stajala je propeta na nožne prste i vrištala bez prestanka – tako da su majmuni drekavci zašutjeli, da je rika tigrova utihnula i sve životinje iza rešetaka zadržale dah. Cijeli mračni vrt je par trenutaka osluškivao visoki piskutavi ton vriska u pomoć mlade ljudske ženke.

Konačno se pojaviše fenjeri, svjetlost se sada ogledala u lokvama i staklenim kavezima, a životinjska rika krenu iznova od bronzanih rešetaka prema fenjerima i nadjača Esthin krik. Ogromne sjene ljudi koji su napredovali ispipavajući teren izbijale su iz procijepa među drvećem. Pojaviše se puteljci vrta i glavice cvjetova i izgledalo je kao da dotrčava mnoštvo drveća i letećih bića. Osvijetljena fenjerima Esthe je stajala uspravljenih svijetlih ruku i vrištala na sve. Nije se pomjerala s mjesta vrišteći za svojim kricima. Onda se, kao zaslijepljeni insekt, iznenada srušila usred odsjaja svjetiljki.

– Spasite me od Todora, upomoć, spasite me od Todora! – vrištala je iznenađenim ljudima u uši. Objesila se istovremeno za četiri čuvara, koje je postavila oko sebe poput zaštitne barikade.





Tražili su u sjenici, Todora nigdje nije bilo. Čuvari su djevojku bez svijesti pronijeli kroz vrt u kojem su životinje, sada preplašene od svjetla, bjesnile još glasnije, jednako kakvom divljem metežu gomile.

U blizini ulaza s ulice jednom čuvaru se učinilo da je iza žbuna vidio Todorov lik. Kada su iznova krenuli u potragu, pronašli su platneni paketić pun srebrnih kovanica ostavljen pored vrata portirske kućice.

Kada je Todor vidio Esthe odlučnu da ne otputuje, njene odvažne misli su te večeri i njega učinile jednako smionim. Oprezno je provukao kroz rešetke parka Esthin bicikl, odvezao ga jednom svom indijskom poznaniku u grad i prodao mu ga, te se upravo bio vratio da Esthe preda srebrnjake kako bi zauvijek mogla ostati u Kalkuti. Jer mlada djevojka je u oproštajnom raspoloženju zadnjih poslijepodneva često znala ponoviti kako bi, kada bi mogla pribaviti novca, ostala u Indiji. Rado bi prodala sve svoje haljine, čak i svoj omiljeni bicikl, samo kada bi znala kome. Kada se Todor vratio s novcem u ruci, iz daljine je primijetio povorku fenjera i mnoštvo čuvara koji su nosili Esthe u neko vozilo. Todor brzo spusti novac kraj portirske kabine i izgubi se iz vrta.

Esthe je sljedećeg jutra sa svojim ocem otputovala za Englesku, a u zoološkom vrtu sada već svako zna da se Todor zaposlio na teretnom brodu na rijeci Hugli kako bi u Engleskoj tražio Esthe.

Prevela Selma Idrizbegović





Kuli Kimgun

Kimgun je bio jedan siromašan Burmanac, siromašan kao zrnce prašine na putu. Živio je u jednom od onih malih pješćanih sela na rijeci Irawaddy, između Mandale i Prome. Njegov posao se sastojao u tome da se penje na visoke seoske palme, koje su se poput jarbola uzdizale nad plažom, da bi gore u pupoljke listova urezao nekoliko rezova, te da bi pod ove objesio male limene posude kako bi se u njih polako cijedio sok palme. Tamo gore, na visokoj zanjihanoj palmi sjedio bi poput nekog nagog čovjekolikog majmuna i, gledano odozdo prema blistavom nebu, izgledao je kao izrezan od crnog papira i kao da bi ga u prolazu mogla pokupiti neka riječna čaplja. Sa svojih palmi on bi već izdaleka vidio dvospratne engleske parobrode koji su poput ogromnih kornjača uzvodno i nizvodno plutali rijekom. Kada bi brod stigao i dok bi se na pristaništu postavljao pristan, Kimgun bi kliznuo sa svoje palme i onda bi s ostalim nadničarima pomagao da se istovare pune vreće riže, korpe s brazilskim orasima i paketi sandalovine. S desetak bijednih nadničara trčao bi obalom amo-tamo, savitljiv poput pokretne gipke marionete. Kada bi se poslije nekoliko sati obala ponovo ispraznila, a rijeka, jednolična i topla, proticala pored nje, tamnoputa djeca se u njoj kupala i više ne bi bilo šta da se zaradi, Kimgun bi se ponovo penjao na svoje palme i oprezno mijenjao limene posudice, one pune i one prazne. Poput mase mulja pružala se pod sunčanom kuglom široka rijeka Irawaddy. Nekoliko sniježno bijelih vrhova pagoda svjetlucalo je poput šatora iz šumovitih brežuljaka. Zelen, blatnjavožut i sunčanobijel bio je svijet svuda naokolo pred Kimgunovim očima, svijet u kojem nije bilo razlike između ljeta i zime i koji se mijenjao samo kada bi crni dim parobroda čitav krajolik obavio ogromnim, tamnim oblacima dima.

Jednom je u zabačeno selo na rijeci stigao glas da se u glavnom gradu, Rangoonu, sveto zvono pagode Shwe Dagon srušilo u more. Namjeravali su to čuveno, najveće zvono na svijetu skinuti s platforme pagode i odvući u Englesku. Prilikom utovara na brod polomile su se skele i zvono je potonulo u vodu. Ležalo je sada tamo na dnu mora i prkosilo svim naporima da ga se podigne. Englezi su se na kraju odrekli svih pokušaja da ga spase. Na to su se ujediniili burmanski riječni brodari u namjeri da po svaku cijenu zvono spase oni. Englezi su im obećali da će zvono smjeti ostati u zemlji ukoliko uzmognu da ga podignu s morskog dna. Kada je Kimgun čuo za časni posao



riječnih brodara, odlučio je da i sâm učestvuje u ovoj svetoj djelatnosti.

Mnogo je dana Kimgun pješačio, noćivao u šumskim samostanima, pa ako do večeri ne bi naišao na samostan, popeo bi se na neku palmu gdje je u krošnji tiho i nepomično visio čitavu noć tako da bi ga are i kakadui smatrali smeđim osušenim listom palme, te bi se preko njega penjali i pored njega spavali.

Što se više približavao Rangoonu, to se Kimgun osjećao nesigurnijim, jer su se šume, planinski visovi i širine rijeka nevjerovatno povećavale, a tropsko sunce je ovdje bilo žešće i vrelije, i on je ugledao sivoplavo, hrđavosmeđe i medenožuto mnoštvo palmi kakve još nije poznao. Jednoga dana je korito rijeke pored koje je prolazio bilo tako široko da je pomislio kako na svijetu još postoji samo voda i da uskoro više neće biti šuma. Ali ono najuzbudljivije što je izvan Rangoona vidio još prije nego što je stigao do glavnog grada bila je velebnost, zlatna pagoda Shwe Dagon, smještena na jednom brežuljku pod nebom, s jednom zlatnom drškom u zraku, kao da je sunce poput džinovske zlatne kruške palo na zemlju. Na brežuljku, u krugu velike pagode, nalazilo se na okupu mnoštvo zlatnih sokaka, zlatnih zvona i bezbroj zlatom zasvođenih krovova i zlatom optočenih tornjeva te umjetnim zlatom optočenog drveća.

Kada se Kimgun našao usred sveg tog zlata, pomislio je da je već umro i da je ušao u nirvanu, u zlatni san Bude. – Tri dana i tri noći Kimgun je ostao na brežuljku u zlatnim sokacima, ispod zlatnih nadstrešnica i nije se mogao odvojiti od zlatnih oltara, pretrpanih bezbrojnim svijetlećim lojanicama, kao što se nije mogao odvojiti ni od svoje sjenke. Jeo je s psima iz hrama ono što su monasi od svojih obroka bacali, a svoje posljednje bakarne novčiće stavio je u škrinjicu za milodare, postavljenu pred zlatom ukrašene slike bogova. Suočen s toliko zlata, Kimgun je pomislio da mu više nikada neće trebati novac i činilo mu se da su pred tolikim zlatom nestali i njegovo siromaštvo i njegova ličnost. Sve to zlato, kada ga posmatram, pripada meni siromahu isto kao i onom najbogatijem, govorio je sam sebi. Više od uživanja u tolikom zlatu ne može imati ni zlatom najbogatiji čovjek u Burmi, a tokom tri dana provedena uz očaravajući sjaj zlata Kimgun je zaboravio svrhu svoga pješačenja. Kao opijen je prolazio kroz zlatne sokake, spavao, jeo i pio kod svih stotinu zlatnih bogova, a njegove uši su sladostrasno osluškivale zveckanje dragulja i pločica zlata koje su poput umjetnih biljki penjačica visjele s krovova pagode i sa zlatnih šiljaka zabata, proizvodeći pritom u strujanju povjetarca neku vrstu muzike. Obilni miris kâda iz hiljadu zlatnih kućišta oltara učinio se Kimgunu poput slatkog daha zlatnog metala. Kao gomilu zlata koje pagoda svakodnevno privlači Kimgun je tokom ta tri dana vidio sunce kako se približava brežuljku s pagodom i činilo mu se kao da i ono dan za danom na njene krovove hrpimice dovlači zlato i kao da svakodnevno s neba skida toware novog. I tek tada je siromašni kuli shvatio zašto postoji Sunce. Ono je moralo pagodi služiti kao kuli. Kao što je Kimgun



vreće riže i hrpe sandalovine tovario na parobrode na rijeci Irawaddy, tako je Sunce moralo pagodu opskrbljivati zlatom, a Sunce je zapravo bilo mnogo siromašnije zlatom nego što je to bila velika zlatna pagoda.

Kimgun je svim srcem poželio da bude puran, koza ili pas lotalica u hramu, životinja kakvih je tu bilo na desetine. Slobodno su lunjale po sokacima posutim zlatom, uživale svoj siti život među svetim slikama Bude, ispod nizova bronzanih zvona i ispred staklenih vitrina ispunjenih drvenim predmetima izrezbarenim zlatom, a bilo im je čak dozvoljeno da po zlatnim stubištima vrše nuždu. Kimgun se nije usudio osloviti ni svete, ćelave monahe, odjevene u ogrtače zelenkastožute boje, ni male burmanske gospođice u jaknama od bijele svile i uskim crveno-smeđim suknjama, zaposlene kao prodavačice za tezgama sa cvijećem. Nije se usudio osloviti ni prosjake oboljele od lepre, koji su sjedili na odmorištu crvenog stubišta sa stubovima, potpuno bijeli od lepre kao da su posuti brašnom. Ni sa kim, čak ni s onim najnižim ovdje, u tom zlatnom svetištu, Kimgun nije imao hrabrosti da se uspoređuje.

Trećega dana Kimgun je, sav zadihan, crvenim stepenicama sišao s uzvisine hrama i prošao dolje baštenskim stazama do grada Rangoona, gdje su posvuda cvali nježni ružičastocrveni cvjetovi bagrema. Jedva se snalazeći probijao se kroz trgovačke sokake engleskih bazara, sve dok u luci slučajno nije sreo jednog čovjeka iz svog mjesta, i taj mu je pokazao riječne brodare koji su već dva dana ranije veliko zvono izvukli iz vode i dovukli ga na obalu. Kimgun je bio ponosan što su zvono spasili Burmanci, a ne stranci Englezi, i čak je u svojoj radosti zaboravio da u tome sâm nije učestvovao. Njegova želja da pomogne bila je, međutim, tako velika da je sebi uobrazio kako se prilikom izvlačenja zvona upravo on najviše potrudio. Došao je do mjesta na obali na kojem je džinovsko zvono stajalo poput crne gvozdene skele. Bila je tu zaista postavljena skela kojom su se penjali brojni nadničari da bi metal očistili od vodenog mulja. Kuli Kimgun je smjesta s glave skinuo svoj bijedni turban i počeo svom snagom da s ostalim radnicima čisti bronzano zvono. Popeo se na skelu od bambusa i balansirao gore kao da se nalazi na jednoj od najviših palmi svog sela. Sjedio je na krajnjem vrhu skele, do kojeg se niko nije usudio popeti, i skakutao po najgornjem rubu zvona poput gazele na rubu provalije. Tokom rada je svoj turban ishabao u dronjke i nije ga zbog toga bilo stid, te je skinuo svoj pojas da bi i njega čišćenjem pretvorio u rite, a kada više nije imao ništa, nastavio je da čisti bez ičega, golim dlanovima. Čistio je bez daha tako da je oko njega frcao mulj i krečnjak od školjki. A pošto se od dugog pješaćenja na kraju umorio, legao je gore u jedno ugravirano udubljenje zvona, privio se, sav sretan, uz glatki metal pa odozdo niko nije mogao vidjeti Kimguna, i on je sve dublje tonuo u san. Uvečer su skinuli skele, i Kimgun je, a da to niko nije znao, još uvijek ležao na zvonu visokom poput tornja i spavao. Narednog jutra su stigli burmanski zvaničnici, oni veliki i bogati iz čitave zemlje. Ispod zvona su iskopali udubljenja i pod



njega stavili balvane, te krenuli da snagom hiljadu radnika to čudovište od zvona pomaknu s mjesta. Službenici su u povorci krenuli za njima, s mnogo muzike i s mnoštvom svečano odjevene mase svijeta pratili su spašeno zvono. Kada je povorka trebalo da stigne do prve gradske kuće, Kimgun se probudio i u prvi čas mu ništa nije bilo jasno. Mislio je da visi na nekoj palmi koja se pokreće na vjetru. Ali onda je odozdo čuo graju mnoštva ljudi s bubnjevima, talambasima i cimbalima, osjetio je pod sobom suncem ugrijani metal zvona i shvatio da se nalazi na zvonu u pokretu. Osjetio je stid i ostao gore da leži, sklupčan poput uplašenog zeca. Kada su stigli do prve kuće u gradu, Kimgun je znao da će ga ljudi na krovovima primijetiti. Uspravio se i pravio se kao da i to što sjedi tu gore na zvonu spada u program svetkovine. Zauzeo je stav sjedećeg boga, sklopio ruke i molio se. Sa ceste ga još uvijek niko nije mogao vidjeti, čak ni ako bi sjedio uspravno, toliko visoko je bilo to zvono. Ljudi na krovovima su mislili da je Kimgun kapetan riječnih brodara i da njemu za spasavanje zvona pripada najveća zasluga. Mnogi su s prstiju skidali svoje skupocjeno prstenje i sada su, poput kapi kiše iz oluka, na Kimguna padali smaragdi i tirkizi, a naročito burmanski rubini. Kralj rubina, najbogatiji čovjek Burme, stajao je na krovu hotela koji je pripadao strancima. On je na ovu svečanost pristigao sa svojih polja rubina na sjeveru zemlje pa je, ugledavši gore na zvonu Kimguna kako se moli, bacio dolje svoj najljepši i najširi šal sav ukrašen rubinima tako da je ovaj nagom nadničaru pao preko ramena i on je sad bio dotjeraniji od najbogatijeg čovjeka Burme. Kimgun se nije ni pomakao, samo je slušao zveckanje kiše dragulja, ne znajući da je sve to bilo njemu namijenjeno. Mislio je da je to u čast spašenog zvona. Kada je zvono na balvanima, njišući se i podrhtavajući, skrenulo iza ugla jedne zgrade, s balkona je na zvono tik do Kimguna skočila jedna lijepa burmanska djevojčica. Bilo joj je jedva šesnaest godina. Ponizno je klekla, sklopila dlanove i počela se pored nadničara i ona moliti. Kimgun nije podigao pogled. Mislio je da će, ukoliko se ne pomakne, ostati nevidljiv. Opijen mirisom kâda, bukom bubnjeva i frula te molitvenim pojanjem mase naroda, ponovo je postao odsutan kao da je zaspao. Dolje na brežuljku s pagodom zvono se zaustavilo među gradskim baštama da bi prenoćilo. Stabla hrastovog plutnjaka i kokosovih palmi savijala su se preko izbočenja zvona, a kuli Kimgun je još uvijek nepomično klečao pored lijepe djevojčice koja se u tobožnjeg spasioca zvona zaljubila. – Zvono je sad mirovalo. Počasna straža je tokom noći ostala na trgu, a masa naroda utaborila se pored staza između travnjaka oko velike vatre, svirala, kuhala i plesala čekajući sljedeći dan, kada je zvono trebalo biti prebačeno na uzvisinu do pagode Shwe Dagon. Miris hrane, masna isparenja tovljene peradi i miris pečenih banana uzdizao se do visokog ulegnuća zvona i probudio jadtog i gladnog Kimguna iz njegove opijenosti molitvom. Posmatrao je djevojčicu pored sebe. Bila je nježna, odjevena u ružičastu svilenu jaknu i svečanu suknju od zelene svile; u crnoj, visoko friziranoj, namirisanoj kosi imala je cvjetove od filigrana, a u nježnim ušnim školjkama zlatne minduše s rubinima. Ogladnjelom Kimgunu



su od isparenja hrane otekle nosnice i on se uhvatio za najbližu granu palme i poput majmuna se popeo na njenu krošnju. Otuda je, ne izgovorivši ni riječ, djevojčici pružio ruku, povukao je uvis k sebi, i zajedno s njom skočio kao s nekog zaljuljanog mosta na bijele grane fikusa preko puta, pa se zajedno s djevojčicom po zračnom korijenju i stabljikama biljaka penjačica spustio u gustiš bašte. Stabljike banana širokih listova skrivale su oboje. Tek sada je Kimgun u svijetlećim tracicima noćne vatre koji su prodirali kroz razmake između listova, primijetio da je gô golcat. Djevojčica je po njegovom pogledu pogodila šta je pomislio i pružila mu papirnato prozračan žučkasti svileni šal sa svojih ramena. Jadni kuli je šalom zaogrnuo svoja bedra i tek onda su oni, s rukom u ruci, neprimijećeni, iz lišća izašli među ljude.

Kimgun je prišao jednom od pokretnih uličnih trgovaca, koji su s bakljama i kolicima s toplom hranom stajali na putu. Kupio je nekoliko prženih banana i bacio mu za to jednu ogrlicu s rubinima, koja mu se upravo klatila oko vrata. Fina djevojčica pored njega, kojoj je vrijednost te ogrlice bila poznata, iznenađeno se trgla, ali je mislila da svetac čini šta hoće i sve se više divila Kimgunu. Trgovac je u mraku pomislio da su ti rubini crveno staklo, dozvolio je Kimgunu da uzme nekoliko banana i, cereći se, objesio ogrlicu oko vrata. Kimgun nije poznavao ni rubine niti pak ostalo drago kamenje; tokom svog života u svom rodnom selu on je vidio samo bezvrijedna zrnca pijeska rijeke Irawaddy. Siromašni kuli i fina djevojčica su sjeli na livadu i šuteći pojeli banane. Kimgun je mislio da pod svetim brežuljkom sa pagodom Shwe Dagon mora biti tako i nikako drugačije i uopće se nije čudio zbog finog stvorenja koje mu se iznenada pridružilo. –

Poslije ove noći jedva da je prošla godina. Djevojčica je siromašnom Kimgunu onomad dala svoj nakit da ga proda i otada su zajedno, kao muž i žena, živjeli u jednom selu na obali izvan Rangoona, gdje su živjeli sprovednici brodova i riječni brodari, u sopstvenoj kolibi od rogozine koju su sami ispleli. Mlada žena se više nikada nije vratila u grad svojim roditeljima, a Kimgun se od dana svog vjenčanja više nikada nije prihvatio nekog posla. Oboje su još uvijek živjeli od sume koju su im donijeli djevojčini dragulji, skromnih obroka riže i jeftinih morskih školjki. Kimgun je ležao na osušenoj morskoj travi plaže pod palmama, na koje se više nikada nije popeo, i promatrao kako mu je žena zatrudnjela i kako obavlja kućne poslove. Svaki drugi dan išao je gore u zlatne sokake pagode Shwe Dagon, a svi monasi pagode su ga poznavali kao da su mu braća. Njegova žena nikada nije išla s njim u to svetište, bojala se da će tamo sresti članove svoje porodice. Kada je bila neposredno pred porodom, Kimgun je još veoma rijetko napuštao mjesto svog drijemeža u hladu palmi. Jedino bi jutrom ustajao da pozdravi povorku monaha prosjaka koja je pri izlasku sunca prolazila kroz svako selo i šutke prosila dnevni obrok riže. Svaki monah, umotan u svoju žutu mantiju, nosio je pred sobom veliki bronzani lonac, a iz svake bi kuće izlazila domaćica i u jedan od lonaca



sipala pomalo od svoje kućne rezerve. Kimgun je posmatrao kako njegova žena izlazi iz kuće i dijeli svoju rižu. Za Kimgunovu ženu bio je to jedini djelić svijeta koji je tokom svoje trudnoće svakodnevno mogla vidjeti, red žuto odjevenih monaha s bronzanim posudama pod miškom. Jednoga dana je padala kiša i monasi su na glavu navukli kapuljače, a posude su se u očima trudne žene učinile kao da su ogromne odrubljene glave. Na trenutak je pomislila da pred sobom gleda red obezglavljenih ljudi, od kojih svaki pod miškom nosi svoju ogromnu glavu. Kada se ženi primakao čas poroda, rodila je majušno žutinjavo biće, na čijem je tankom vratu visjela ogromna vodena glava. Udovi malenog tijela batrgali su se kao i onih nekoliko korjenčića na glavi koji su bili nalik izdancima korijena na nekoj velikoj lukovici. Mlada žena je umrla u mukama bolnog rađanja ogromne glave koja joj je rastrgala tijelo.

Kimgun je, međutim, nakon smrti svoje žene, dijete koje je volio nježnom ljubavlju odnio gore, u sokake pagode, i pokazao ga svojim prijateljima, monasima. Oni su to dijete proglasili svetim i označili ga kao čudo božije, te zatražili da ostane kod njih, u pagodi. Na kamene ploče jednog od širih zlatnih sokaka pagode položili su malu izatkanu hasuru purpurne boje, izložili na njoj nakazu svakodnevnog prikazivanju, a nekoliko monaha je vazda sjedilo tu, moleći i igrajući se oko djeteta. Hranili su ga mlijekom koza koje su pripadale hramu i morale su priskočiti ćilimu i djetetu pružiti svoja vimena. Otkako je njegovo dijete dan i noć smjelo boraviti okruženo zlatom, tamjanom i svijećama, među pobožnim monasima i ispred pobožnih hodočasnika, uz čuđenje, divljenje i nevjericu svih Burmanaca i Burmanki, koji bi jutrom, oko podneva ili ponoći iz gradske vreve Rangoona pristizali u zlatne uličice na uzvisini, i koji su tiho, sa žrtvenim cvijetom u ruci, obučeni u svilu i s nečujnim sandalama na nogama, prilazili zlatnim oltarima i zlatom obloženim kapelama, klanjajući se pred djetetom, Kimgun je bio najsretniji čovjek u Burmi.

Dijete je za Kimguna i monahe zarađivalo znatnu sumu novca. Ukočenim pogledom u nateklim očima, koje su kolutale u džinovskoj glavi, ležala je malena nakaza i zurila u zlatne građevine hrama. Od sjaja zlata njene očne jabučice postale su žute poput jantara, dok je žuta koža djeteta svjetlucala i vraćala zlatni odsjaj, a njegovo se lice dan i noć cerilo u zlatnu raskoš poput grumena zlata. Kimgun se radovao što to dijete neće nikada od života upoznati nešto drugo do li nevjerovatne količine zlata u pagodi Shwe Dagon. U tom svijetu zlata, kojem je Sunce moralo biti svakodnevni sluga, sada je ležalo dijete kao centar sve te zlatnine, a do pagode je svakodnevno dolazilo Sunce da bi kao kuli njegovom djetetu donosilo još više zlata. I Kimgun se neizmjereno uzoholio. Taj nekada bijedni, siromašni kuli Kimgun sada se pojavljivao u odjeći koju je nabavio zaradom svog djeteta, u novoj bijeloj jakni od svile s purpurnom maramom ovijenom oko nogu i svilenim šalom duginih boja smotanim u turban oko glave, s visoko podignutom kosom smotanom





u žensku punđu, ukrašenu češljem od oklopa kornjače i šnalom u kosi kako to sebi dozvoljavaju da nose samo kralj rubina i oni najbogatiji. Šetao je naokolo po hramu, ponosniji od onih bijelih paunova, i svaki je od njegovih oholih pogleda govorio: Pogledajte samo, Sunce mora da služi moga sina! Njegov svakodnevni hod namijenjen je samo njemu i meni, i sve zlato Burme prostire se oko nas poput zlatne postelje. Oči moga sina se svakodnevno hrane zlatom, moj sin spava u zlatu i živi mudro, oštroumno i svemoćno poput zlata.

Zbog njegove oholosti monasi Kimguna uskoro više nisu mogli podnijeti, ali pošto je nakaza bila bogati izvor prihoda za pagodu, trpjeli su Kimgunovu glupost i šutjeli. Jednog jutra Kimgun se, tašto umiven i njegovan kao uvijek, uspinjao od najniže od onih tristo šezdeset i pet crvenih stepenica uzbrdo do brežuljka s pagodom, i kao uvijek su mu se, na odmorištima stubišta, smiješile zgodne burmanske prodavačice. Njihova su lica svjetlucala nježno poput oguljenih banana iza stolova prepunih cvijećem, marionetama i mirisnom travom za kâd.

Odjednom se gore na vrhu stubišta prema brežuljku prolomila neobuzdana vriska, sve glasnija i glasnija kao da gore neko kolje životinje i ljude. Monasi, koze, hodočasnici, paunovi, prodavačice, kokoši i psi bježali su izmiješani niz crvene stepenice Kimgunu ususret. Glatko obrijane lubanje monaha svijetlile su iz gužve samrtno bijele kao kugle od slonovače i činilo se da se u polumračnom crvenom stubištu kotrljaju niz stepenice.

– Tigar! Tigar! – vikali su istovremeno mnogobrojni glasovi i stotine ruku je gestikuliralo. Jedan veliki žuti tigar iskočio je iz gustiša palmi na krov ogromne pagode i sve što je živjelo u zlatnim sokacima oko pagode stuštilo se prema izlazu na stubište poput napadnutih mrava iz nekog opustošenog mravinjaka.

Psi su zavijali, paunovi kreštali, kokoši kokodakale i ćurani ćurlikali. Monasi i prodavačice jurili su kroz gomilu poput podivljalih sjenki, leprozni prosjaci su posrtali preko svojih štaka, prevrtali tezge s robom za prodaju i, stenjući i kukajući, padali su, zapetljani u klupka, iza debelih crvenih stubova stubišta.

Kimgunova jedina misao bila je njegovo dijete. On se poput plivača progurao protiv struje, krčeći put naprijed; pao je između dvije koze iz hrama; a ovojnice oko nogu i svileni jakna su mu se zgulile s tijela. Ponovo bi se uspravio, pa ponovo padao i pritom izgubio maramu i češalj. Bez ijedne krpice na tijelu puzao je četveronoške, potpuno nâg, posljednjih stotinu stepenica do gore i, smaknuvši kosu s lica, stajao je na kraju gô golcat gore, na vrhu stepenica.

Crvena krila kapije od debelih dasaka koja su vodila u zlatne sokake pagode bila su zatvorena i okupirana desetinama monaha, koji su svom svojom



snagom podupirali vrata da se ne otvore. Na njegovu molbu da ga puste da uđe, gotovo da su ga ismijali. Plakao je, molio ih i vrištao, vapeći za djetetom. Na kraju su samo odškrinuli jedno krilo i pustili ga da zaviri u dvorište hrama. Ogroman, snažan tigar, s licem debelih obraza šćućurio se upravo na krovu pagode i skočio s njega u sokak. Bez ikakvog šuma, poput velike bale pamuka, pao je na kamenu podlogu. Jednim jedinim zjapom svog ždrijela zgrabio je Kimgunovo dijete na purpurnom ćilimu za vrat, bacao se naokolo, da bi poput nekog akrobate koji nosi loptu i, s vodenom glavom u gubici, ponovo skočio na krov. Iza čitave šume zlatnih kopalja na krovovima nestala je žuta zvijer poput zlatne figure koja se zatim ponovo stopila sa zlatom pagode. Odrazi sjaja te sile zlata što bodu oči prolazili su, kao uvijek, uzduž i poprijeko, zrakom – poput živih reflektora. Pod njima su sada dvorišta pagode stajala prazna i napuštena.

Kimgun je urlao, progurao se kroz uski procijep odškrinutih vrata, trčao izumrlim sokacima, udovi su mu poput lelujavih traka lepršali na tijelu. Penjao se kroz šumu krovova po zlatnim kućistima i kamenim rubovima prema vrhu i nestao.

Mnogo sati kasnije monasi su iz grada doveli četiri Engleza, ovi su došli s puškama i tražili tigra. Našli su ga na zlatnom krovu najveće kruškolike pagode ispruženog na suncu kako, ziječajući, preživa ono što ga je upravo zasitilo. Englezi su tigra ustrijelili. Monasi i svi koji su živjeli u pagodama s olakšanjem su se vratili u zlatne sokake. Dok su ljudi stajali pred mrtvim, zlatnožutim tijelom tigra, rekli su o Kimgunu: Rajle zlata proždrlle su oca i sina.

Prevela Mira Đorđević







Vrt bez godišnjih doba

Od jutra pa do kasnog popodneva, mali voz se u Cejlonu uspinje od grada Kolomba dolje na moru pa do posljednjeg naselja Nuwara-Eliya u najvišim planinama. Vrtovi cimeta Kolomba ostaju iza njega u dolini. Zeleni amfiteatri grmolikih nasada čaja i terase rižinih polja tonu poput raširenih padobrana pokraj strmih tračnica. Doline prepune srebrnih jezera svjetlucaju poput divovskih školjki bisernica, napušteni stari tornjevi hramova stoje poput uspravljenih durbina kraj jezera, zašiljene planinske kupe, oblikovane kao mirisni šeširići, okružuju horizont poput plavih piramida, a Adam's Peak baca svoju slavnu trokutastu sjenu kao divovske kazaljke sunčanika sve do sutona po unutrašnjosti Cejlona, poznatijeg kao blistavi hrid.

Voz netom prije zalaska Sunca u valovitim brdima na visini od četrnaest hiljada stopa stiže do šuma nijemih poput smrti, velikih bjelogoričnih šuma obavijenih mahovinom. Mase drveća urasle su jedna u drugu nepomično poput sivih okamina, kao da se drveno grumenje na svježem, laganom povjetarcu drži međusobno, kako iznenada na strminama na strahovitoj visini osjećaj vrtoglavice ne bi naglo povukao cijele šumske predjele u provaliju.

Tamo gore pored srebrnih spiralnih brzaka, na livadi nadomak šume u svojim vilama žive bogati trgovci i visoki engleski činovnici iz Kolomba. Tamo se nalaze engleske zabatne kuće s vrtovima ispred doksata. Tamo u ulicama kraj vrtova uvečer gore fenjeri duž trotoara kao u Evropi. Tamo gore nalaze se teniska igrališta i travnjaci za fudbal, a vazduh je rijedak i proziran poput kože na licima blijedih, plavokosih engleskih dama.

Na jednoj padini, nekoliko sati od naselja Nuwara-Eliya, kao na prijestolnim stepenicama eterskog neba, prostire se rajski vrt Cejlona. Vrt nalik na tkani plavo-crveni i žuti indijski šal od svile, obješen o gorsku šumu, svečano i visoko iznad ponora. Leje cvijeća svih godišnjih doba protežu se u visinu i nizinu pred eterom mirnog neba. Naličje vrta podsjeća na lice Sinhaleza tetovirano indigom i crvenim šarama. Tamo ispod kokosovih palmi i uz stabla banana rastu evropski razlićak, ljubičice, zvjezdani, potočnice, ruže, šumarice, tulipani, jaglaci, jagorčevina, lotos i kaktusi.

U tom vrtu nadzemaljskog planinskog svijeta odrasli su Sinhalez Bulram



i njegova žena Talora. Njih dvoje su ovdje gore smatrali najzaljubljenijim bračnim parom na cijelome Cejlonu.

Talora je s devet godina bila beračica čaja. Ona je u aprilu za vrijeme žetve u engleskim nasadima na padinama Nuwara-Eliye sa stotinu drugih djevojčica brala listove s malenih, okruglih grmova čaja. Bulramov otac ju je otud doveo u rajski vrt, jer je njegovom sinu, koji je uskoro punio četrnaest, najzad trebala žena.

Malu Taloru dali su Bulramu kao da se radilo o minđuši ili ukosnici kakve nose sinhaleski muškarci, a Bulram se nije ni zapitao da li će nekada poželjeti drugu ženu. Talora je bila dar njegovog oca za njega, kao što mu je za život podario tijelo. Kao što je etersko nebo pripadalo rajskome vrtu, tako je prirodno s lakoćom i zadovoljstvom Bulram uzeo Taloru za svoju ženu. A djevojčica prihvati mladića za svoga gospodara i muža kao što je ruke i stopala neupitno osjećala svojima.

– Sinhalezi tamo gore s planinskih visina sveznajući su – govorili su Sinhalezi iz podnožja s obale cimeta Kolomba o ljudima iz Nuwara-Eliye. – Oni tamo gore znaju čarati a da ni sami ne slute da su čarobnjaci. – I tako ljudi iz dolina sa strahopoštovanjem posmatraju te planinske duše koje svoj život provode na rijetkome vazduhu.

Bilo da je januar ili juli, april ili oktobar – u rajskome vrtu cvjetaju martovske ljubičice; pored septembarskih zvjezdana smjestila se tamna julska ruža, na grmu pod kojim se skrivaju visibabe. Jorgovan, jasmin, mrazovac, lotos i različak rastu u poljima, lijevama, uz jezerca, po brežuljkastim travnjacima, među stablima naranči, mirte i tamjana, ispod cvjetova aloje i pored palmi banana.

Bulram i Talora su ovdje iza kuće engleskog upravitelja imali svoju malu, bijelu, nisku brvnaru uz vrtni zid koji se krivudavo pružao brdom. Njihovi pogledi su uvijek bili mirni poput dolina bez daška vjetrova, kao nebo bez ijednog oblaka, a njihove misli ispunjene samo licima indijskih i evropskih vrsta cvijeća. Vječno mirujući cvjetni vrt, u kom se nikada ne smjenjuju zima, ljeto, proljeće ni jesen i gdje grmlje cvjeta bez predaha, vječno omamljeno i neprolazno, a povrh njih eter, u mrtvoj tišini bez daška vjetrova, slavi beskraju tišinu – taj vrt pružao je ljudskome srcu spokoj nalik ulju hramske svjetiljke koja gori hiljadama godina, hraneći tihi neugasli plamen.

Nikada tim ljudima tamo gore rijetki eterski zrak nije davao snagu za neki divljački čin. Živjeli su u visinama, u zračnoj praznini, napola opijeni poput miševa pod staklenim zvonom zračne pumpe. Na rijetkom zraku bili su obuzeti blago snenim i nježnim stanjem nemoći, kao da im je krv ishlapjela, a u njihovim žilama ostavila idealnu, plavu prazninu da titra.





Jedne večeri upravitelj engleskog vrta reče Bulramu: – Slušaj! Sutra me moraš otpratiti dolje do Kolomba. Moram obnoviti ugovor o zakupu s vladom, a osim toga iz luke preuzeti dva tovara sadnica jabuke i dunje koji su stigli iz Engleske. Ti si mi pouzdan, Bulrame, i od svih čuvara vrta najoprezniji. Koliko znam, nikada nisi bio dolje na obali, otkad znaš za sebe. Bit će ti zabavno vidjeti tamošnje ljude i mjesta. Talora će te morati sebi uskratiti na tri dana.

Bulram reče: – Gospodaru, otkako smo se Talora i ja uzeli, nismo ni dana bili razdvojeni.

Na to će upravitelj: – Utješi svoju ženu, Bulrame, i reci joj da ćeš joj donijeti lijepi, šareni šal iz Kolomba. Budi ujutro spreman. Voz polazi u devet sati iz Nuwara-Eliye. U šest ujutro moramo se rikšom odvesti do lokalne željezničke stanice.

Sljedećeg jutra voz se spuštao niz tjesnace, kroz odzvanjajuće tunele na uskim krivudavim grebenskim putevima, dolje prema srebrnim dolinama Cejlona.

Bulram je u crnoj kosi nosio lijep zaobljen češljic od kornjačevine. Češljic je sklanjao kosu sa čela i Sinhalez je izgledao zaglađen poput evropske školarke. Znao je da se dolje u Kolombu kosa nosi začesljana, pa si je unaprijed napravio frizuru po velegradskoj modi. Oko njegovih nogu vijorila se široka smeđecrvena marama sa limunžutim tufnama koju je poput ženske suknje oko struka stegao kožnim kaišem. Bulram je nosio kratku bijelu platnenu jaknu koju su Talorine ruke svježe oprale i popeglale. U čast putovanja, za uho je zakačio kiticu tamnoplavog različka. Njegova široka, zlatna burma presijavala se na nožnom prstu desnog stopala. Hodao je bosonog, a svoje papuče je navlačio samo pred gospodarom. U jednom malom limenom koferu ofarbanom u zeleno Bulram nije držao ništa osim svojih papuča. Brižljivo je mislio na sve što će kupiti Talori, a kofer je dobio od upravitelja kako bi kupljene stvari zaštitio od insekata i zmijsa.

Bulramova pluća nikada nisu udahnula drugog vazduha do planinskog. Voz se sada spuštao iz maglovitih papratnih šuma prema uzavrelim kolombovskim vrtovima cimeta, ogromnom brzinom, kao korpa balona na vrući zrak koji pada iz oblaka. Užareni tropski vazduh šibao je Bulrama po nosu kao da udiše crveni biber. Kihao je bez prestanka, trljajući nos. On, koji je oduvijek živio pod eterskim nebom, zbog prašine, mirisa biljaka i isparenja iz zemlje osjećao se nadraženo, kao da je neko na njega navlačio neku neobičnu odjeću. Voz se prolazeći pored raskošnih palmi hljebovca provlačio kroz posljednje provalije. Izgledalo je kao da tlo neprestano izmiče pod točkovima; tako brzo je niz vagona jurišao prema dolini. Vazduh je pršio od mirisa klinčića i kamforovca. Palmine krošnje su se previjale preko



šina, plodovi veličine ljudskih glava u svežnjevima su visili sa drveća; žuti i smeđi plodovi manga koji gore u Nuwara-Eliyi samo cvjetaju, a nikada ne sazrijevaju, ovdje su među nakostriješenim divovskim listovima visili kao tegovi. Kada bi Bulram izmolio glavu prema prozoru, činilo mu se da udara o nebrojene plodove. Šume muškatoog oraha i kokosa su se poput prepunih korpi voća prostirale duž obje strane pruge.

Kafenastosmeđi, žilavi Sinhalezi, dobro uhranjeni i čili, goli i odjeveni samo u preplanulost svoga tena, gurali su se po željezničkim stanicama poput uzrojenih smeđih zadriglih bumbara.

Bulram nije shvatao zašto na zemlji ima toliko ljudi, toliko noseva, ušiju, usta i očiju koje su buljile u njega kao da mu je lice pčelinjak na koji se lijepe ose. Usamljeni planinski Sinhalez je pred svjetinom na prsima osjetio teret kakav bi osjetila livada djeteline pod nogama krda ovnova. Pogledi, glasovi, mirisi i koraci pregaziše preko plavetnila eterskog spokoja njegova srca. Njegovo oko nije vidjelo više ništa, a uho od silnih zvukova mase bježe izbušeno poput mete nakon gađanja.

Bulram je, kako bi se smirio, pokušao da sva lica ljudi koja su u cjelodnevnom putovanju ulazila i izlazila u njegov kupe dodijeli nekoj vrsti cvijeća. Govorio je sebi: Ovo je nježni jaglac, ovo prodorni cvijet mahune, ovo je cvat paradajza, a ovo narcis. Ali vrste cvijeća iz njegovog vrta bez godišnjih doba koje je ovdje mogao koristiti kao jedino mjerilo za sve nisu bile dovoljne. Kada je uvečer u pet stigao na stanicu Kolombo, bio je mrtav umoran od silnih usporedbi; vrtjelo mu se i grčevito se pridržavao za sjedište kočijaša koji je zajedno s njim i njegovim gospodarom vozio u pravcu hotela Galle Face kraj mora.

U ogromnom hotelu od kamena na pučini na kojoj morska oluja poput zvijeri danonočno urla i tumara po stepeništima, hodnicima i sobama, Bulram se ponašao kao mjesečar koji se iz sna trgnuo na ivici krova i, strahujući od pada, nije smio da se pomjeri ni naprijed ni nazad. Na stotine u bijelo odjevenih putnika u hotelu, Evropejci sa svojom bijelom puti, mnogobrojne bijele haljine od muslina i duge bijele skute tamošnjih dama Bulramu su se činili kao poludjeli leteći behar, kao svijetle magnolije ili svijetli grmovi jasmina, koji se bez korijenja šeću tamo-amo kroz otvorena vrata na kamenom zidu. Bojažljivi planinski Sinhalez od straha se zalijepio za zidove poput sjene. Njegov gospodar, engleski upravitelj, nekoliko puta ga je zatekao kako čuči u mračnom hodniku, dršćući cijelim tijelom pred ljudima. Pogled sa Bulramovog lica je naročito pred vratima sale za ručavanje preplavljene ljudima bio izbezumljen, ličio je na pogled nekoga ko se usred noći našao u džungli i ugledao krdo grabežljivih zvijeri kako odlaze na pojilište, pa od samog prizora porodica tigrova padne u nesvijest.

Jednog jutra Bulram je iznenada nestao. Niko, ni telefonski pozivi, ni engleska





policija Kolomba, ni novinski oglasi nisu uspjeli da pronađu i vrate nestalog. Upravitelj je osam dana slao potrage za Bulramom. Nakon toga se zaputio kući u Nuwara-Eliyu, vjerujući da se planinski Sinhalez od silnog straha od ljudi iskrao nazad u visoke planine, u svoj vrt bez godišnjih doba, svojoj ženi Talori.

No Bulram nije bio kod kuće. Talora je stajala u vrtu potpuno prostodušno, razborita, sva prijatna i blaga, i smješkala se kao neko sveznajući, dok je upravitelj bio duboko potresen zbog neuspjele potrage za Bulramom. Talora je odgovorila, osmjehujući se poput vječnog nebeskog plavetnila bez ijednog oblaka: – Doći će on, gospodaru. Gospodar ne treba da bude tako tužan zbog Bulrama.

Englez ju je zaprepašteno gledao. Bio je uvjeren da će se njegova žena bacati po podu, plakati i čupati sebi kosu sa glave. Umjesto toga neprestano se smješkala i govorila: – Ne može se on izgubiti, gospodaru. Bulram je zauvijek sačuvan u mome srcu, gospodaru.

Talora je sada obilazila vrt i od jutra do mraka održavala cijevi za navodnjavanje, postavljala raspršivače vode na travnjake, i pored svojih poslova u kući sada je obavljala i Bulramove poslove, kao da se i sama pretvorila u njega. Niti jednom ruka da joj zadrhti od znatizelje za izgubljenim mužem dok je nosila poštareva pisma upravitelju. Niti jednom da joj zaiskri oko kada se začuje električno zvono na ulazu kada stranci posjećuju vrt a to ne bude Bulram, niti da joj zadrhti noga dok bi uvečer sama ulazila u praznu kućicu, niti prsti kada bi ujutro otvarali vrata. Činilo se da u vječnom spokoju plavetnila u eterskim visinama vrta danonoćno nevidljivo provodi vrijeme sa svojim mužem, kao da ne postoji ni blizina ni daljina u kosmosu opijenog ljubavnog zanosa njene duše.

Prođe pola godine. Tada se upraviteljeva žena obratila Talori: – Putujem prema dolje da kupim sebi haljine i šešire na kolombovskom engleskom bazaru. Mogu te povesti. Možda mi žene budemo imale više sreće pa saznamo šta se zbilo sa Bulramom. – Gospođa se sljedećeg jutra sa Talorom zaputila dolje prema obali.

Sinhalezova žena nikada prije nije bila u dolini. No, na nju je dolinski vazduh drugačije uticao nego na njenog muža Bulrama. Ona, koja je inače uvijek bila mirna i odsutna sanjarica, nije utihnula još više, nego se raspričala i živnula. Na putovanju je najširim osmijehom pokazivala bijele redove zuba i crvenilo desni. Cmakala je usnama i cuktala jezikom, a očima je promatrala sve oko sebe pa joj je pogled skakutao na sve strane poput bobica crnog grožđa. Činilo se da joj usta kušaju voćke dok udiše zrak pun mirisa zrelih plodova, a obrazi su joj od vreline šumskog zraka u dolini otekli i postali deblji. Na sebi je imala bijelu bluzu sa namreškanim, kratkim rukavima. Što



je voz više odmicao od planinskih visina i približavao se vrelini Kolombovog tropskog popodneva, Talora je postajala sve ushićenija. Golim podlakticama je nestrpljivo prelazila preko grudi prekrivenih tkaninom od bluze kao da se radilo o paru zrelih, neudobnih voćki koje je htjela odložiti po strani čim se voz zaustavi.

I Talora uskoro nestade iz hotela. Njena engleska gospodarica je pomislila da je otišla u potragu za mužem u grad. Čekalo se tri dana, tražili su Taloru kao što su tražili Bulrama, ali Sinhaležanka je nestala bez traga. –

Prođe godinu dana.

Morski valovi su bez prestanka gromoglasno udarali ispred hotela Galle Face, tropsko sunce se u unutrašnjosti kotrljalo preko vrtova cimeta, a crveno-ljubičasto jutarnje more gorilo je poput ogromnog plamena špiritnog plamenika.

Tamo daleko u lučkim vodama stajao je veliki parobrod sa visokim u bijelo okrečenim zidovima. Satima je već izbacivao žuti dim iz svoja četiri dimnjaka, spreman za isplavlavanje. Široki čamci koji su se njihali i mali špicasti motorni čamac dovozili su do broda kofere i toware tropskih putnika obučenih u bijelo. Onda su podizali čamce uz zid broda, a lanci sa sidra ječali su prodorno. Parobrod je i dalje stajao mirno, okružen kratkim i iscjepkanim udarima jutarnjih valova. Mnoštvo glava putnika je izvirivalo preko bijelih željeznih ograda brodskih dekova. Ispod njih su oko broda plutali goli, siromašni, tamnopusi Sinhalezi na dugim, žutim drvenim plovcima. Svaki jahač vode je umjesto vesla u ruci držao poklopac od sanduka ili neku dasku.

Ponekad bi pokoji putnik sa broda znao baciti malu srebrnu kovanicu, a onda bi svi goli mladići skliznuli sa svojih plutajućih greda u vodu poput skliskih tuljana i ronili kroz providno, kristalno more kao da se spuštaju niz zeleni tobogan u velike dubine. Njihovi udovi su pod vodom izgledali sablasno poput žabljih; činilo se kao da se rastvaraju i nestaju. Nakon izvjesnog vremena ponovo su izranjali iz staklenozelene dubine i koprcali se poput crvenosmeđih sjena. Crne glave, presijavajući se dok je sa njih kapala morska voda, izranjale su iz vode i jedan od njih smiješeći se pokazao srebrnu kovanicu koju je držao među zubima. Zatim se svi uspnu na drvene plovke i nastave ploviti oko broda. Uz mnogo vriske mahali su prema gore i zabavljali putnike parobroda Orijent na odlasku; i čim bi novčić pljusnuo o površinu vode, jahači plovaka ponovo bi nečujno nestajali u moru. Putnici su bacanjem novčića skraćivali sebi vrijeme do isplavlavanja parobroda.

Bulram već mjesecima svakog jutra kruži oko stranih parobroda na svom plovku. Svojim vještim ronjenjem dočepa se novca iz mora, brzo zarađenog novca, koji je noću jednako tako brzo trošio u kockarnicama, na tamnopusite





bludnice i na rižin vinjak. Otkako Bulram udiše cimetni vazduh Kolomba, sjećanje na njegove planine, na Taloru i rajski vrt u planinama potonulo mu je dublje nego što je ikad ijedan novčić potonuo u more. U Kolombu živi kao muha koja se opija i usisava svaku česticu šećera sa ljepljive trake za hvatanje muha. Poput baršunastog pantera noću se prikrada malim bludnicama koje mirišu po eteričnom ulju karanfilića u javnim kućama, a preko dana gol golcat skače u dubine mora za sjajnim novčićima. Bezbroj puta zaranja na dno mora, uvečer svoj plovak dovesla daskom do kopna pa se opet poput ježa smota na tepihu zabavljačice i jedno stvorenje koje je kupio za tu noć više ne ispušta iz ruku dok ga jutarnji zrak ne probudi.

Večeras je opet bila jedna od onih noći, toplih poput krušne peći. Drveće vanilije i kamfora protiskivalo je svoje mirise iz vrtova prema gradu. Na velikim granitnim stubovima za razbijanje talasa duž obale lomili su se pjenušavi valovi, a visoki, bijeli gejziri bacali su se u tminu. Zvijezde su visile poput blještavih vodenih balona na noćnom nebu. Pročelje hotela Galle Face bilo je osvijetljeno kao velika svjetleća reklama. Ispod lukova električnih svjetiljki obalnog šetališta od portala hotela pojavljivale su se bijele tačke: bijele košulje ispod crnih večernjih odijela gospode Engleza i drugih Evropejaca. Svakog gospodina je u malenoj rikši vukao goli kuli. Gospoda nije nosila šešire. Zaputili su se tek na kratki večernji izlet iz hotela prema četvrti sa javnim kućama u Kolombu. Redovi malih vozila brzo su nestajali na kraju plaže iza teniskih terena u mračnim domorodačkim uličicama.

Bulram se u jednoj ulici tiho naslonio na zid. U svim kućama te ulice bio je pojava poznata poput Mjeseca. Redovi vozila sa stranom gospodom u večernjim frakovima prošli su kraj njega i zaustavili se u ulici, tu pred njim.

Vidio je kako gospoda koju na pločniku dočekuje vlasnik kuće nestaje iza ulaznih vrata. Svi prozorski kapci u kućama bili su spušteni i samo su se prigušeno čule kastanjete, violine i tamburine, jednoobrazno kao zvuk pištećeg kotlića za vodu. Muškarci koji su dolazili i odlazili nestajali su iza vrata i uglova ulica, nečujno kao mačke.

Pored Bulrama se otvorila radnja u prizemlju. Kroz prozor se promolila ženska ruka koja zapucketa prstima. Bulram je u polumraku ispod svijetlog zvjezdanog neba uočio dva velika niza blještavih zuba i par golih grudi koje su se kao dvije vrećice stiskale preko prozorske daske. Bulram nije poznavao tu ženu, ali je povikao prema mračnom prozoru: – Jesi li slobodna? – Žena je zacoktala jezikom, a od tog zvuka se Bulramu sve kamenje na ulici i svaka zvjezdana mrlja noćnog neba zaljulja.

Sinhalez je želio da uđe u kuću, ali mu vlasnik kuće reče da je došao minut prekasno. Onu koja je stajala kod prozora maločas je unutra pozvao engleski kapetan. Bulram je ponovo stao pod prozor i čekao, ali djevojka





širokog osmijeha i coktajućeg jezika više nije otvarala prozorski kapak i više ga nije dozivala. Osam dana su pomorski časnici i mornari noću pijančili u kući i osam dana je vlasnik kuće odbijao jadnog Sinhaleza; osam noći je spavao pod prozorom i osam noći je ostao trijezan. U devetoj noći, kada su parobrodi isplivili iz luke, ponovo se otvori prozorski kapak. Dvije gole grudi su se stisnule preko prozorske daske i svijetli zubi zasjaše s nasmijanog lica; Sinhalezu je uzavrela krv udarila na oči poput zvijezde padalice. Bulram je ušao u kuću, pribio djevojku uza se i zatvorio oči, kao svi orijentalci kada su iskreno sretni. Ostao je dan i noć iza zatvorenih prozora u kući s bludnicom.

Četvrtu večer je vlasnik kuće sjedio sa svojim prijateljima na kamenom stepeništu ispred vrata kao i uvijek. Iza kuće je sijevalo. Onda je izašao jedan od njegovih mladih šegrta i rekao: – Gospodine, soba one djevojke sa prozora na čošku potpuno je prazna. Djevojka koja se sa Sinhalezom tamo zatvorila prije nekoliko dana je nestala. Vrata su širom otvorena, a niko nije vidio ni nju ni Sinhaleza da odlaze. Možda je mladić bio planinski Sinhalez pa se pretvorio u noćnu munju i na bliješućem oblaku sa sobom odveo djevojku gore u planine.

U istom trenutku zaškripaše željezne šarke prozorskog kapka na uglu ulice i vlasnik kuće povika: – Dođavola! Sigurno su skupa iskočili kroz prozor. Dođavola! Otišla je kako je i došla. Jedne večeri je stajala ovdje pred mojim vratima sa stranim mornarima, ušetala se, odmah bila veoma tražena i zvala se zamamnim imenom Talora. Tu, na stepeništu je tada stajala ispred mene. Sijevalo je baš kao i danas, kao da je bacala vatru oko sebe i u kuću, tako je došla. A sada je poput bljeska munje ponovo nestala. – –

Nakon nekoliko mjeseci jedne večeri je zazvonilo električno zvono na kapiji rajskog vrta, a kada su otvorili vrata, ispred su stajali Bulram i Talora; oboje veseli, nečujni i blagi kao i uvijek.

Upravitelj je pitao, i upraviteljeva žena je pitala, i svi čuvari vrta su pitali, odakle su došli nakon dvije godine, a njih dvoje su se na to samo smješkali i pokazivali prema nebu bez ijednog oblaka.

– Gospodine, on je bio na nebu – smješkala se Talora, a Bulram je svaki put nijemo odobravajući kimao glavom kada bi njegova žena pokazivala na svoje srce, a na sva pitanja odgovarala sa: – Gospodine, on je bio na nebu.

Nakon toga ponovo su sjedili u vrtu, klečali nad cvjetnim poljima, plijevili i grabili. – I dan-danas njih dvoje poput eterskog neba bez ijednog oblačka u Nuwara-Eliyi kleče nad lejama cvijeća, tamo gore u vrtu bez godišnjih doba.

Prevela Lejla Đelilović









Na plavome svjetlu Penanga

Malajska kurtizana Gabriela Tatoto u proljetno je vrijeme putovala engleskim parobrodovima Malajskim prolazom i Kineskim morem od Penanga do Hongkonga, a ljeti se odmarala u svojoj vili u Penangu. Njezina kuća bila je smještena poput usamljene bijele dvorane u dubokom travnatom vrtu. Umjesto lijeha cvijeća duž rešetkaste ograde vrta stajale su plavičaste porculanske vaze visine čovjeka u dugim nizovima, a iz vaza su u kitama rasli tigrasti karanfili sa žutim i crvenim pjegama. Vitke putujuće palme s lepezastim listovima crnim kao ugalj prsile su se poput mrkih paunova oko bijele vile. Grimiznocrveno procvalo stablo elektrina šepurilo se na ulazu u vrt. Crvena utrobica cvjetova u zraku svijetlila je krvavo poput mesarskog panja. Činilo se da vrt svojim bojama oslikava duševni život kurtizane. Izvještačenošću svojih porculanskih vaza, tmurnošću putujućih palmi i bespoštednim putenim crvenilom stabala elektrina podsjećao je na svoju vlasnicu.

U Penangu nad svim stvarima, ovapnjenim kućnim zidovima, širokom površinom palminih listova i kožom ljudi vlada vječito plavo svjetlo. Uvijek je tu nad svim nekakvo plavetnilo poput postojane mjesečine nasred Sunčevog sjaja. Plavo svjetlo Penanga je poput plavkastog treperenja nevidljive električne lučne svjetiljke, nad vodoscocima vrtova, nad pločnikom, nad nivoom mora pa čak i nad oklopnim pločama ratnih brodova koji prolaze, jednako fosforescentnom svjetlucanju usred dana. A plavetnilo čini fasade od mušelnjaka providnim, kao da bi ljudska noga ovdje mogla zakoračiti kroz sablasne zidove, kao da je grad samo plavkasto nestvarno snoviđenje pod budnim tropskim Suncem. Niko nikada nije objasnio plavkasto svjetlo Penanga, ali je ono uvijek tu, a domorođački fotografi čak na razglednice, na lica i krajolik, slikaju tu mjesečinu u Sunčevom sjaju.

I bijela ladanjska kuća Gabriele Tatoto nalazila se u vrtnom zelenilu usred dana s mjesečevoplavim zidovima koji su blještali poput previše plavjenog veša.

Malajski fotograf Fuluo Holongku iz Penanga ovu je kuću već desetine puta oslikao na razglednice nježnim plavetnilom, jer je kurtizana prijateljima rado poklanjala sliku svoje kuće s pogledom na vrt. Ali nikada nije poklanjala



sopstvene slike. Plašila se, praznovjerna kao svi Azijati, zlog pogleda stranih očiju – zlih očiju – koji bi joj nanio štetu, i zlih želja koje bi se mogle usmjeriti na njezinu sliku.

Samo jedanput je Gabriela dala Holongkuu da je fotografira. Ali kada je isporučio slike i ona na njima ugleda svoje lice višestruko umnoženo pred sobom, prepade se, obuze je strah i još uvečer je vlastitom rukom spalila sve slike. Fotograf Holongku ipak je posjedovao Gabrielinu sliku, sliku koja je prikazivala kurtizanu голу i koju ni ona sama još nikada nije vidjela. Holongku je nosio ovu potajnu sliku ušivenu u podstavu svog kućnog ogrtača; jer navodno donosi sreću da se uza se uvijek nosi slika gole kurtizane. Fotograf je došao u posjed ove slike na lak način.

Gabriela je tada pozvala Holongkua kod sebe u vilu da je fotografira. Bilo je to na početku perioda vreline, kurtizana je bila pospana i tek se bila vratila sa svoga putovanja u Hongkong.

Tatotova je ležala u dugom slamnatom naslonjaču u najtamnijoj sobi kuće. Zelene nadstrešnice na dugim prozorima bile su spuštene, okna otvorena do daščanog poda, ali ovapnjeni strop u sobi kao i uvijek isijavao je svoje plavičasto intenzivno svjetlo. Gabrielin kineski narančasti ogrtač od svile bio je široko razgrnut i otkrivao je usko tijelo kurtizane poput srži razrezanog manga u crveno-žutoj kori. Preko gole ruke lijepe žene oprezno se najsporijim koracima na svijetu penjala njezina igračka, maleni kameleon, koji se šunjavao po sobi kao sićušni sivi duh.

Fotografa su pustili u kuću, a kako je bio naručen, niko ga od posluge nije pratio kroz predvorje. Podigao je slamnati prostirač s vrata i ugledao usnulu голу kurtizanu. Munjevitom brzinom u Malajcu su se združile misao i želja da posjeduje sliku gole žene da je nosi sa sobom. Nečujno je rasklopio aluminijski stalak svoje male ulične kamere i brzo je, s praga, fotografirao usnulu. Rado bi prethodno otjerao malenog ružnog kameleona s Gabrieline nadlaktice, koji je tamo mirno stajao na tri noge i pružao četvrtu nogu u iščekivanju kao lovački pas. Ali malena siva životinja gledala je pod svojim očnim klapnama nepomično u plavo svjetlo stropa i nije se micala na ruci spavačice.

Malajski fotograf je nakon nekog vremena čučnuo u predsoblju na daščanom podu i činilo se kako s orijentalnim mirom iščekuje buđenje dame. –

Holongkuovo srce snažno je lupalo kada je kasnije kod kuće u tamnoj komori na ploči razvio malu sliku gole kurtizane. Narednog jutra ušio je papirnati otisak u kućni ogrtač i tada je znao da će za života imati sreće. Samo nije smio nikome ispričati za sliku. Ali sreća je došla u sumanutom obliku. Pohotni uzavreli snovi mučili su jadnoga čovjeka. Gola Tatotova dolazila bi noću,



kao u žutom vatrenom kaputu, u krevet Malajca i u njegovom snu bi lijegala između njega i njegove mlade žene. A kada bi posegnuo i pokušao zagrliti kurtizanu, na srcu bi mu visio ukočeni kameleon keseći se. Danju bi gola Tatotova hodala pred njim plavkastim pločnikom Penanga. Satima bi mladi fotograf zurio duhom odsutan u plavo svjetlo Penanga i stajao, kao sanjar na mjeseci, nasred sunca. Samo kada bi odložio svoj kućni ogrtač u koji je bila ušivena Gabrielina slika, disao bi lakše. Katkad se događalo da Holongku obuče evropsko odijelo, na glavu stavi evropski slamnati šešir i ode u luku, kada bi signalizirali inozemni poštanski brod. Tada je na promenadnoj palubi pristiglog parobroda svjetskim putnicima prodavao oslikane fotografije i razglednice Penanga. Na kratak čas bi tada zajedno s kućnim ogrtačem odložio nemirnu strast prema kurtizani.

Kada je Holongku bio u luci na nekom parobrodu, njegova mlada šesnaestogodišnja supruga sjedila bi pred kućom u kojoj je bio atelje na odmorištu stubišta pod krovom od puzavice. Bijelo kamenje stepenica svjetlucalo je plavkasto, a Marmine bijele očne jabučice blistale su jednako tako plavičasto. Mlada žena svakoga je poslijepodneva stavljala maleni sto na hladovite kućne stepenice i tamo sjedila satima i oslikavala desetine razglednica dok se njezin muž ne bi vratio. Marmie je danas ponovo sjedila na svome uobičajenom mjestu, a iza nje prozorska stakla ateljea svjetlucala su na vrtnom zelenilu kao prozori akvarija. Marmie je sjedila vjerno i marljivo nagnuta nad razglednicama. Njezina crna kosa začesljana na razdjeljak zrcalila je plavičasta reflektirajuća svjetla. O toj lakiranocrnoj kosi tamo preko ulice često je sanjao kineski košarač Ling-Sung.

Kinez je imao otvorenu košaračku radionicu prekoputa fotografove kuće. Tamo su brojni polugoli Kinezi od bijele trske s puno umijeća izrađivali velike zavojite slamnate naslonjače i sofe prema engleskim uzorcima. Ling-Sung, bogati vlasnik ovog dućana, poslijepodne bi sjedio na ulici u velikoj stolici za ljuljanje. Uvijek je nosio samo crne kaliko-hlače. Gornji dio njegovog tijela bio je nag. Pokazivao je Suncu svoju žutu sjajnu okruglu stomačinu i spavao pod osušenim lepezastim palminim listom koji je stavio iznad čela. Njegove gole ruke sa zadriglog tijela, natekle od debljine, visjele su s obje strane stolice za ljuljanje. Crne kaliko-hlače užarile su se kao crni vreli asfalt na Suncu, a žuta mesnata kugla bila je prekrivena svjetlucavim graškama znoja i sjajila se poput napuhane masne paštete. Kada Ling-Sung nije spavao, ljuljao se, a njegova duga pletenica visjela je iza naslona stolice do pločnika i klatila se poput perpendikulara. Oko njega njegovi ljudi radili su sagnuti nad pleterom od slame, dijelom u otvorenoj dvorani kuće, dijelom na praznoj širokoj ulici. Ling-Sung mogao se satima ljuljati u ležećem položaju i zuriti prema fotografkinji.

Tada bi u snovima odlazio u Kinu, u svoj zavičajni grad, a odatle si je kasnije želio za ženu dovesti Kineskinju, crnokosu poput fotografkinje tamo prijeko.





Napola spavajući, napola sanjajući, u uzavrelim mislima je, bezbrižan i nevin kao svi sanjari, počinio pokoji preljub s fotografkinjom. Ali kada bi se ponovo probudio, samo je trezveno mislio o svojoj košaračkoj radionici i revno naplaćivao dugove po gradu.

I malajski fotograf je Kinezu dugovao još podosta novca, ali Ling-Sung je velikodušno čekao, dijelom jer je bio Holongkuov komšija, dijelom jer mu je fotografova supruga za badava pružala ugodne snove.

Marmie, fotografova supruga, svakoga poslijepodneva sjedila je ne sluteći ništa na svojim stepenicama za stolom i oslikavala svoje razglednice Penanga plavičastom bojom. Kinez joj nije bio ni u primisli i samo je iščekivala povratak kući svoga muža, u kog je bila vjerno zaljubljena.

Svakodnevno je u Penangu sparni olujni zrak kao u inkubatoru, i sva nebeska tijela blistaju kao nabijena plavim elektricitetom. Satima nagnuta nad povećalom lupe, Marmie se danas umorila slikajući. Otišla je u hodnik kuće i donijela suprugov kućni ogrtač, položila ga na koljeno i krenula da prišije otpalo dugme.

Cisterne u vrtu mirisale su ustajalo, a glatke površine listova lepezastih palmi bacale su žarka reflektirajuća svjetla, poput velikih bijelih užarenih ogledala. Marmie je čelo boljelo i, nakon uvlačenja konca u iglu, na tren je zatvorila oči.

No, taj trenutak ubrzo je postao snoviđenje od nekoliko sekundi, munjevito brzi san koji je poprimio prividno vrijeme godina.

Marmie je sanjala da je Kinez Ling-Sung iznenada tražio svoj novac. Stajao je pred njom i lupao od sto i odlučno zahtijevao isplatu, jer je želio otputovati u Kinu i oženiti se. Marmie je moljakala za odgodu za muža, ali Ling-Sung je bio neumoljiv. Tri stotine jena za pletene stolice i sofe, namještaj ateljea, trebalo je platiti smjesta. Inače će Kinez večeras dati zaklati fotografa i ispeći ga, onako kako to čine ljudožderi tamo u Sumatri, i zajedno s rodbinom pojesti Holongkua kao svadbenu gozbu. Marmie je u snu brzo vidjela mračno pošumljenu obalu Sumatre iznad Malajskog prolaza, gdje ljudožderi još danas kolju prijatelje i rodbinu, kako se priča u Penangu. Marmie uhvati jeza i u snu je pobrkala Kinu i Sumatru i vjerovala čvrsto da će Kinez otputovati tamo i odvući njezinog muža kao svadbenu gozbu sa sobom, ukoliko ne plati.

Ubrzo se prisjetila jedne ostavštine svoga oca. Ovaj, Malajac, ponekad bi pričao da se čovjek može ubiti ako se njegova slika ili fotografija probode iglom. Ubod mora pogoditi prsa, a pri tome treba glasno i jasno izgovoriti malajsku riječ „Lulauú“. Ruka se ne smije tresti. Igla se na fotografiji mora prisloniti na predjelu srca dotične osobe i uz riječ „Lulauú“ probosti slika, ali



se igla ne smije slomiti.

Marmie je u snu odlučila da ubije Kineza Ling-Sunga na taj način. Tražila je njegovu fotografiju u ladici stola, jer se Kinez dao fotografirati za svoju mladu. A Marmie je od hitrog djela za svoga muža očekivala brzo izbavljenje od kineskog ljudoždera.

Još jedanput pogleda Ling-Sunga ukočeno u oko i reče: – Znači, nećeš više davati mome mužu produženje roka, Ling-Sung?

– Ne, vjenčanje je sutra – reče Kinez, a njegova žuta trbušina zadriglo se sijala na Suncu poput žutih bačvi koje plutaju u luci Penanga u morskoj vodi.

– Dobro – reče Marmie odlučno, uze svoju iglu za šivanje i zabode je u sliku glave i poprjsja Kineza i povika glasno: – Lulauû!

Kinez postade plavo-bijel, kao zrak Penanga, i ukočen pade pred Marmie na tlo.

Duboko uzdišući i kao natovarena teškim teretom, Marmie se probudila. Još je jasno čula svoje usne kako izgovaraju „Lulauû“. Njezino uho još je čulo šuškanje papira fotografije od uboda igle. Kinez pade, Marmie ga je ubila. Sada se skroz probudila i nasmijala čudnome snu.

S druge strane ulice je kao uvijek mirno dišući ležao zadrigli Kinez Ling-Sung u stolici za ljuljanje. Cvario je svoju nadutu stomačinu, a oko njega radili su košarači s bijelom bambusovom trskom.

Marmie je tražila iglu koju je izgubila u snu. Pronašla ju je zabodenu u kućni ogrtač muža, kao da je njezina ruka šila u snu.

Marmie se sjetila da je muž upravo danas platio račun kod Kineza s druge strane; i više nije moglo biti govora o dugu. Prišla je, odahnuvši s olakšanjem, dugme za kućni ogrtač, zatim je ušla unutra i objesila ga na njegovo mjesto u hodniku. Nakon toga, nastavila je marljivo da oslikava razglednice.

Nakon nekog vremena Holongku se vratio iz luke. Supružnici su kimnuli glavom jedno drugom. Muž je ušao u kuću, presvukao svoj ogrtač i zatim otišao u mali tamni laboratorij kod svojih hemikalija. Žena ispred mogla ga je pola sata čuti kako barata staklenim pločama i bocama. Zatim je ponovo izašao na stepenice. Stajao je pred Marmie veoma blijed, trljao sebi rukama lice i rekao ženi da osjeća mučninu u trbuhu. Bilo mu je kao da cijela kuća ima odvratn mrtvački zadah.

Marmie je ustala zaprepaštena i prošla sa suprugom kroz sobe i vrt. Oboje su pretraživali da nije negdje bačen krepani gušter ili mrtvi papagaj pa se





raspada. Ništa nisu pronašli u vrtu i još jedanput su prošli kroz sobe u kući. Žena nigdje nije osjetila nikakav miris, ali Holongku se nije smirio. Smatrao je da mu se mrtvački zadah uvukao u odjeću i, stojeći u kuhinji, strgao je kućni ogrtač sa sebe i bacio ga na hladni štednjak. Na to se Marmie nasmijala i ismijala muža, a ovaj se bez ogrtača vratio poslu.

No, nije potrajalo dugo i Marmie je došla kod Holongkua u laboratoriju i požalila se na miris paljevine u kući.

Njih dvoje opet se dalo u potragu, a kada su otvorili vrata kuhinje, veliki plamen izdigao se sa štednjaka u zrak, a kućni ogrtač, spaljen u plosnati crni pepeljavi dronjak, priletio im je iz pravca štednjaka.

Ustanovili su da je u pretincu s pepelom bilo još ponešto žeravice i da je kućni ogrtač, natopljen hemijskim isparenjima, bacio iskru i istinjao. –

Sljedećeg poslijepodneva, prije nego što je fotograf pošao u luku, Kinez Ling-Sung s druge strane izašao je iz svoje kuće, prešao ulicu i zastao kraj bijelih stepenica odmorišta stubišta, gdje je Marmie kao i uvijek oslikavala razglednice.

MLADA ŽENA ZAČUĐENO PODIŽE pogled sa rada i na trenutak pomisli: – Kinez tu stoji kao jučer poslijepodne, kada sam sanjala o njemu i iglom probola njegovu sliku.

Ling-Sung mahnuo je fotografu i šapnuo mu na uho: – Gabriela Tatoto jučer je umrla u svome ljetnikovcu. Zmija je došla iz njezina vrta i ujela je za nage grudi dok je ležala na ležaljci i spavala. Zmija je željela uloviti kameleona koji je uvijek sjedio na Gabrielinoj ruci. Ali kurtizana se probudila i od straha je zamahnula prema otrovnoj zmiji, koja je tada ljutito zagrizla. Tatotova je umrla ubrzo nakon toga od otrovnog ugriza. Svi ljudi danas love zmije u svojim vrtovima. Rado bih večeras posudio Vašeg munga, kako bih dao pretražiti i svoj vrt.

Fotograf je Ling-Sungu za tu večer obećao munga, a Kinez se vratio zahvaljujući i pozdravljajući se.

Marmie je otišla u kuhinju i odvezala malenog munga s lanca, namamila ga u vrt i pustila životinju, koja je najbolji čuvar od zmija, da pretraži grmlje.

A njezin muž se, kada je bio sam, uhvati za prsa i odahnu s olakšanjem kada u podstavi svog novog ogrtača više nije osjetio sliku zavodljive kurtizane, sliku koju je Marmie jučer probola u snu i koja je izgorjela zajedno s ogrtačem kraj štednjaka.

Holongku od tada više nikako nije bio odsutan i smeten i više nije zurio satima





u plavo svjetlo Penanga koje je poput mjesečine na Sunčevoj svjetlosti.

Prevela Ivana Nevesinjac







Likse i Panulla

Likse, kineska prodavačica vode, i Panulla, singaleska noćna dama, nalazile su se u pritvoru policijske stanice u „Žutoj ulici“ u Singapuru.

Jutro je, šest je sati. Obje su žene noćas pijane pokupili s ulice i pritvorili u sobu s rešetkama. Ta soba s jednim prozorom nalazi se na prvom spratu jednospratnice indigoplave boje. Prozor s rešetkama proteže se sve do poda. Likse i Panulla ustale su sa stolica na kojim su spavale. Čuče na podu pored prozora s rešetkama, gledaju dolje na jutarnju živahnost ulice iščekujući svoje oslobađanje.

Likseina glava je poput velike, žute, izdubljene tikve koju je neko osvijetlio iznutra. Njene oči još uvijek svijetle jarko od neispavanog pijanstva. Panulli su na licu još uvijek crvena i bijela šminka i ostaci pudera. Njeni obrazi podsjećaju na dvije umjetno obojene kocke šećera. Oba lica, i žuto i ružičasto-bijelo, priljubljena su uz rešetke i zainteresirano prate buku dolje na singapurskoj „Žutoj ulici“.

Goli Malajci, polugoli Kinezi, odjeveni u tamnoplavu boju, trgovci bananama, vodonoše, prodavači ribe, kola uličnih restorana i rikše haotično se isprepliću, guraju i klepeću po kaldrmi. Točkovi i ljudski glasovi nadvikuju se odsječenim rečenicama. Obje žene pozdravljaju poznanike na ulici na rešetkastom prozoru, lica kimaju ka gore, ruke im odmahuju.

Prsti žena stežu željezne šipke rešetki koje podrhtavaju od treštanja na ulici. Kineskinja Likse odjevena je u široke, crne, sjajne kaliko-hlače i plavu, ukoso zakopčanu lanenu jaknu. Njeno poput ilovače žuto lice uvijek se ljubazno smijulji. Spljošten joj nos čeznutljivo njuška između željeznih šipki dolje ka ulici. Panulla čuči na podu u starom japanskom kimonu od krepa ružičastosive boje, sa naslikanim crvenim javorovim listovima. Poput čapljinog, vitki joj se vrat okreće čas na jednu, čas na drugu stranu. Pomićući glavu promatra prolaznike, kao da ih u maniru rode želi upecati gore sebi kao žabe iz močvare.

Kineskinja Likse krupnih je kostiju. Grube grudi i zadnjica debele su joj kao lubenice. No Panulla je tanana poput malog skakavca i dok pozdravlja



poznate mornare dolje na ulici, poskakujući struže koljena o rešetke.

Grupa njihovih znanaca, kineski brijači, malajski vozači dvokolica i kineske nadničarke, polako se okupljaju ispod prozora. Glasno galameći razgovaraju sa zatvorenim ženama. Neko baca nekoliko banana gore, neki trgovac ribom nekolicinu mršavih riba. Likse proždire žive sirove ribe svojim velikim ustima. Panulla lagano cucla banane.

Iz kineskog bara preko puta dotrča mladić. U ruci mu je dugačak bambusov štap na kojem je privezan komad spužve. Podiže vlažnu spužvu ka zatvorenim ženama.

Likse lagano miriše spužvu i odmah osjeti da je spužva uronjena u rakiju. Panulla to naslućuje u Likseinim očima te obje žene pohlepno pružaju otvorena usta kroz rešetke kako bi usnama osjetile spužvu natopljenu rakijom.

Tek što je Likse nosom dodirnula spužvu, Panulla je pokušava povući u stranu. No ova ostaje čvrsto stajati na snažnim nogama, grabi spužvu i siše.

Poznanici im dolje urliču od smijeha jer je Panulla sada skočila na Likseino rame kao majmun i steže joj vrat odzada kako bi spriječila Kineskinju da proguta makar i kap rakije.

Likseino žuto tikvasto lice poprima tamnu boju zemljanog bokala. Ona se davi i povija pokušavajući otresti Panullu. No tanana Malajka visi poput kliješta na vratu debele Kineskinje. Likse pada na koljena, rakija joj štrca iz nosnica dok Panulla još uvijek jaše na krupnoj Kineskinji nalik jaguaru koji je zagrizao leđa slona.

Žuta lica gledalaca dolje na ulici njišu se nalik redovima žutih lampiona na vjetru i mnoge se glave sudaraju u smijehu.

Panulla je napokon preko leđa Kineskinje zubima zgrabila spužvu kroz rešetke, strgnula je ustima s bambusovog štapa, isisala rakiju usnama i munjevito ispljunula spužvu nazad na ulicu.

No sada koščata Kineskinja ljutito ustaje, dahćući kao nilski konj dok izlazi iz vode. I prije no što je Panulla, još uvijek viseći na rešetkama, u stanju odgonetnuti uplašena lica gledalaca dolje na ulici, snažna Kineskinja povlači Malajku odzada za kosu i baca je na tlo. Kosa se razveza, a kineska nosačica vode uličarku vuče u pozadinu uske sobe za pritvor kao na crnom štriku.

Gledaoci stoje dolje još nekoliko trenutaka i čekaju. Njihovi ispruženi vratovi ne dopiru do prvog sprata da bi mogli vidjeti dubinu sobe, a kako se ni Panulla ni Likse više ne pojavljuju na rešetkama, svi se razilaze smijući se; ulični





život ispod prozora brzo se nastavlja odvijati monotono bučno kao i ranije.

U svom kutu na kamenim pločama na zidu sobe Panulla leži kao odbačena lutka, iščašenih ruku i čudno iskrivljenih nogu kao da joj je vihor izokrenuo sve udove iz zglobova. Njen ružičasti kimono leži ispod nje razrezan u krpice. Kao da se kani smijati, Panulla je iskrivila kutove usana i plazi jezik plav poput krpe. Gust pramen duge kose čvrsto joj je vezan oko vrata nalik krvnikovoj omči. Malajka se više ne miče.

Na drugom kraju u dubini sobe Likse je pala nazad preko stolice. Noge joj stoje raširene u zraku, uperene ka stropu. Crne kaliko-hlače spale su otkrivajući joj žute listove. Žuto lice Kineskinje leži izokrenuto na podu i svijetli se kroz tamnoplavo obojenu sobu poput upaljene lampe. Plava jakna strgana je sa lijeve strane prsa. Sićušni stakleni vrh pribadače blista pored bradavice grudi. Tek jedna jedina sićušna kap krvi nakuplja se polako oko vrha pribadače i stvrdnjava se u maleni crveni krug.

Likse je zadavila Malajku njenom vlastitom kosom, a Panulla je Kineskinji zarila pribadaču tako duboko u grudi da je igla pogodila srce i ostala u mesu sve do vrha.

Likse i Panulla su mrtve. Zbog mrtvačke ukočenosti Malajka polako poprima posprdan izraz lica.

Pod podrhtava od drmusanja vozila i Likseine se ispružene noge njišu zrakom kao da Kineskinja vježba stoj na glavi.

Ono izvrnuto oko zadavljene Malajke sanjarski počiva na Kineskinjinim nogama u zraku. Drugo oko promatra prozor na suprotnoj strani.

– Likse, gle! Dolazi monsunska oluja! – smiješilo se jedno Panullino oko i tamnilo smeđecrveno pod olujnim nebom dok se drugo sjajilo plavo, osvijetljeno indigoplavim zidom sobe.

Likseine noge njihale su se od nadolazećeg olujnog vjetra koji je potresao kuću. Izgledalo je kao da su joj otvorena usta psovala:

– Prokletstvo, stavila sam dječiju odjeću da se suši na krovu! Kiša će sve odnijeti. Moram trčati kući. – I Likseine noge klatile su se još živahnije.

No Panulla se nijemo naslađivala svojim iskrivljenim pogledom: – Možeš se ti još dugo koprcati! Sama više nećeš nikada ustati, Likse. Pa mrtva si skroz, ja, Panulla, ubila sam te, prije nego si se uopće i snašla, ti četvrtasta kineska životinjo! Inače, taj maleni stakleni vrh pribadače dobro ti paše u bradavicu.

Kineskinja se osmjehivala svojim izokrenutim licem, a iz nosnica su joj izlazili



živahni mjehurići zraka od alkohola koji joj je kapao iz nosa.

Panullino se plavo oko caklilo sumnjičavo: – Ja čak mislim da ti želiš ponovo disati, Likse! – Prva munja požutila je Likseino lice još više tako da se činilo kao da joj se široka otvorena usta blistavo smiju od uha do uha.

Na Panullinom čelu pojavile su se sitne svjetlucave kapljice znoja kao da su joj se misli, još uvijek lebdeći po sobi za pritur, spustile na čelo i tamo kristalizirale; i te svjetlucave misli ponavljale su još jednom sinoćni razgovor koji su Likse i Panulla vodile ovdje u pritvoru prije izlaska Sunca.

– Čovjek mora biti sposoban ubiti – uvjerala ju je Malajka. – Ko nije u stanju ubiti, vrijeđa time smrt i ne živi u potpunosti.

Vidiš li, Likse, jedna strana Mjeseca jednom je crna, no svakog mjeseca jednom je i bijela. Takav mora biti i čovjek, Likse. Znaš kako ti na ramenima nosiš motku s dva vjedra preko ulice i kako ta dva vjedra međusobno održavaju ravnotežu, tako balansiraju i život i smrt na motki svijeta. Svaki dio svijeta zahtijeva svoj dio od tebe. Mora se znati živjeti, no mora se znati i ubiti. Živjeti i ubijati mora se naučiti. Slušaj!

Jednom sam u svojoj sobi u krevetu ležala s nekim bogatim čovjekom. Oko ponoći sam se probudila i u tami, kroz daske vrata, ugledala zeleno svjetlo. Protrljala sam oči, pomislila sam da još spavam. U bešumnom svjetlu vidjela sam siluetu žene, ovijena zelenim svjetlom nečujno je lebdjela ka mom umivaoniku. Posegnula je za mojim češljem i njime češljala svoju plamenu kosu. Jasno sam čula pucketanje iskri i jasno vidjela bijelu užarenu glavu sablasti u ogledalu iznad umivaonika. Prepoznala sam tu ženu u odrazu. Bila je moja prijateljica, živjela je prije mene u toj sobi i tamo primala ljubavne posjete. Umrla je prirodnom smrću, a sada se vraćala sa onog svijeta da posjeti svoju nekadašnju sobu u kojoj je ranije ubila nekog mladića, kojeg je onda, kako pričaju, zakopala u podrumu kuće. Njenu pojavu tek sam kasnije shvatila i sada znam da se, požudno naslađujući se, vraćala tim slasnim sjećanjima na ubistvo.

Napola ustavši iz kreveta gledala sam joj lice u ogledalu dok se još uvijek češljala mojim češljem. Svi predmeti u sobi bili su obasjani njenom pojavom. Uživala sam u do tada nepoznatom uzbuđenju, a pri pogledu na plamteći lik ubice i u uskovitlanom svjetlu koje je zračila, krv mi je postala kao opijena. U strahu i zadovoljstvu zarila sam nokte u vrat snenog muškarca pored sebe i prstima mu zdrobila grkljan poput oraha. Čovjek se trgnuo još par puta. Zeleno užareno svjetlo sablasti kružilo je i onda nestalo kroz daske vrata. Tama se vratila u sobu, a čovjek pored mene ležao je mirno. Sklonila sam ruke s njega. Nije se više micao.



Zapalila sam deset šibica jednu za drugom. Pri prvoj sam vidjela da mu je čeljust beživotno visjela; pri drugoj sam mu vidjela oči koje su mu nalik skuhanim bijelim ribljim očima iskakale iz lubanje. Deset puta bih uvijek iznova ugledala novi dio mrtvacu. Prvih pet puta me hvatala jeza, no zadnjih pet puta sam uživala u mrtvacu kao u jelu od pet slasnih obroka. Čudila sam se kako je ubijanje bilo toliko zabavno i zaspala sam potpuno zadovoljena pored trupla, potpunije nego da je muškarac bio živ.

Ujutro sam zadavljenog čovjeka htjela zakopati u podrumu uz pomoć mog vjernog slugu, koji je tada bio moj strastveni ljubavnik. Emilio je kopao, a ja sam stajala pored i gledala. Već na dubini manjoj od metra Emilio je lopatom udario o kostur. Izbacili smo kosti van, nastavili kopati dublje. Ispod je ponovo ležao kostur, a ispod toga još jedan. Sigurna sam: da smo kopali dalje, cijela zemlja bila bi ispunjena slojevima ljudskih kostura jer se svih tih godina, tokom svih tih stoljeća prije nas u toj kući, kao i vjerovatno u svim kućama u gradu, ubijalo, a ubijeni su bili zakopavani.

Ranije sam se pri svakoj oluji plašila. Sada se ne bojim nikakvih gromova. Pri električnim udarcima osjećala sam golicanje u prstima kao onda kada sam zdrobila onaj nemirni grkljan. A kada gromovi ubijaju vani, uzbuđenija sam nego što bih bila u zagrljaju divljeg bika.

Sablasi vidim svugdje gdje idem i gdje jesam. Svi koji su ikada ubijali jedna su velika, požudna, besmrtna porodica i druže se danju i noću kroz zatvorena vrata i prozore s rešetkama.

Sada više nikada nisam sama. Kada zažmirim, pred očima su mi sve ubice od pamtivijeka. Vidim i unaprijed i unazad – sve je krv, krv koja je prolivena i krv koja će teći.

Svejedno je da li sam budna ili spavam. Prisustvujem svim ubistvima koja se dešavaju i krv je u mojem tijelu od tada nadražena poput uspaljenog čopora majmuna.

U nijemom je razgovoru s njenim starim mislima mrtvoj Panulli kapala dugačka slina iz usta kao od pukog zadovoljstva. Likse još uvijek dubi na glavi. Grom vani udara od zidove kuće, a Likseine se noge neumorno njišu preko naslona stolice kao da odgovara na Panulline poduke:

– Ho, ho! Sada sam naučila i ubijati. I ja, Likse, dubim na glavi od radosti zbog toga. Ubijanje je puno zanimljivije od prodavanja vode. A osim toga, ipak nisi dobila svu rakiju, vidi, Panulla. Imam još par kopljica u nosu.

Iz Likseinih nosnica podigli su se posljednji veliki mjehurići alkohola rasprsnuvši se.



Tada je nijemi razgovor mrtvacu prekinut. Vrata su se otvorila i začuđeni policajci otkrili su trupla žena, jedan bačen poput slomljene marionete u jednom kutu, drugi pao naglavačke sa stolice nalik akrobatkinji koja dubi na glavi.

Niko se nije usudio ući u sobu tokom oluje kako bi iznijeli mrtvace. Policajci su stajali kao ukopani podno vrata kao gledaoci ispred bine. Samo su crvene plamteće monsunske munje, divljajući vani po gradu poput piromana, ulijetale kroz prozor i plesale oko trupala.

Prevela Šeila Šanlak







Nesahranjeni otac

Ulica žada u Kantonu, tako nazvana po juvelirnicama punim skupocjenog žada, najraskošnija je u gradu. Stupiš li u ovu ulicu, ograđenu, kao i ostale, drvenom rešetkom od Ulice lijesova, Ulice mesara, Ulice namještaja, prvo pomisliš da si dospio u neki nadnaravni svijet. Prodavnice žada su posvuda pozlaćene i ovijene umjetnim pozlaćenim drvenim rešetkama. Radnje nisu staklom odvojene od ulice. Šumske pozlaćene grane i raštrkano pozlaćeno lišće, isprepletenu u svijet fantastičnih figura, zaklanjaju radnje dopola, poput zlatnih zavjesa. Kao i sve ostale u Kantonu, ulica je jedva dovoljno široka za troje. Po kišnom vremenu vlažna je i polumračna kao neki dugački kanal; tada se zlatni nizovi radnji iscere kao sablasne, zlatne lomače, a okomiti nazivi radnji svijetle smaragdnozeleno, indigoplavo i purpurnocrveno, kao bezbrojne kulise u ulici. Unutra se nečujno, poput bijelih miševa, kreću Kinezi odjeveni kao pajaci u bijelim, lila i svijetloplavim kostimima, a glave im se pojavljuju i nestaju kao žuti pun mjesec iza zlatnih loza i šarenih tabli kulisa. – U ovoj je uličici Hei-Hee imao svoju radnju, tu je proveo sav svoj vijek a da gotovo nikada nije izlazio van uličnih drvenih rešetki; tek sada, kad je umro, napustio je nakon toliko godina prodavnicu žada, prvi i posljednji put. Njegovo tijelo je odneseno do grobnica; to su male građevine u zasebnom dijelu grada nadomak zidina Kantona, gdje se mrtvi ostavljaju do sahrane.

Kada su petorica Hei-Heesovih sinova za oca naručili tri kovčega, od srebra, slonovače i sandalovine, koji su se tačno uklapali jedan u drugi, i u kojima je bogati trgovac žadom položen u grobnicu, a budistički monah trebao predvidjeti najpovoljniji dan za sahranu, oni u međuvremenu saznaše da im otac nije bio bogat čovjek kakvim su ga ljudi za života smatrali. U radnji su našli samo dužničke mjenice, a nimalo novca. Sva umjetnička blaga od žada preminulog trgovca jedva da su bila dovoljna da pokriju dugove, a kamoli i troškove tri skupocjena kovčega. Petorica sinova su svu noć razmišljali i bdjeli u grobnici pokraj očevog balzamovanog tijela.

Trećeg dana dođoše trgovci kovčezima i rekoše:

– Dajemo vam neograničeni kredit za tri kovčega, ali vaš otac ne smije biti pokopan sa neplaćenim kovčezima i mora ostati u grobnici dok ne izmirite troškove za njih.



Nije to bilo ništa neobično u Kantonu; često se događalo da su balzamovani pokojnici morali ležati godinama, dok rodbina ne bi bila u prilici da otplati skupocjene kovčege.

Hei-Heesovi sinovi zbog toga nisu imali ništa protiv ponude trgovaca, te su je bespogovorno prihvatili.

Sinovi su se još jednom posavjetovali i najstariji reče:

– Putujem u Japan i tamo ću pokušati da jeftino pokupujem stari kineski kamen žada i onda ga u Kini, gdje je sve manje žada, skupo prodam i tako steknem bogatstvo, da bih sahranio oca.

Drugi brat reče:

– Sa žadom nećeš puno zaraditi; ja ću otputovati za Hongkong i otpočeti veliku trgovinu opijumom. Sa tako stečenim bogatstvom prije ću moći otplatiti kovčege nego ti.

Treći reče:

– Žad i opijum u današnje vrijeme nisu na cijeni; otputovaću za Šangaj i tamo, na berzi, postati trgovac stranim valutama. Stranci, čiji ratni brodovi pune šangajsku luku, tamo nas uče da se brže može stvoriti bogatstvo na berzi bez robe, nego sa skladištem punim žada i opijuma. Tako ću, brzo zarađenim novcem, prije moći sahraniti oca nego vi.

Četvrti brat je plakao i uzdisao:

– Ovdje ću uz kovčeg bdjeti dok se vas trojica ne vratite i svako ću jutro dopuniti šalice svježim žrtvenim čajem i kupovati voštane svijeće i štapiće mirisne sandalovine. A peti brat neka u međuvremenu čuva radnju i nastavi trgovati žadom koji još posjedujemo, da bismo barem zaradili novac za svakodnevno prinošenje žrtve precima.

Tako se dogovoriše njih petorica i vratiše se iz grobnice da bi posljednje popodne proveli zajedno u radnji.

Nijedan od njih nije pomislio na jedinu sestru, mladu djevojku, koja je bez oca i majke ostala sama u odajama stana iza radnje. Sjedila je tamo neopaženo u najzabačenijoj sobi, unutar zaobljenih vrata, iza vrta sa saksijским biljem i plakala u svojoj svileni rukav.

– Djevojke mogu plakati i priželjkivati, muškarci moraju djelovati – jednom su joj braća prezirno rekla. Puno je već plakala; ali šta bi trebala poželjeti? Pogleda u praznu kuću u kojoj je samo svjetlucao tamni sedefasti namještaj.





U očaju izvuče iglu od zelenog žada iz crne kose i htjede se ubosti u srce, ali joj se glatka igla izmače iz ruku, ispade napolje na vrtne porculanske pločice i razbi se.

– Dakle, ne želim da umrem – reče sebi – želim, znači, nastaviti da živim, inače mi se igla ne bi razbila u rukama. Igla je uzmakla pred mojom životnom željom. – I djevojci bi drago što je ipak još uvijek imala želju za životom, jer joj se, ustvari, nije umiralo. – Ali šta da radim sa željom za životom – pomisli – oca ne mogu dati pokopati, kao što to mogu moja braća, te mi je život beskoristan. Kad bih barem mogla sahraniti oca, kad već braća sada nemaju novca!

Dok je mlada Kineskinja još razmišljala šta joj je činiti, pod je počeo podrhtavati, zastakljene šarene pregrade koje su odvajale sobe za stanovanje počеше glasno zvečati i u malom baštenskom dvorištu začu se šuplji zvuk metala. Mlada djevojka zatrepta začuđeno. U sredini dvorišta se nalazila srebrna posuda u kojoj je obično na metalnom vrhu balansirala mala srebrna kugla; kugla je pala u posudu odzvanjajući nadaleko. To je najavljivalo zemljotres i na taj zvuk metala svi ukućani morali su bježati.

Djevojka začu viku sa svih strana, ugleda poslugu i sluškinje kako se vrišteći kroz kuću dadoše u bijeg. Činilo se da zidovi iznenada tumaraju, strop se podizao i spuštao, sve saksije u bašti su se okretale ukруг, žute i plave porculanske pločice plesale su po stazama. Mlada djevojka poskoči, ali se nije usudila pomjeriti ni naprijed ni nazad. Stala je ispod vrata i pljesnula dlanovima da otjera strah. A onda zrak posivi od prašine, tako da ništa više nije mogla vidjeti. Pacovi iz kuće su se penjali po njoj i jedan joj ostade sjediti na glavi. Ona tad potrča, s tim pacovom na glavi, pravo kroz razbijene staklene pregrade soba stana; morala se penjati preko oborenih stolica i velikih vaza za cvijeće koje su se kotrljale po podu. Naslijepo je trčala kroz debele oblake prašine u kojima je na stotine nevidljivih predmeta treštalo i padalo. Nije se usudila ručicama dohvatiti velikog pacova na glavi. Petorica njene braće su se iz radnje sa žadom razbježali u svim pravcima. Crveni oltar predaka na ulazu se srušio, te mlada djevojka preskoči preko tih krhotina i već bi odavno ostala ležati da nije još uvijek osjećala pacova površ glave. Jurila je kroz prašnjave ulice, kao da je taj pacov vuče kroz vazduh za kosu. Nije ni znala da trči kroz kuće u plamenu, preko mrtvih i ranjenih, dok oko nje nije zavladao mrtva tišina i odjednom se vidje u kvartu s pogrebnim kućicama, u grobnici svoga oca. Tu pacov cičeći skoči s glave mlade djevojke i zakopa se ispred nje u zemljotresom razrovanu zemlju.

Djevojka je čučala na podu, ne primijetivši da je tijelo njenog oca, sa sva tri kovčega, iščezlo. Satima nakon što se prašina bila slegla, pojaviše se njena petorica braće, jedan za drugim, u namjeri da vide mrtvog oca. Kako su se samo iznenadili kad ne nađoše pokojnika, a u napuklom podu otkriše da je





zemlja, skupa sa sva tri kovčega, povukla i njihovog oca u ponor i zakopala.

Mlada djevojka podiže pogled i reče:

– Ništa se ne čudite, ja, kao beskorisna djevojka, poželjela sam da sahranim oca. Oprostite mi što je moja želja to odradila za mene. Znam da kao djevojka nisam imala pravo da išta učinim.

Tad se petorica braće obradovaše i odgovoriše joj:

– Trgovci kovčezima ne smiju iskopati pokojnika koji se jednom nađe pod zemljom. Ako si svojom nijemom željom uspjela sahraniti oca, sestru, onda si ti – slabašna djevojka – bila jača, sa svojim plačem i željom, nego mi muškarci sa svim našim djelima.

Prevela Olivera Živković







U klubu mandarina

Lei-Futse, jedan od najmlađih i najuglednijih mandarina Šangaja, rodio se istog dana, istog sata, iste minute kao i mladi kineski car, pa se i njegov horoskop koji su postavili zvezdoznanci nekim čudom tačno poklapao sa carevim. No, to niko nije znao osim Lei-Futsea i njegovog prijatelja astrologa Te-Poa, te je mandarin zazirao da o tome priča s bilo kim osim s Te-Poom. Careva udovica koja je tada vladala umjesto cara, jer je on bio proglašen zauvijek malodobnim, odmah bi zamrzila Lei-Futsea i plašila ga se zbog njegovog horoskopa, onako kako je mrzila i mladog cara. Jednog popodneva, u posve neuobičajenom trenutku, mandarin je pozvao astrologa u šangajski klub mandarina.

Te-Poa je to začudilo. Posmatrao je položaje astroloških kuća na svojim nebeskim kartama i štrečno se; uvidio je da njegovom prijatelju danas prijeti smrt. Škorpija je ušla u kuću planete Jupiter koji je bio okružen mnogobrojnim smrtonosnim zvezdama i nije se bilo nadati da će ga spasiti bilo kakvo povoljnije sazviježđe. Dok je Te-Po još dumao o položaju zvezda, čuo je limenu glazbu i bubnjare pred svojim vratima, obukao encijan plavu svilenu odoru preko ljubičastog donjeg rublja od svile, a zatim uskočio u žutu nosiljku koju mu je poslao mandarin.

Osam nosača, vojnici, bubnjari, izvikivači trčali su s njim u dugoj koloni kroz zakučaste šangajske ulice. Naposljetku su prošli između niza tezgi u slikarskoj ulici, gdje su ulični slikari sjedili iza ogromnih bijelih slika od riže. Slike su kao duge bijele zastave punile svaku od tezgi – od stropa do dna. Te-Po je u sebi pomislio: Život na ovom svijetu je kao tezga za prodaju slika. Svako u svome srcu okači niz slika sjećanja kao što to rade ulični slikari, a one tumaraju pred očima kao listovi rižinog papira na vjetru, dok oči ne zatvorimo zauvijek. Čak ni poneku sliku čovjek ne može ponijeti sa sobom, pa tako i slike ostaju kada slikar umre.

Pred uskim ulazom u sokak kod zida kluba mandarina, na jednom od najtješnijih uglova Šangaja, nosiljka je stala. U klubu mandarina gradske aristokrate održavaju svoje svečanosti. Klub se sastoji od vrta koji je pun umjetnih stijena, otvorenih i zatvorenih sjenica izgrađenih od crvenog lakiranog drveta na malim umjetnim brežuljcima, među biljkama i vještačkim



jezercima. Na kućama zasvođeni krovovi od sive cigle kao ogromni čamci pune nebo u pažljivo planiranom neredu uskog vrtnog prostora. Te-Po je u pratnji pognutih sluga ušao kroz neupadljiva ulična vrata. Slijeva mu je otvorena dvorana kućnog oltara, a pozlaćeni drveni zidovi s tri strane okružuju moćnu zlatnu sliku Bude. Četvrta strana je otvorena prema dvorištu. Dugi stol, prepun žrtvenih jela u stilu bifea na željezničkim stanicama, uvijek je izložen tamo, okružen redom zapaljenih svijeća. Te-Po je uočio da je žrtveni stol danas posebno bogat pečenom prasetinom te porumenjelim guskama i kokoškama koje su se još pušile. Miris masnoće sa oltara zapahnuo ga je kao toplu isparenja iz gostionica. Te-Po je shvatio da je vjerovatno njegov prijatelj mandarin u nesvesnom predosjećaju smrti darovao obilata žrtvena jela. Vrt je majskim zelenilom blistao u plavom popodnevju. Crvene balustrade drvenih sjenica stoje iznad jezeraca negdje u visini čovjeka. Male kamene stepenice vode prema gore kroz labirint umjetno rezanih i izdubljenih stijena. Cijelo dvorište od kamenih brežuljaka jedva da obuhvata nekih pedesetak koraka, ali sjenice na uzvisinama zaklanjaju svojim zabatima visoki zid oko dvorišta tako vješto da se čovjeku čini da se našao u miljama dugom kamenom haosu. Ponekad se zid sa gipsanom zmajevom glavom ofarbanom u crveno ugura u taj nered, a ribnjaci nabijeni kao tamni ambisi prostiru se ispred brežuljaka koji sliče kulisama, u vodi crnoj kao noć vidi se odsjaj zlatnih oluka, crvenih balustrada, zelenog lišća breze i visokih trski. Mandarin Lei-Futse dočekao je svoga prijatelja u paviljonu nasuprot dvorani kućnog oltara. Iako su njih dvojica bili dugogodišnji prijatelji, dugo su se klanjali po kineskom običaju, kao da se tek upoznaju. Neprekidno su se smješkali, a da jedan drugome nisu odavali svoje brige. Tako izgovoriše lijepe riječi, prve stihove pjesama i dobronamjerne izreke.

– Nije li plavi zrak dobročinstvo neba prema Zemlji! – prošaptao je mandarin pjevušeći mnoge preglashene vokale kineskoga jezika. Njegov prijatelj Te-Po mu također odgovori: – I nije li zrak carstvo ptica pjevica, zmajeva i misli! Neka danas pjevice protjeraju sve zmajeve iz zraka i neka se natpjevavaju s tvojim mislima! – Mandarin je svoga prijatelja uz komplimente i gracilne naklone otpratio prema crnoj poliranoj opijumskoj klupi, koja je kao niski, četvrtasti podij stajala u pozadini paviljona. Dva gospodina zauzeše mjesta na dva tanka, bakrenocrvena svilena jastuka i podigoše noge. Mandarin pljesnu rukama. Sluga, u nebeskoplavoj halji koja je sezala do poda, uđe, postavi kraj svakog gospodina dvije prekrivene šoljice za čaj i dvije zdjele prženih sjemenki badema. Gospoda podigoše šoljice u znak pozdrava, porculanskim poklopcem nastranu oprezno gurnuše čajno lišće nalik sijenu koje je plutalo u šoljici, te srknuše malo vrućeg zelenog čaja. Drugi sluga je u međuvremenu postavio malu srebrenu špirtušu između njih, te im pružio dvije duge opijumske lule od bjelokosti. Obojica zapališe sićušnu opijumsku kuglu koja se nalazila na glavi lule na plamenu, i svaki je, u par sporih dašaka uvukao svoj opijum; lula koju su njih dvojica pušila bila je samo lula





osvježenja, nikako lula za uspavlivanje. Vратише svoje lule slugи i dolje iz vrta pojaviше se glave dvije desetogodiшnje djevojčice i lice blijede žene. Žena je bila obučena u tamnoplavu, skoro crnu svilu, djevojčice u svijetloplavu, slično kao sluge.

Sluge značajno i oprezno povedoше mlade dame uz kamene stepenice. Tri ženska stvorenja imala su vještački osakaćena stopala nalik kopitima i ušle su tapkajući i poskakujući kratkim korakom kao koze. Njihove cipele od zelene svile imale su bijelu potpeticu na sredini stopala, pa je izgledalo kao da je svaka od njih balansirala na malim bijelim štulama.

Tri dame su malo zakasnile i svakako su se boјale nemilosti mandarina. No, on im počе dobacivati ljubazne rečenice: – Da li je danas tvoj jezik donio najljepša krila? – pitao je ženu obučenu u tamnoplavo. Čvrsto začешljane i razdijeljene kose, glatke poput crnog laka, ona mu se nakloni neprestano drhteći i smješkajući se. Bila je to Mi-Lee, pripovjedačica, koja je na gozbama u klubu mandarina izvodila stare sage i junačke pjesme. Njeno lice postajalo je sve bljeđe što se više klanjala, i bilo je u sumračnom paviljonu kao srebreni predmet koji uz to još i svijetli u mraku.

Blijeda Mi-Lee se onda spustila na klupicu, a dvije djevojčice sjele su joj kraj nogu kod žičanih instrumenata koje su im donijele sluge. Mi-Lee se nakašljala i počela da maše djevojčicama svojim malim bijelim rupčićem. One udariше u žice i bi kao da mnogo čаша zazveckа, a ispod njihovih prstiju iskoči zvonjava zvukova u zrak, kao da hrpa divljih insekata zuji i cvrkuće. Brujuća i zveckava muzika ispunjavala je paviljon i zvukovi su plesali kao zviždući vrtuljak. Brujanje je stotruko jače odzvanјalo kroz šuplji krov sjenice koji je djelovao poput školjke. Začahurena muzikom, opijumom i mirisom čaja, gospoda je sjedila na zajedničkoј klupi. Svaki od njih grickao je pečene sjemenke badema prednjim zubima i svaki je izgledao kao da se zabavlja, a nijedan ovome drugome nije pokazivao svoje tužne misli. Mi-Lee postajala je bljeđa iz sekunde u sekundu i astrologu je na kraju ličila na bijele slike na rižinom papiru iz ulice s tezgama. Pjevačica nakrivi glavu, sklopi oči, nasloni bradu na ruku kojom je držala maramicu i počе pripovijedati piskavim glasom – kao raspjevane orgulje: – Ptica plavoperka došla je u carske vrtove, odleti na carevu porculansku kuću iza ribnjaka s kornjačama. – Ko danas mora umrijeti – pitao je mladi car svoga evnuha. – Plavoperka vrišti preko ribnjaka, a to je znak da danas umire član carske porodice! – Ko danas mora umrijeti? – pitao je evnuh, prosljedivši pitanje ušnoj školjki stražara na vratima. Stražar koji drži mladog cara zatočenim pitao je: – Ko danas mora umrijeti? – pogledavši carskog vrtlara, koji je sjedio pod prozorom među crvenim fuksijama. – Ko danas mora umrijeti? – očima je vrtlar pitao svoju ženu koja je bila služavka carevoj omiljenoј od tri supruge.

Vrtlarova supruga zadržti i ispusti šoljicu da padne tako da se razbila u





porculanski prah. Šoljicu joj je poklonila njena mlada carska gospodarica. Vrtlarova supruga zaprepašteno gledaše svoga muža, iza suza koje su raspršavale sjaj nestadoše joj oči. Njene suze svjetlucale su kao krhotine caričine porculanske šoljice, a vrtlar se posječe vrtnim makazama kojima je podrezivao fuksiju i posuši krv s prsta o svoju crnu pletenicu koja se preko njegovog ramena uvijala po ahatnom pijesku vrta. Stražar je kroz prozor s razumijevanjem pogledao vrtlara koji se posjekao. Stisnuo je zube tako da zakrckaše i da se carev evnuh okrenu prema njemu pogledavši ga. Evnuh postade žući od careve svile, tresao se cijelim tijelom kada je preko stražara i vrtlara i preko vrtlarove žene ugledao caričinu šoljicu u krhotinama. A car je ustao, prišao prozoru, bacio svoju maramicu u vrtovski vjetar, da maramica otjera plavoperku. Ptica nije odletjela, nego ostade da vrišti do poslijepodneva, do časa kada je i stara carska udovica sa svojom dvorskom svitom kročila u vrt mladog cara i pred njegovim očima u ribnjaku s kornjačama evnuhu, stražaru i vrtlaru naložila da udave prvu od tri mlade carice; onu koju je car najviše volio.

Mi-Lee, pripovjedačica, ostarjela je nakon što je pred mandarinom i njegovim prijateljem do kraja otpjevala pjesmu o okrutnoj carici. Naslonjena na sluge, bljeđa nego što je došla, napustila je sjenicu u klubu mandarina. Lei-Futse lično joj je prije par dana zapisao i poslao ovu pjesmu. Znala je da je cijena pjevanja legende iz carske kuće smrt. No, Mi-Lee je poznavala mandarina i njemu za ljubav, uprkos smrtnoj opasnosti, otpjevala je upravo tu pjesmu.

Neko danas mora umrijeti, znala je dok je odlazila, ili ona koja je pjevala ili neko od onih koji su slušali.

Swoga gospodara, mandarina, kuliji su sat vremena kasnije u nosiljci donijeli kući; ali kada su nosiljku spustili u dvorištu njegove kuće, u njoj je sjedio mrtav; više nije izašao.

Još iste noći zvjezdoznanca su probudili izvikivači, bubnjari i zvuci drvenih instrumenata koji su uz ogromnu buku još prije ponoći na ulicama Šangajja objavljivali smrt mladoga cara.

Te-Po još i danas razmišlja o tome da li je njegov prijatelj, mandarin Lei-Futse, pripadao pratnji carske duše, zato što se rodio i umro u isto vrijeme kao i sam car.

preveo Haris Čavčić







Uskrснуće tijela

Ozuma, bogati trgovac kornjačama iz Nagasakija, izvan grada je na brijegu imao kuću sa trešnjikom. Imao je stotinu i pet godina, kosa mu je bila bijela poput mlijeka, ruke tanke kao preslica, ali njegovo tijelo nije bilo pogrbljeno. Stajao je uspravno u svojoj ladanjskoj kući, čiji su papirni zidovi bili široko otvoreni, te je dopuštao ljudima da sa brdske ceste gledaju kroz njegovu kuću u probeharali vrt sa trešnjama. Tamo se nalazilo drveće na kojem kao da je bilo obješeno ružičasto paperje, a ispod njega su cvjetali grimizno crveni glogovi, stari i urasli kao koraljno granje. Dvije stope iznad ceste u svojoj sobi stajao je Ozuma u kaftanu sličnom kućnome ogrtaču sive boje biserke na bambusovim madracima žutim poput slame. Desno od njega prostirala se brdska ulica, a lijevo njegov ružičasti cvjetni vrt, u kome je svako cvjetajuće stablo puno pčela zujalo kao kuhinjski lonac. Tako je bilo svakoga dana tokom svijetloplavoga proljeća, ali danas je bio sivi kišoviti proljetni dan. – Plodnost pada u vrt, a misli na ulicu – rekao je Ozuma, star i usamljen, samome sebi.

Svi članovi njegove porodice bili su mrtvi. Unuke nije imao. Za Japanca je inače najbolnija usamljenost. Ali ne za Ozumu. On je pričao sa svim stvarima, kao što kiša na sve stvari širi svoj odjek, te se nikada nije osjećao usamljenim.

Prekoputa njegove kuće čajana na brdskoj cesti bila je jedina kuća na putu. Tamo su prolazile rikše koje su iz grada vukli kuliji i koje su tu dovodile mnoge Evropljane. Ozumin trešnjik bio je poznat i u Evropi i Americi i bio je označen zvijezdom u svim turističkim vodičima stranaca. Kada bi se neki strani brod tokom prijepodneva proljetnoga dana usidrio u luci Nagasakija, koja se nalazila u podnožju brda, nekoliko sati kasnije tuce malih kolica uspinjalo bi se ka šumi bambusa, i prošli bi kraj Ozumine kuće na putu do čajane, te bi stranci došli ovamo i diveći se gledali sa ceste kroz kuću u Ozumin trešnjin behar. Ozumina otvorena kuća bila je tada opkoljena gledateljima kao mala pozornica putujućeg teatra, a stari bi stajao kao jedini glumac na pozornici, sa svojom kratkom brončanom lulom, koju bi povremeno praznio u pepeljari ispred sebe. Na svome licu imao je toliko ukorijenjenih bora da se mislilo da je uvijek nasmijan. Koliko god Ozuma bio tužan ili zamišljen, svako je vjerovao da se u sebi hihotao. Ipak je iznutra bio smrtno ozbiljan. Ali njegove bore su



se smijale neovisno o ozbiljnoj nutrini, poput maske koja mu već odavno ne pripada i koju je kao glumac svezao ispred svoga pravoga lica. Ozuma je još kao devedesetogodišnjak naučio engleski jezik, u razdoblju kada je strano postalo moderno u Japanu. Tada bi često popričao s putujućim narodom pred svojom kućom i jednom je porazgovarao s američkim duhovnikom. Ovaj mu je pričao o uskrснуću tijela. Od tada nije prošlo niti jedno proljeće u kojem stari Ozuma, pobožniji od svakoga kršćanina, nije čekao uskrснуće tijela. Uskrснуće svih njegovih koji su umrli, uskrснуće sopstvene mladosti i životne snage, te uskrснуće svojih najvatrenijih ljubavnih sjećanja.

Danas je bio jedan od zadnjih proljetnih dana, a Ozuma je kao i uvijek širom otvorio svoju kuću. Stari čajdzija i njegova supruga preko puta primijetili su, kada su to jutro raširili svoje papirne kućne zidove, da je starac iznenada preko noći dobio crnu kosu, crne obrve i crvene, veoma crvene obraze i crvene, veoma crvene usne. Čajdzija i čajdzinica su se hihotali kao miševi koji skakuću preko komada slanine i gurali su jedno drugo laktovima. Ali nisu ništa rekli jedno drugome, samo su razmijenili pogled.

Čajdzinica je četkala crvene vunene deke na kojima su stranci poslijepodne trebali sjediti, a čajdzija je čučao iza svoje računaljke, pomjerao šarena drvena zrna tamo-amo, te se smijao u sebi. Kada je došlo poslijepodne, čajdzija i čajdzinica su u potpunosti zaboravili da se Ozuma vještački ofarbao da bi bio mlađi; njegova boja im se već činila prirodnom, a i sami su bili za šezdeset godina pomlađeni pri pogledu na Ozumu. Čajdzija, sav u mislima, izvadio je svoju okarinu i odsvirao pjesmu koju nije svirao šezdeset godina. Čajdzinica je zakačila crveni karanfil iz saksije sebi u kosu i svakog trenutka se osmjehivala prema Ozumi, kao prije šezdeset godina. Tada je bila plesačica u Nagasakiju i pokoju noć je provela plešući pred bogatim Ozumom u čajnama distrikta javnih kuća u Nagasakiju. Ozuma je pak sjedio preko puta ispred svoje brončane pepeljare u svojoj otvorenoj kući na žutoj slamnjači i smijao se kao i uvijek sa tisuću bora, iako je kao i uvijek bio tužan. Iza njega se sjajio vrt s trešnjinim beharom na sivom kišovitom danu kao ružičasta bengalska vatra. Večernji povjetarac utjerao je cvjetnu vijavicu u kuću, tako da odjednom nije djelovala prazna. Stranci koji su se uspinjali brdskom cestom čitavo poslijepodne sada su se vraćali, a kada se posljednja rikša spustila nizbrdo, još uvijek mlado našminkani Ozuma sjedio je iza svoje pepeljare i nije se pomjerao. Zaspao je, kazalo je oko čajdzije tamo u čajani oku čajdzinice i oni namignuše jedno drugome i razumješe se. Sačekat ćemo dok se ne probudi, odgovorila je čajdzinica svome mužu tako što se šćućurila na jednom od crvenih vunениh pokrivača i zapalila malu lulu. Čajdzija je učinio kako je željela njegova žena i čučnu kraj nje, te su oboje pušili šuteći i pazeći da ne lupkaju glasno prilikom otresanja pepela u pepeljaru, da ne bi probudili komšiju Ozumu.

I tada se desilo nešto što niko ne zna, što niko nije vidio sem mene, onog koji





vam ovo pripovijeda.

Mlado našminkani Ozuma odjednom se uzdigao i prešao na drugu stranu ulice u čajanu; oči su mu pucketale od zadovoljstva kada je čajdžinici rekao: – Mjesečašce, plesat ćeš kao nekada. – Stara čajdžinica je nešto prošuškala što je bilo tiše od šuštanja trave. Ustala je postiđeno, od krvi pomlađena, obasjana kao vrt trešanja, te podigla rub svoje haljine malo iznad vrha stopala i počela da pleše, ali je čajdžija, njezin muž, stajao žut u licu kao snop goruće slame od bambusa, te stade ogorčen između njih i reče: – To je moja žena, a ne tvoja, Ozuma. Moja žena ne pleše više za tebe, čak kada bi joj pred noge stavio sve oklope kornjača optočene u zlato iz zaljeva Nagasakija. Goni se, Ozuma, ja ne dijelim svoju ženu sa tvojom vrećom novca.

No Ozuma je pljesnuo rukama, tri puta, te se pojavi šest kulija iza ugla kuće i baciše čajdžiji pepeo u oči, zavezaše i spustiše ga licem okrenutim ka podu, da ne bi gledao kako njegova žena pleše za Ozumu. Ozuma je požudno uvlačio miris ženine kose, kože i svilene haljine. Ali vladao je sobom i nije molio ni za šta drugo nego za karanfil koji je žena nosila u kosi. Žena je pak njemu odbijala dati cvijet i nije ga više gledala. Tada je Ozuma ustao i stavio vrećicu zlata, kutiju za nakit od oklopa kornjače i bijeli koraljni lančić na slamnati prostirač pored zavezanog čajdžije. Sam Ozuma je zatim odvezao čovjeka i jadikujući mu rekao: – Ubij me, komšija, ja volim tvoju ženu, ali ona mene ne voli. – Čajdžija je sebi istrljao pepeo iz očiju i rekao: – Ona tebe ne voli, Ozuma, zbog toga ćeš živjeti, stotinu godina i više, te ćeš čeznuti za njom do smrti. Samo nosi svoje zlato, svoje poklone, ja te neću zatući, ne za sve zlato na svijetu.

Preveo Irfan Teskeredžić



Biografije prevoditeljica i prevoditelja

Mira Đorđević rođena je 1939. u Zagrebu. Bavi se književnom historijom, teorijom moderne proze i teorijom radio-drame. Studij germanistike i anglistike završila je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1959–1963), postdiplomski studij opće i komparativne književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu (1964–1967), a doktorsku disertaciju odbranila je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (*Razvoj njemačke radio-drame. Modeli i strukture*, 1974, pod mentorstvom prof. dr. Viktora Žmegača). Univerzitetsku karijeru kroz sva zvanja – od asistenta do redovnog profesora njemačke književnosti – gradila na Filozofskom fakultetu u Sarajevu (1963–1993; 1998–2006). Godine rata i poraća (1993–1998) provela kao stipendistica i naučna saradnica na Literarnom arhivu za njemačku književnost u Marbachu (SR Njemačka). U novembru 2004. godine ukazom predsjednika Republike Austrije odlikovana austrijskim ordenom „Krst časti za nauku i umjetnost prvog reda“ za uspostavljanje i kontinuirano njegovanje kulturnih i naučnih veza između Republike Austrije i Bosne i Hercegovine.

Pored brojnih članaka u domaćim i stranim časopisima, objavila je i knjige *Aspekti radija* (Sarajevo, 1978) i *Strömungen und Wandlungen der älteren deutschen Literatur* (Monografije Filozofskog fakulteta, Sarajevo, 2003). Prevela niz naslova s njemačkog jezika, između ostalog: Walter Benjamin, *Moskovski dnevnik* (1986); Ernst Tugendhat, *Uvod u jezičkoanalitičku filozofiju* (sa Slobodanom Novakovom, 1990); Martin Suter, *Mali svijet* (2009); Robert Walser, *Djeca Tannerovih* (2011); Kirsten Boie, *Alhambra* (2014); Eugen Ruge, *U vremenima zamirućeg svjetla* (2014); Melinda Nadj Abonji, *Golubovi lete u nepovrat* (2015); Hans Fallada, *Jedan čovjek stremi ka vrhu* (2017); Nellja Veremej, *Berlin se nalazi na istoku* (2017); Katja Petrowskaja, *Možda Esther* (2019); Natascha Wodin, *Ona je došla iz Mariupola* (2021).

Haris Čavčić rođen je u Sarajevu 1994. godine, gdje je završio osnovnu školu, a potom i Prvu bošnjačku gimnaziju 2012. godine. Studirao je elektrotehniku, te njemački jezik i književnost pri Sarajevskom univerzitetu, a za vrijeme studija jezika intenzivnije se bavio književnim prevodjenjem. Redovni je učesnik TransLab radionica kao i ostalih relevantnih prevodilačkih kurseva i programa obuke. Od 2017. godine radi u BPO sektoru.

Lejla Đelilović rođena je 1991. godine u Sarajevu. Završila je germanistiku na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a od 2011. je uposlenica Goethe-



Instituta u Bosni i Hercegovini, gdje trenutno radi na projektu koji sufinansiraju evropski fondovi za migraciju, azil i integraciju. Pored stalnog zaposlenja bavi se konferencijskim prevođenjem, a zanimaju je savremena umjetnost, književnost i književno prevođenje. U slobodno vrijeme se bavi slikarstvom, crtanjem i muzikom.

Sulejman Emić rođen je 1977. u Gradačcu. Završio je studij njemačkog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu u Tuzli. Radi kao profesor njemačkog jezika u Općoj gimnaziji u Školskom centru fra Martina Nedića u Orašju, a živi u Odžaku. Trenutno je na postdiplomskom studiju na Filozofskom fakultetu u Tuzli, studijski smjer Metodika nastave njemačkog jezika. U slobodno vrijeme bavi se prevođenjem, a osim toga zanimaju ga filozofija i istorija njemačkog jezika.

Mirza Fatić rođen je u Sarajevu 1980. godine. Živi i radi u Sarajevu kao kadrovski referent, profesor njemačkog i BHS kao stranog jezika, te kao prevodilac za njemački jezik. Studirao je njemački i francuski jezik i književnost i španjolski jezik na Odsjeku za germanistiku i Odsjeku za romanistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Tečno govori njemački, engleski, španjolski i francuski jezik. Sa njemačkog i na njemački jezik preveo je i učestvovao u prijevodu raznovrsnih stručnih, naučnih i tehničkih tekstova. U radionicama projekta TransLab učestvuje od 2018. godine.

Meliha Hadžimehmedagić rođena je 1996. u Sarajevu. Završila je prvi ciklus studija germanistike i anglistike na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a nakon toga i drugi ciklus studija na književnom smjeru Odsjeka za anglistiku. Zanimaju je književnost, pozorišna umjetnost i feminizam. Piše poeziju i književnu i društvenu kritiku, a trenutno radi u digitalnom marketingu.

Sanida Hasanović-Čar rođena je 1980. u Foči. Završila je studij filozofije i sociologije na Filozofskom fakultetu u Sarajevu 2004. godine. Postdiplomski studij iz poslovne ekonomije, smjer marketing završila je na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu. Prevela je objavljene tekstove: Bernhard Waldenfels, *Die Urszenen des Fremden* (Magazin za filozofska i društvena istraživanja Dijalog, 04/03); Richard Rorty, *The Priority of Democracy to Philosophy* (Magazin za filozofska i društvena istraživanja Dijalog, 02/04). Govori njemački, engleski i francuski jezik. Stalni je sudski tumač za njemački jezik od 2011. godine. Sa porodicom živi i radi u Sarajevu.

Selma Idrizbegović rođena je 1972. u Zvorniku. Završila je studij germanistike na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Živi i radi u Sarajevu, a u slobodno vrijeme putuje, čita i prevodi.



Ivana Nevesinjac rođena je u Sarajevu 1984. godine, gdje i danas živi i radi kao slobodna prevoditeljica. Završila anglistiku i germanistiku na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, gdje je na Odsjeku za germanistiku desetak godina predavala njemačku književnost. U projekat TransLab Sarajevo uključila se 2017. i zajedno sa Azrom Pita-Parente organizirala radionice književnog prevođenja za njemački jezik. Prevela, između ostalog: Georg Büchner, *Hesenski zemaljski glasnik* (2013); Frank Wedekind, *Pandorina kutija* (2014); Max Dauthendey, *Osam prizora na jezeru Biva* (2015); Brown Watson, *Englesko-njemački slikovni rječnik s izgovorom* (2019); Tijan Sila, *Zvjerčica Unlimited* (2019); Tanja Zimmermann (pr.), *Putopisi o Bosni i Hercegovini na njemačkom jeziku* (sa Naserom Šečerovićem, *Život*, br. 3-4, 2017). Priredila *Govor drugih: Priče o domu i migraciji* (prijevodi s arapskog, perzijskog i engleskog jezika) (*Život*, br. 15, 2020), i *Migracije, izbjeglištvo i egzil u savremenoj američkoj književnosti* (u pripremi).

Šeila Šanlak rođena je u Bosanskoj Gradišci. Studirala je germanistiku na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a aktivna je i kao književna prevoditeljica. U časopisu *Život* objavila prijevod kratkih priča austrijskog pisca Xavera Bayera. Živi i radi kao samostalna prevoditeljica u Sarajevu i Zagrebu.

Irfan Teskeredžić rođen je 1990. u Sarajevu. Studirao opštu historiju i historiju srednjeg vijeka na Filozofskom fakultetu u Sarajevu i na Slobodnom univerzitetu u Berlinu. Radi kao slobodni naučni istraživač i piše doktorsku tezu iz oblasti srednjovjekovne historije na Slobodnom univerzitetu u Berlinu. Zanimaju ga historija, politologija i suvremena umjetnost.

Olivera Živković rođena je 1971. u Bijeljini. Studirala germanistiku i anglistiku na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Radi kao profesorica njemačkog jezika i književnosti u gimnaziji i pri Goethe-Institutu u Sarajevu. Zanimaju je književnost, istorija umjetnosti i prevođenje.





Pogovor

Na put oko svijeta s pjesnikom boja Maxom Dauthendeyem

Njemački pisac i slikar Max Dauthendey (Maks Dautendej) rođen je u Würzburgu u njemačkoj pokrajini Donjoj Frankoniji 25. jula 1867. godine, a umro je u 51. godini pred sami kraj Prvog svjetskog rata, 29. augusta 1918. godine u Malangu na Javi u ratnom zarobljeništvu u kojem je kao državljanin tadašnjeg Njemačkog carstva proveo četiri godine, jer se pri izbijanju rata zatekao na teritoriji današnje Indonezije koja je u to vrijeme bila nizozemska kolonija.

Iza sebe je ostavio bogat književni opus; istakao se pisanjem poezije, pripovijedaka, romana, autobiografskih tekstova i drama, a naslikao je i brojne akvarele, koji su nažalost izgorjeli tokom zračnih napada na Dresden na kraju Drugog svjetskog rata, kada je tragično stradala i njegova supruga. Među njegovim djelima su *Lingam* (1909), dramski komad *Igrarije carice* (1910) (*Die Spielereien einer Kaiserin*), *Krilati svijet* (1910) (*Die geflügelte Erde*), *Sablasi svijeta* (1910) (*Weltspek*), *Osam prizora na jezeru Biva* (1911) (*Die acht Gesichter am Biwasee*)¹, *Duh moga oca* (1912) (*Der Geist meines Vaters*), *Misli iz godina mojih putovanja* (1913) (*Gedankengut aus meinen Wanderjahren*), *Priče sa četiri strane svijeta* (1915) (*Geschichten aus den vier Winden*), *Nevolje velikoga rata* (1915) (*Des grossen Krieges Not*), *Vrt bez godišnjih doba i druge priče* (1954) (*Der Garten ohne Jahreszeiten und andere Geschichten*).

Njegova tragična sudbina znakovito upućuje na burni život koji je bio pun uspona i padova, finansijskih poteškoća usljed rasipničkog boemskog načina života: „Za Maxa Dauthendeya cijeli život je prema vlastitim riječima bio gozba. Ali ostao je dužan za račun.“² Brojne avanture i putovanja odveli su ga na daleka i egzotična mjesta koja su u to vrijeme rasplamsavala maštu ljudi i koja su ga privlačila već u djetinjstvu:

Nju je jurio cijeloga života, vječito ga je morila ta čežnja za egzotičnom tuđinom – a tamo čežnja za domovinom, za njegovim Würzburgom. Nagon za putovanjem od kojeg je sebi obećavao proboj kao pjesnika, od njegovog života napravio je radnju romana koji je često djelovao neodoljivo komično, a koji je zapravo bio tragičan i tragično je i okončao. [...] Izgledao je poput indijskog princa iz bajke i živio poput nekog stihoklepeca Wilhelma Raabea. Nerijetko je gladovao, a kada bi se čudo dogodilo i neki novac stigao putem pošte, odmah bi krenuo na put oko svijeta.³

¹Uporedi: Max Dauthendey: *Osam prizora na jezeru Biva*. Japanske ljubavne priče, Zenica: Vrijeme, 2015.

²Andreas Sattler, „Alles für eine Weltreise“ („Sve za put oko svijeta“), DIE ZEIT, 13.03.1958.

³Andreas Sattler, „Alles für eine Weltreise“ („Sve za put oko svijeta“), DIE ZEIT, 13.03.1958.



Odrastanje je bilo obilježeno čestim sukobima s ocem Carlom Albertom Dauthendeyem koji je značajan dio života proveo u carskoj Rusiji, gdje je osnovao prvi atelje za dagerotipiju u St. Petersburgu i gdje je nakon smrti prve žene upoznao i Dauthendeyevu majku koja je također preminula nekoliko godina nakon povratka u Würzburg. Otac se nadao da će Max izučiti njegov zanat i naslijediti porodični posao, ali zbog izraženih umjetničkih ambicija već rano se pokazalo da za tako što mladi sanjar, kako ga je otac nazivao, nema sklonosti. Međutim, motiv fotografije i fotografska kompozicija pojavljivat će se u njegovim književnim djelima, kao primjerice u pripovijeci „Na plavome svjetlu Penanga“ (Lingam). Sukob s ocem i muke koje su pratile njegovo školovanje i ponovljene pokušaje bijega od kuće izazvali su njegov prvi psihički slom, zbog kojeg je izvjesno vrijeme morao provesti i u mentalnoj ustanovi. Nakon toga Dauthendey donosi konačnu odluku da će se u potpunosti posvetiti umjetničkom stvaralaštvu i 1891. odlazi u Berlin, umjetnički i kulturni centar zemlje, gdje uskoro upoznaje mnoge istaknute pisce kao što su Stefan Georg, Hugo von Hoffmansthal i August Strindberg. Nakon neuspjeha prvih književnih ostvarenja, romana Josa Gerth iz 1892. i zbirke mladalačke poezije Ultra Violet iz 1893. godine, koja nisu izazvala pretjerano pozitivne reakcije, odlazi u Švedsku gdje upoznaje buduću suprugu Annie Johanson. Nakon toga će ga životni put odvesti na sve strane svijeta, počevši od Pariza, preko Italije, New Yorka, Meksika. Nakon što su potrošili cijelo Maxovo naslijeđe, vraćaju se u Evropu 1898. godine. No, 1905. kreće, ovaj put bez supruge, na prvo od ukupno dva putovanja oko svijeta, tokom kojeg je posjetio Egipat, Indiju, Kinu, Japan i Ameriku. Nakon povratka počinje njegov plodni stvaralački period, te 1910. prelazi u izdavačku kuću Verlag Albert Langen i doživljava prve književne uspjehe. Zahvaljujući finansijskoj podršci izdavačke kuće, nakon boravka u Berlinu iz Bremena kreće na drugo putovanje oko svijeta tokom kojeg će ga izbijanje Prvog svjetskog rata dočekati na Javi.

Njegovo književno djelo obiluje bogatim i slikovitim opisima boja, zvukova, prirode i s pravom se Dauthendey ubraja u najznačajnije predstavnike njemačkog književnog impresionizma. Na intermedijalnost njegovog djela ukazuje već savremenik Stefan Georg koji tvrdi da je ono „jedino što se u cijeloj književnosti ističe kao potpuno novo... čudesna umjetnost, koja pruža bogatiji užitek od muzike i slikarstva, jer je ona istovremeno i jedno i drugo“. Njegov impresionistički stil obilježen je sposobnošću da gotovo slika riječima, da jezičkim sredstvima prenosi boje, mirise, zvukove, impresije, atmosfere, zbog čega ga Richard Dehmel naziva „pjesnikom boja“ („Farbendichter“). Govoreći o njegovoj poeziji, Andreas Sattler tvrdi: „[...] ali uistinu ova lirika ne podsjeća ni na šta toliko koliko na slikarstvo, na boje, tačnije: orgulje boja, nježno postavljeno šarenilo pored divlje bačenih mrlja; ne zove se slučajno



jedna od tih zbirki poezije Ultra Violet, jer nad ovim stihovima uistinu leži svijet boja koji se pukim okom više ne može opaziti.”⁴ Ovaj postupak karakterističan je i za književni egzotizam s kojim se Dauthendey također često povezuje, jer predstavlja pokušaj da se strano i doživljaj strane kulture i zemlje približi jezičkim sredstvima. Raspravljajući o izdanju Dauthendeyevih pisama, Walter Benjamin piše:

Jer iz njega mnogo snažnije govori jedna druga vrsta egzotike od one udaljenih predjela, koje ovaj pjesnik rado opisuje jednako bujnim bojama kojim ga opija već domovina. Ono što ovoj knjizi pruža njenu najveću draž [...] je [...] egzotika Jugendstila.⁵

„Udaljeni predjeli“ za Dauthendeya su predstavljali predmet čežnje i umjetničkog interesovanja, izvor inspiracije za nastanak novih djela, a nalaze se i u središtu njegovog književnog i slikarskog stvaralaštva. Pokušavao im se približiti na različite načine isprobavajući mnoge postupke i tehnike, s tim da Drugo uvijek predstavlja i odraz vlastite kulture, promišljanja i projekcija.

Ivana Nevesinjac

⁴Andreas Sattler, „Alles für eine Weltreise“ („Sve za put oko svijeta“), DIE ZEIT, 13.03.1958.

⁵Walter Benjamin: „Briefe von Max Dauthendey“. U: Gesammelte Schriften. Band III. Kritiken und Rezensionen. Ur. Hella Tiedemann-Bartels, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1991, str. 383.





Kako se rodila ideja o zajedničkom prevođenju

Zbirka *Lingam, dvanaest azijskih novela* (1909) njemačkog impresionističkog autora Maxa Dauthendeya sadrži dvanaest kratkih priča, a ideja o zajedničkom prevođenju i objavljivanju nastala je u okviru projekta „TransLab – Laboratorij književnog prevođenja u BiH“ kao izraz sinergije nastale na prevodilačkim radionicama.

Pored ove koju upravo čitate, na radionicama za francuski prevodila se zbirka *Novosti o čovjeku* francuskog autora Erica Fayeaa, koja je objavljena u martu 2021. Na ovaj način, ukupno dvadeset i tri književne prevoditeljice i prevodioca dobili su priliku, za većinu njih prvu, da objave svoje prevode, najprije u dnevnom listu Oslobođenje, a sada i u zajedničkim zbirkama.

Sve je, ustvari, započelo u novembru 2016. godine kada je Fondacija Publika pokrenula projekat „TransLab – Laboratorij književnog prevođenja u BiH“ s ciljem okupljanja, razmjene znanja i iskustva, međusobnog povezivanja te promocije književnih prevodilaca. Koncept projekta TransLab nastao je po uzoru na prakse Evropskog centra za književno prevođenje iz Bruxellesa i Udruženja za književno prevođenje iz Arlesa, a pokrenut je najprije u Zagrebu 2015. godine. U našoj zemlji TransLab je započeo s radionicama za francuski, a onda od 2017. uz podršku Goethe-Instituta u BiH i za njemački jezik.

Od samog početka najvažniji partner na projektu je Udruženje prevodilaca u BiH (UPBH), a neophodnu podršku svih ovih godina pružali su Ministarstvo kulture i sporta Federacije BiH i Ministarstvo kulture i sporta Kantona Sarajevo. Među sve brojnijim partnerima su i Francuski institut, Filozofski fakultet u Sarajevu, kao i Udruženje Glosar Mostar te Udruženje Ni plus ni moins. Veliki interes i pozitivne kritike ohrabrile su nas da organizujemo radionice i za druge jezike: engleski, ruski, italijanski, kao i cjelodnevne lektorske radionice. Pored Sarajeva, radionice TransLab održane su u Banjaluci, Stocu, Tuzli, a planirane su u Mostaru i Zenici. U drugoj polovini 2020. godine, zbog epidemiološke situacije, naše radionice su se premjestile u virtualni svijet što je omogućilo učestvovanje prevodilaca i prevoditeljica iz svih krajeva BiH, ali i iz drugih zemalja.

Iz godine u godinu, projekat se razvijao ne samo geografski nego i





konceptualno: prevodi nastali u laboratoriji TransLaba predstavljani su široj publici u Multimedijalnom centru MAK u saradnji s Bibliotekom grada Sarajeva. Ova inicijativa je rezultirala pokretanjem književne manifestacije „Prevodilački portreti“ koju su tokom 2019. zajednički organizirali Fondacija Publika i Udruženje prevodilaca u BiH, a posvećena je konkretnim temama iz oblasti književnog prevođenja o kojima razgovaraju književni prevodioci i njihovi autori, izdavači, urednici i lektori. Pod istim nazivom objavljena je i serija intervjua s predstavljenim prevodiocima i prevoditeljicama u dnevnom listu Oslobođenje.

Književno prevođenje je, putem radionica TransLab, našlo svoje mjesto i na Međunarodnom književnom festivalu Bookstan od 2017. do 2019., a gostovali smo i na Sarajevskim danima poezije 2019. u organizaciji Udruženja prevodilaca u BiH, dugogodišnjeg partnera ovog festivala. Od 3. do 10. aprila 2022. održani su prvi Susreti književnih prevodilaca – TransLab koji su obuhvatali niz aktivnosti, radionica, okruglih stolova i predavanja namijenjenih prevashodno studentima i književnim prevodiocima, ali i izdavačima, urednicima te široj publici.

Od početka projekta do danas radionice su vodili prevodioci, pisci, univerzitetski profesori i lektori iz Francuske, Italije, Njemačke, Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine: Ursula Burger, Mirna Šimat, Marie-Agnes Vujić, Almira Drino, Vladimir Pavlović, Jasna Šamić, Aleksandar Grujičić, Lejla Osmanović, Vesna Kreho, Ivan Radeljković, Xavier Bougarel, Bisera Cero, Mirela Alikalfić-Terzić, Eric Faye, Maryam Madjidi, Azra Pita Parente, Françoise Wuilmart, Daniele Petruccioli, Guisepppe Girimonti Greco, Vahidin Preljević, Mira Đorđević, Ilija Trojanow, Ivana Nevesinjac, Naser Šečerović, Irma Duraković, Zvonimir Radeljković, Amira Sadiković, Ulvija Tanović, Una Tanović, Amila Karahasanović, Željka Babić, Nikola Popović, Rafaela Božić, Adijata Ibrišimović-Šabić, Ferida Duraković i Sandra Zlotrg.

Ovo jedinstveno prevodilačko iskustvo otvorilo je neke nove mogućnosti povezivanja, zajedničkog rada, saradnje i razvijanja potencijala u oblasti prevođenja i književne scene općenito.

Azra Pita-Parente i Mirela Alikalfić-Terzić



Sadržaj

Predgovor	05
Svijet kao panpsihička svečanost	05
Lingam. Dvanaest azijskih novela	09
Lingam	09
Dalarova osveta	11
Čarobnjak Walai	15
Pod kulama tišine	21
Dječak na glavi slona	29
Zatočene životinje	33
Kuli Kimgun	39
Vrt bez godišnjih doba	49
Na plavome svjetlu Penanga	59
Likse i Panulla	67
Nesahranjeni otac	75
U klubu mandarina	81
Uskrsnuće tijela	87
Biografije prevoditeljica i prevoditelja	90
Pogovor	94
Na put oko svijeta s pjesnikom boja Maxom Dauthendeyem	94
Kako se rodila ideja o zajedničkom prevođenju	98



Zahvaljujemo se Goethe-Institutu Bosne i Hercegovine na podršci projektu, naročito direktoru Martinu Schumacheru i koordinatoricama za bibliotečku saradnju Dragani Lasica i Amiri Zvizdić.

Prof. dr. Miri Đorđević, doc. dr. Naseru Šečeroviću i Ivani Nevesinjac zahvaljujemo se na mentorisanju prijevoda, a za vođenje radionica njima, kao i prof. dr. Vahidinu Preljeviću i doc. dr. Irmu Duraković; za učešće u radionicama prof. dr. Almiru Bašoviću i njemačkom autoru Iliji Trojanowu. Zatim Biblioteci grada Sarajeva i direktoru Zlatku Topčiću, Oslobođenju i redakciji KUN-a, naročito Edinu Salčinoviću, Đorđu Krajišniku i Maji Abadžija, te drugim saradnicima i partnerima.

Na kontinuiranoj podršci se zahvaljujemo Federalnom ministarstvu kulture i sporta i Ministarstvu kulture i sporta Kantona Sarajevo.

Objavljivanje knjige bilo je moguće zahvaljujući podršci Goethe-instituta Bosne i Hercegovine i Fondacije za izdavaštvo Sarajevo.



OSLOBODENJE





CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.112.2-32

DAUTHENDEY, Max

Lingam : dvanaest azijskih novela / Max Dauthendey ; [prijevod s njemačkog
Mira Đorđević ... [et al.] ; ilustracija Edin Zoletić]. - Sarajevo : Fondacija
Publika, 2022. - 112 str. ; 21 cm

Prijevod djela: Lingam.

ISBN 978-9958-9233-9-5

COBISS.BH-ID 49028870





